

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUKADDES AYVAZ

**ANABİLİM DALI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PROGRAMI : SİYASİ TARİH**

KOCAELİ – 2009

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUKADDES AYVAZ

**ANABİLİM DALI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PROGRAMI : SİYASİ TARİH**

DANIŞMAN: DOÇ. DR. İRFAN KAYA ÜLGER

KOCAELİ – 2009

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Mukaddes AYVAZ

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarih ve No: 13/05/2009 - 2009/11

Doç. Dr.
İrfan Kaya ÜLGER

Yrd. Doç. Dr.
Bekir GÜNAY

Yrd. Doç. Dr.
M. Mert SUNAR

KOCAELİ, 2009

ÖNSÖZ

Son yıllarda Türkiye için en önemli dış aktörlerden biri haline gelen Avrupa Birliği'nin henüz yeni olan Avrupa Komşuluk politikasının çalışma konusu olarak seçilme nedeni; politikanın yeterince bilinmiyor olması ve aynı zamanda ileri dönemlerde söz konusu politikanın öneminin daha da artacak olmasıdır. Konuyla ilgili yaptığım araştırma sırasında konuya olan ilgimin daha da artması araştırmanın boyutunu ve bakış açımı geniş tutmamı sağlamıştır.

Çalışmam sırasında yol gösteren ve desteğini esirgemeyen çok değerli hocam Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER' e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın oluşturulması esnasındaki zorlu süreçte desteklerini eksik etmeyen aileme ve arkadaşlarıma ayrıca minnettarım.

3 Şubat 2009
Mukaddes AYVAZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER.....	II
ÖZET	VI
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ	1

I.BÖLÜM

AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASININ TARİHİ GEÇMİŞİ

1.1. AB-Akdeniz ülkeleri arasındaki ilişkilerinin gelişimi	5
1.2. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı	11
1.2.1. Barselona süreci	13
1.2.1.1. Siyasi ve Güvenlik alanlarında ortaklık: Ortak bir Barış ve İstikrar alanı.....	17
1.2.1.2. Ekonomik ve Mali Ortaklık: Ortak bir Refah Alanı	20
1.2.1.3. Sosyal, Kültürel ve Beşeri Alanlarda Ortaklık: Özgür Ve Verimli Bir Sivil Toplumun Kurulması	24
1.2.2. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın yapısı ve işleyişi	30
1.2.2.1. Avrupa-Akdeniz Dışişleri Bakanları Konferansları	30
1.2.2.2. Barselona Konferansı için Avrupa-Akdeniz Komitesi	31
1.2.2.3. Avrupa-Akdeniz Ortaklık Antlaşmaları	31
1.2.2.4. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın Finansman Aracı: MEDA	32
1.2.3. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın değerlendirilmesi.....	36

II.BÖLÜM

AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASININ TEMEL NİTELİKLERİ

2.1.Politikanın gerekçesi.....	41
2.1.1.Bölgeselcilik ve küreselleşme.....	41
2.1.1.1.Avrupa tarihindeki bölgeselcilik.....	45
2.1.2.Güvenlik	47
2.1.2.1.Soğuk savaş sonrası AB'nin güvenlik anlayışı.....	47
2.1.2.2.Avrupa Güvenlik stratejisi	53
2.1.3. Enerji	56
2.2. Politikanın gelişimi ve amaçları	59
2.3. Politikanın Temel İlkeleri.....	68
2.3.1. Uyum (Coherence).....	69
2.3.2. İşbirliği (Co-operation).....	69
2.3.3. Koşulluluk (Conditionality).....	70
2.3.3.1.Normal Sektörel Politika Koşulluluğu.....	70
2.3.3.2.Negatif Koşulluluk.....	71
2.2.3.3.Pozitif Koşulluluk	71
2.4.Politikanın araçları	71
2.4.1.Ülke raporları	71
2.4.2.Eylem planları	72
2.4.3.İlerleme raporları	76
2.4.4.Finansmanı:ENPI.....	77
2.5.Politikanın tamamlayıcıları	79
2.5.1.Karadeniz sinerjisi.....	79
2.5.2.Kuzey Boyutu	81
2.5.3.Doğu ortaklığı	82

III.BÖLÜM
AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI
GÜVENLİK ÇEMBERİ Mİ? DOSTLUK HALKASI MI?

3.1. AB İle Avrupa Komşuluk Politikası Kapsamındaki Ülkeler
Arasındaki İlişkiler

3.1.1. Cezayir.....	85
3.1.2. Fas	87
3.1.2.1. Fas Ülke Raporu	88
3.1.2.2. Fas Eylem Planı	91
3.1.2.3. Fas İlerleme Raporu	92
3.1.3. Filistin.....	93
3.1.3.1. Filistin Ülke Raporu.....	93
3.1.3.2. AB-Filistin Eylem Planı	96
3.1.3.3. Filistin İlerleme Raporu	97
3.1.4. İsrail.....	99
3.1.4.1. İsrail Ülke Raporu	99
3.1.4.2. İsrail Eylem Planı.....	103
3.1.4.3. İsrail İlerleme Raporu	104
3.1.5. Libya.....	106
3.1.6. Lübnan	107
3.1.6.1. Lübnan Ülke Raporu	107
3.1.6.2. AB-Lübnan Eylem Planı	111
3.1.7.Mısır.....	113
3.1.7.1. Mısır Ülke Raporu	113
3.1.7.2. AB-Mısır Eylem Planı.....	118
3.1.8. Suriye	120
3.1.9.Tunus.....	124
3.1.9.1.Tunus Ülke Raporu.....	124
3.1.9.2.Tunus Eylem Planı.....	127
3.1.9.3. Tunus İlerleme Raporu.....	129

3.1.10. Ürdün.....	130
3.1.10.1. Ürdün Ülke Raporu.....	130
3.1.10.2. Ürdün Eylem Planı.....	135
3.1.10.3. Ürdün İlerleme Raporu.....	137
3.2. Politikanın değerlendirilmesi.....	138
3.2.1. Politikanın Artı ve Eksileri	138
3.2.2. Politikanın güçlendirilmesi	143
3.3. Avrupa komşuluk politikası ve Türkiye	148
SONUÇ	152
KAYNAKÇA.....	XII
ÖZGEÇMİŞ	

ÖZET

Tez konusu olan “**Avrupa Komşuluk Politikası**”, her bir komşu ülkeye kendi yolunu seçme şansı sunmakta, komşuluk ilişkilerini ilerletmek isteyen ülkeler aynı zamanda politikanın kendileri için yeni fırsatlar içerdiğini görmektedirler. AB için önemli bir stratejik girişim olan ve AB üyesi olan ülkeler ile komşuluk kapsamındaki ülkeleri tek çatı altında toplayan bu proje incelendiğinde yetersiz araçlara sahip iddialı bir politika olduğu görülecektir. Tüm tarafların faydasına olan özgürlük ve dostluk alanı yaratacak daha etkin ve cazip bir Avrupa komşuluk politikası için somut ve ciddi adımlara ihtiyaç olduğu açıktır.

Avrupa Komşuluk politikası, çok boyutlu karşılıklı bağımlılık ilişkileri ile AB'nin istikrar ve güvenlik ihtiyacının sonucu olan Avrupa – Akdeniz Ortaklığı'na dayanmaktadır. Ortak bir barış ve istikrar alanı oluşturmak, ortak bir refah alanı yaratmak, özgür ve verimli bir sivil toplum kurmak hedefleri içeren Barselona bildirgesi ile Ortaklık resmiyete kavuşmuştur. Ancak Ortaklık'ın istenilen hedeflere ulaşmada yetersiz kalması nedeniyle aynı hedefler çerçevesinde daha ileri bir ortaklığın oluşturulması gündeme gelmiştir. Bu amaçla Aralık 2003'te onaylanmış olan “Avrupa Güvenlik Stratejisi” ile belirlenen stratejik amaçlar doğrultusunda Mart 2003'te “**Daha Geniş Avrupa-Komşuluk: Güney ve Doğu Komşularıyla İlişkiler İçin Yeni Bir Çerçeve**” dokümanı ile Komşuluk politikasının temelleri atılmıştır. AB'nin bu politika ile temel amacı genişlemeler sonucunda edinilen yeni komşular ile iyi komşuluk ilişkileri geliştirmek, Avrupalılık üst kimliği sunarak kendine benzer siyasi birimler yaratarak farklı değerlere ve yapılara sahip komşulardan gelebilecek tehlikeleri bertaraf etmek, komşu ülkelerin enerji sağlayıcı ülkeler olması ve AB'nin de enerji konusundaki bağımlılığının olması dolayısıyla da enerji konusunda kendini güvenceye almaktır.

Çalışmada öncelikli araştırma sorusu AB'yi komşularına yönelik olarak bir politika oluşturmaya iten nedenlerin neler olduğudur. Bu nedenleri doğru bir şekilde ortaya koyabilmek için öncelikli olarak inisiyatifin temelini oluşturan önceki politikalar ele alınmıştır. Bu nedenle yapılan literatür araştırmasında AB'nin Akdeniz politikası ile ilgili kitaplara ve akademik makalelere ulaşılmıştır. Ayrıca bölgesel entegrasyon hareketi olan AB'nin, komşularından kaynaklanan, gelecekte kendisine ihraç olabilecek sorunları yok ederek güvenliğini garanti altına almayı, güvenliğin yanı sıra enerji ihtiyacını gidermeyi amaçlaması nedeniyle bölgeselcilik, güvenlik ve enerji parametreleri ile ilgili kaynaklardan yararlanılmıştır. Uyum, işbirliği ve koşulluluk ilkeleri üzerinde temellenen politikanın gelişimi, araçları, tamamlayıcıları konusunda ise AB'nin resmi internet sitelerinden faydalanılmıştır.

Politikanın beş yıllık geçmişine bakıldığında genel anlamda pek başarılı olmadığı görülmektedir. Bunun nedeni diğer nedenlerin yanı sıra esas olarak teorisi ve pratiği arasında boşluklar olmasıdır. Ayrıca üyelik ile komşuluk arasındaki ilişkinin tam olarak netleştirilememiş olması da bu başarısızlıkta etkindir. Köklü bir politika oluncaya kadar komşuluk politikasının inişli çıkışlı seyredeceği bir gerçektir. AB söz konusu politika konusunda somut ve ciddi iyileştirmeler yapmak zorundadır.

Tezde AB'nin, değerlerine göre öteki olanı kendine benzer kılmak ya da daha ilerisi kendileştirmek, üyelik perspektifi sunmadan derin bir ortaklık oluşturmak istediği iddia edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuca göre AB'nin söz konusu politika ile amaçladığının kendisine bağımlı bir istikrar bölgesi oluşturmaktır. Bu bağlamda AB sınırlarında daha refah, daha demokratik, daha istikrarlı ve güvenli ülkeler yaratmak, bu ülkeleri kendi değerleri ile yeniden şekillendirmek amacındadır. Avrupa komşuluk politikası bölgesel güç olan AB'nin küresel güç olma hedefine yönelik oluşturulmuş bir politikasıdır.

ABSTRACT

“European Neighbourhood Policy” (ENP), the subject of the thesis, offers each and every one of the neighbour countries a choice to follow their own paths; nonetheless, the countries which want to improve their neighbourly ties, recognise that this particular policy also presents new opportunities for the participant countries. When thoroughly examined, it will be understood that this project, as one of the critical strategic initiatives of the European Union (EU), which gathers ENP participant countries and EU member countries under a single roof, is an ambitious project, yet lacking the sufficient tools. It is clear that, to attain a more effective and desirable European Neighbourhood Policy, which would be in the benefit of all parts and provide a sphere of freedom and friendship, a series of concrete and critical steps should be taken.

European Neighbourhood Policy is based on multidimensional interdependence relations and on Euro-Mediterranean Partnership, a process which is the consequence of EU's need for security and stability. The Partnership gained an official status with the signing of the Barcelona Declaration, enclosing the targets of establishing a common peace and stability sphere, creating a common area of well-being and forming an independent and productive civil society. However, when the Union failed short attaining the formerly agreed goals, the forming of a deeper partnership within the scheme of same targets came to the fore. In this regard, in line with the strategic goals set with “European Security Strategy” that was adopted in December 2003, the foundations of Neighbourhood Policy was laid down with the declaration of “Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours” in March 2003. With this new document, the EU aims to improve good neighbourly ties with the new neighbours emerged as a result of expansion movements, to avert the dangers that can arise from states having different values and structures, by offering a super ordinate “European” identity and creating political entities that are alike the EU, to ensure that the surrounding

countries be energy supplier states and to be on the safe side in regards to the energy issue, since the EU itself suffers energy dependency.

The primary question in this research deals with the reasons that pushed the EU to develop a policy towards its neighbours. In order to present these reasons correctly, earlier policies that make up the base of the initiative in question were taken up. In the literature search, books and academic articles on EU's Mediterranean policy were reached to this end. Moreover, sources dealing with regionalism, security and energy parameters were also taken into consideration; for the EU, as a regional integration initiative, aims at ensuring its security by terminating the problems that it can export from neighbouring states in the future and meeting its energy need. The EU's official website was used as a source to receive formal knowledge regarding the evolution, mechanisms and the components of the policy that is based on harmony, cooperation and conditionality.

No substantial achievement can be observed considering the 5-year past of the policy. The main reason for this is the certain blanks between the theory and the practicality of the policy. In addition to that, vagueness regarding the relation between membership and neighbourhood also played a critical role in this failure. The Neighbourhood Policy will show an irregular trend until a deep rooted policy prevails. The EU has to introduce concrete and serious improvements on the aforementioned policy. The thesis argues that the EU wants to render "the other" similar to itself or further, to make it completely itself, to form a deep partnership without offering any prospect of membership.

The study concludes that what the EU wants with this policy is to constitute an area of stability bound to itself. In this regard, the EU aims to create more stable, more prosperous, more democratic and more secure states on the borders of Europe and to reshape these states with the European values. The EU developed the European Neighbourhood Policy with the purpose of transforming itself from a regional power to a global one.

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği,
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AET	:Avrupa Ekonomik Topluluğu,
A.g.b.	:Adı geçen belge,
A.g.e.	:Adı geçen eser,
A.g.m.	:Adı geçen makale,
A.g.r.	:Adı geçen rapor,
AGSK	:Avrupa Güvenlik ve Savunma Konseyi,
AGSP	:Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası,
AGİK	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi,
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı,
AKÇT	:Avrupa Kömür Çelik Topluluğu,
AKP	:Avrupa Komşuluk Politikası,
AT	:Avrupa Topluluğu,
BAB	:Batı Avrupa Birliği,
BM	:Birleşmiş Milletler,
CARDS	:Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation (İmar, Kalkınma ve İstikrar için Topluluk Yardımı),
EBRD	:The European Bank for Reconstruction and Development (Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası),
ECU	: European Currency Unit (Avrupa Para Sistemi),
EURO	:European Monetary Unit (Avrupa Para Sistemi),
EIDHR	:The European Instrument for Democracy and Human Rights (Demokrasi ve İnsan Hakları Avrupa İnisiyatifi),
ENPI	:European Neighbourhood and Partnership Instrument (Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı),
EIB	:European Investment Bank (Avrupa Yatırım bankası),

DTÖ	:Dünya Ticaret Örgütü,
IAEA	:The International Atomic Energy Agency (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı),
IBRD	:The International Bank for Reconstruction and Development (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası),
ILO	:International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü),
IMF	:International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu),
KAP	:Küresel Akdeniz Politikası,
MEDA	:Mediterranean Economic Development Area (Akdeniz Ekonomik Kalkınma Bölgesi),
MDAÜ	:Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri,
NATO	:North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü),
ODGP	:Ortak Dış ve Güvenlik Politikası,
OPEC	:Organization of the Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü),
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği,
YAP	:Yenilenmiş Akdeniz Politikası,
TACIS	:Technical Aid to the Commonwealth of Independent States (Bağımsız Devletler Topluluğu için Teknik yardım),

GİRİŞ

“Çeşitliliğin birlikteliği” ya da **“birlikteliğin içindeki çeşitlilik”** sloganı ile yoluna başlayan, temelleri 1950'li yıllarda atılan, önceleri bir ekonomik işbirliği ve dayanışma düşüncesi ile ortaya çıkan Avrupa Birliği, bugün artık klasik devlet işlevleriyle görevli uluslarüstü bir siyasal yapılanma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ölçek olarak gerek büyük gerekse küçük ülkeler/bölgesel ve küresel güçler kısa ve uzun vadeli edimlerini en fazla komşuluk ilişkilerine borçludur. Bölgesel bir güç olan ve küresel bir güç olmayı hedefleyen Avrupa Birliği, 2004 yılında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan genişleme hareketinin ardından yeni sınırlara sahip olmuş ve buna bağlı olarak yeni ülkelerle komşu olmuştur. Bu ülkelerin Avrupa ülkeleri ile aralarında var olan farklılıkların neden olabileceği sorunlara karşı bir dış politika aracı olarak geliştirilen Avrupa Komşuluk Politikası ile AB ilk etapta -nedenlerini göz ardı ederek ve sonuçlarına odaklanarak- söz konusu politika kapsamındaki ülkelerin siyasi ve ekonomik gelişimlerini desteklemektedir.

Avrupa Komşuluk politikasını en iyi açıklayabilecek teori neo-fonksiyonalizm teorisidir. Neo-fonksiyonalizmde bütünleşme bir süreçtir, temel öngörüsü ekonomik ve teknik alandaki gelişmelerin siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda da gelişmelere sebep olacağıdır. Devletler ilk olarak siyasi alanda işbirliğine gidemez, bu nedenle önce teknik olarak işbirliğine gitmeli, teknik alandaki işbirliği ekonomik işbirliğini sağlamalıdır. Bir sonraki adım da ise ekonomik işbirliğini en yüksek seviyeye çıkaran devletlerin siyasi bütünleşmeye gitmesidir. Teori ekseninde, AB ve komşuluk politikası ülkeleri, ekonomik ve teknik işbirliği ile sosyal ve kültürel olarak işbirliğine gitmeye çalışmaktadır.

Bu çalışmada Avrupa Komşuluk Politikasının gelişimi ve içeriği bütünüyle ele alınarak incelenmiş ve bu politikanın AB, politika kapsamındaki ülkeler ve uluslararası arena için ne anlama geldiği tartışılmıştır.

Avrupa komşuluk politikasını incelemek ve inceleme sonunda doğru bir yargıya varmak için politikanın geçmişini dolayısıyla AB'nin Akdeniz politikasını, bu politikanın tarihi seyrini, amaçlarını ele almayı gerekli kılmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde Avrupa Komşuluk Politikası'nın tarihi geçmişi ele alınmıştır. Birlik için stratejik önemi olan Akdeniz havzasının güneyi ile kuzeyi arasındaki ekonomik, siyasi ve demografik ayrım AB'nin bölgeye yönelik inisiyatiflerini zorlaştırmakta ve bir o kadar da bu inisiyatifleri önemli kılmaktadır. Modern dönem sömürgecilik ile başlayıp ikili anlaşmalar şeklinde devam eden AB-Akdeniz ilişkileri, bölgenin bütününe yönelik ilk politika olan 1972 tarihli Küresel Akdeniz Politikası devreye sokulmasıyla yeni bir döneme girmiştir. Söz konusu politikanın istenilen hedeflere ulaşmaması ve değişen dünya şartları nedeniyle 1992 tarihinde Yenilenmiş Akdeniz Politikası uygulamaya konulmuştur.

Önceki politikaya oranla güçlü siyasi hedefleri olmasına karşın iki taraflı yapısı nedeniyle işleyemez hale gelen bu politikanın yerine Aralık 1994 Essen Zirvesi'nde Avrupa-Akdeniz Politikası kabul edilmiştir. Kasım 1995'de Avrupa-Akdeniz Politikasının yasal metni olan Barselona Bildirgesi, AB Konseyi, AB Komisyonu, AB üyesi 15 ülke ve 12 Akdeniz ülkesi tarafından imzalanmıştır. Bildirge, ortak bir barış, istikrar, refah alanı yaratma, özgür ve verimli bir sivil toplum kurma amaçlarına dayandırılmıştır. Ayrıca, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, 'Avrupa-Akdeniz Dışişleri Bakanları konferansları', 'Barselona konferansı için Avrupa-Akdeniz komitesi' ve 'Avrupa-Akdeniz ortaklık antlaşmaları' aracılığıyla yürütülmüş, ortaklığın finansmanı Haziran 1995'de Cannes Zirvesi'nde kabul edilen MEDA programı tarafından sağlanmıştır.

Çalışmanın temelini oluşturan ikinci bölümde Avrupa komşuluk politikanın gerekçesi, gelişimi, amaçları ve araçları, politikayı oluşturan temel ilkeler ve politikanın tamamlayıcıları ayrıntılı olarak ele alınmış ve incelenmiştir.

Şekillenmesinde bölgeselleşme ile küreselleşmenin, enerji ve güvenliğin rol oynadığı Avrupa komşuluk politikasına yönelik ilk adım Kasım 2002'de ki "Yeni komşu ülkeler girişimi" ile atılmıştır. Mart 2003'te "Daha geniş Avrupa komşuluk: Güney ve Doğu komşularıyla ilişkiler için yeni bir çerçeve" başlıklı komisyon bildirisini ile taslaklandırılan ve Aralık 2003'te onaylanmış olan Avrupa Güvenlik Stratejisi ile belirlenen stratejik amaçlar doğrultusunda oluşturulan komşuluk politikasının temel belgesi Mayıs 2004'de "Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi" yayınlanmıştır. Ayrıca AB Komisyonu, Aralık 2006'da yayınlanan bir bildiri ile komşuluk politikasının güçlendirilmesi için gerekli unsurlar ele alınmış ve somut öneriler gündeme getirilmiştir.

Uyum, işbirliği, koşulluluk ilkelerini benimseyen politika sürecinde ilk olarak Komisyon'un hazırladığı ve ülkelerle daha derin ilişkilerin nasıl ve ne zaman mümkün olacağını ortaya koyan ülke raporları yayımlanmaktadır. Bu ülke raporlarından hareketle politikanın en temel enstrümanı olan ve ülkeye özgü belli aralıkları içeren eylem planları hazırlanmaktadır. Eylem planları ortak değerlere bağlılık, daha etkili bir diyalog, ekonomik ve sosyal kalkınma politikası, ticaret ve iç pazar, enerji ve ulaşım unsurlarına dayandırılmıştır. Eylem planlarının ne ölçüde yerine getirildiğini ve uygulandığını gösteren değerlendirmeler ilerleme raporları ile yapılmaktadır. İlerleme raporları komşuluk kapsamındaki ülkeye ENPI finansman aracı ile ne kadar yardım yapılacağı konusunda karar verilmesinde etkindir. Karadeniz sinerjisi, Kuzey boyutu ve Doğu ortaklığı projeleri, Avrupa komşuluk politikasını tamamlayıcı ve güçlendirici bölgesel oluşumlardır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise “Avrupa komşuluk politikasının güvenlik çemberi mi dostluk halkası mı yoksa bu iki amacı da kapsayan bir istikrar projesi mi?” olduğu yargısına varmak adına AB ve değerlerine öteki olabilecek on komşuluk politikası üyesi ülke ele alınmıştır. Bu ülkeler incelenirken demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı, kamu kesimi, kadın ve çocuk hakları gibi konular üzerinden gidilmiş ve incelemeler bu ülkelerin eylem planları, ülke raporları, ilerleme raporları aracılığıyla yapılmıştır. Ayrıca politika artıları ve eksileriyle genel olarak değerlendirilerek geleceğe yönelik öngörülerde bulunulmuştur. Son olarak Avrupa komşuluk politikası ve Türkiye arasındaki ilişkiye ve bu ilişkinin iki taraf için önemine vurgu yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASININ TARİHİ GEÇMİŞİ

Yüzyıllar boyunca insanlık tarihinin en önemli kavşak noktalarından biri olan Akdeniz havzası, stratejik açıdan günümüze kadar ilgi odağı olma özelliğini korumuştur. Hem bir kaynaşma hem de bir çatışma alanı olan Akdeniz bölgesinin aktörlerinden biri olan Avrupa Birliği'nin Akdeniz politikasının ana hatlarını ortaya koymak, bu politikanın ortaya çıkış nedenlerini ve hangi etkilerle şekillendiğini, nasıl bir seyir izlediğini, amaçlarının neler olduğunu ve bu amaçlara ulaşmada izlenen metodu, politikanın araçlarının ne olduğu sorularına yanıt aramayı gerektirmektedir.

Akdeniz'i Hıristiyan ülkelerden oluşan, ekonomik yönden gelişmiş ve zengin, siyasal olarak birleşik ve demokratik olan Kuzey ile Arap ve İslam dünyasının parçası olan, ekonomik olarak fakir, genel olarak otoriter rejimler tarafından yönetilen, parçalanmış ve gerek devletlerarası gerekse devletlerin kendi içlerinde çatışmalarına ev sahipliği yapan Güney olarak kabaca ikiye ayırmak mümkündür. Bu ayırmda 'Kuzey', Avrupa Birliği'nin Akdeniz'e kıyısı olan üyeleri ile aday ülkelere yönelikken; 'Güney', doğuda Fas'tan batıda Suriye'ye kadar olan coğrafi bölgeyi kapsamaktadır.¹

1.1. Avrupa Birliği ile Akdeniz ülkeleri arasındaki ilişkilerinin gelişimi

AB'nin Akdeniz havzası ile ilişkileri modern dönem sömürgecilik ile oluşmuş olan bağlar üzerine kurulmuştur. 20.yüzyılın ikinci yarısında AB üye ülkeleri ile Akdeniz ülkeleri arasındaki ilişkiler başlangıçta ikili anlaşmalar ve Birlik tarafından Akdeniz ülkelere yönelik ikili ticarete bazı avantajlar sağlanması şeklinde olmuştur. AB'nin kurucu antlaşmalarından 1957 Roma

¹Roberto Aliboni, "Collective Political Co-operation in the Mediterranean", **Security Challenges in the Mediterranean Region**, Der.:Roberto Aliboni, Londra: Frank Cass. press, 1996, ss.:51-64.

anlaşmasının 238.maddesinin 3.eki² üye ülkelere, eski sömürgeleri ile ilişkilerini yeniden düzenlemeye fırsat veren ikili anlaşma imzalama olanağı sağlamıştır.³ Ancak bu ikili anlaşmaların birbirinden kopuk olması ve ticarete yönelik oluşu çeşitli sorunlara neden olmuştur. AB tarafından uygulanan tercih hiyerarşisi bir yandan Akdenizli ülkeler arasında tercihlerin paylaşımı ile ilgili rekabet yaratırken bir yandan da AB, Akdeniz dışındaki ülkelere ticarete ayrımcılık yaptığı gerekçesiyle eleştirilere hedef olmuştur.⁴ Mağrip⁵ için özel hükümler içeren Roma antlaşmasından sonra, AET ilk olarak Fas ve Tunus ile bir dizi iki taraflı işbirliği anlaşması imzalamıştır.⁶

Fransa'nın Afrika'da ki sömürgesi olan ülkeler ile antlaşma yapılması konusundaki ısrarı söz konusu ülkeler ile AET arasında 1963-1975 yılları arasında Yaounde sözleşmeleri⁷ adını alan ortaklık antlaşmalarının imzalanmasını sağlamıştır. İngiltere'nin 1973'de birliğe katılması ile bu antlaşmalar İngiltere'nin eski sömürgelerine de genişletilmiş, Lome sözleşmeleri⁸ adını taşıyan bir dizi antlaşma ile Yaounde sözleşmelerine taraf olan devletler de dahil olmak üzere tüm ülkeler ile ilişkiler yeniden düzenlenmiştir.⁹

² Daha detaylı bilgi için bakınız: <http://www.hri.org/docs/Rome57/Rome57.txt>.

³ Friedrich Ebert Stiftung , "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Türkiye", **Ekonomi Forumu**, İstanbul, Aralık 1998, ss.32-40.

⁴Stiftung, **A.g.m.**, ss.32-40.

⁵ Mağrip kelimesi coğrafi olarak Kuzey Afrika'da ki Fas, Cezayir, Tunus'u içine alan bölgeyi kapsar. Çağrı Erhan, **Türk –Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, 1.b. , Ankara, İmge Kitapevi, Mayıs 2001, ss.33.

⁶George Joffe, "Europe and the Mediterranean: The Barcelona Process Five Years On", **The Royal Institute of International Affairs**, 2000, <http://www.riia.org/briefingpapers/brief.html> (ind.tarihi:Haziran 2007); Marjorie Lister, **The European Union and the South: Relations with Developing Countries**, New York; Routledge press, 1997,ss.20-35.

⁷ Topluluğa üye ülkelerin kolonilerinin bağımsızlıklarını kazanmaya başlamaları ile birlikte, 1963 tarihinde AET ile on dokuz Birleşik Afrika Devleti ve Madagaskar arasında Kamerun'un başkenti Yaounde'de **I. Yaounde Sözleşmesi** imzalanmıştır. Temel öğeleri ticaret ve yardıma dayanan bu sözleşme iki taraflıdır. 1964'de yürürlüğe girmiş ve beş yıl geçerli kalmıştır. **II. Yaounde sözleşmesi** ise I. Younde sözleşmesinin sona ermesinden sonra yürürlüğe girmiş ve Lome sözleşmesi imzalanana kadar yürürlükte kalmıştır.

⁸ **Lomé Sözleşmesi**, ilk olarak 1975'te Togo'nun başkenti olan Lome şehrinde AB ülkeleriyle Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri arasında imzalanan bir dizi anlaşmadır. Anlaşma AB ile 71 Afrika, Karayip ve Pasifik ülkesi arasında imzalanmıştır.Antlaşma eski sömürgeleriyle Avrupa arasında ekonomik birlikteliği devam ettirme gelişmekte olan bu ülkelere özellikle bazı tarımsal ürünlerde gümrük avantajları sağlama amaçlarına dayanır. 2000 yılında imzalanan Cotonou anlaşmasına kadar yürürlükte kalmıştır.

⁹Trevor Parfitt, "Europe's Mediterranean Designs: An Analysis of the Euromed Relationship with special reference to Egypt", **Third World Quarterly**, 1997 , C. 18, S. 5.

AET, 1962'de Yunanistan, 1963'de Türkiye ile ortaklık antlaşmaları, 1969'da İsrail ve İspanya ile iki taraflı ticaret antlaşmaları imzalamıştır. Bu ülkeleri diğer Akdeniz ülkeleri Portekiz, Yugoslavya, Mısır, Lübnan, Ürdün, Suriye, Malta ve Kıbrıs ile imzalanan benzer antlaşmalar takip etmiştir. Bu antlaşmalarda Fas ve Tunus gibi ülkelerin diğerlerine göre bazı ayrıcalıklarının bulunması söz konusu antlaşmaların her bir ülke için aynı koşulları taşımadığını göstermiştir.¹⁰ Birbirinden farklı, çok sayıdaki ve zaman zaman birbiriyle çatışan, Akdenizli diğer ülkelere göre bazılarının ayrıcalıklarının fazla olması gibi nedenlerden ötürü bu antlaşmalar, Topluluğu çatışan tercihleri tek bir yaklaşımla değiştirmeyi amaçlayan bir Akdeniz siyaseti oluşturmaya zorlamıştır. Topluluk üye sayısının artması, Akdeniz'e yönelik olan politikalarda ortak ilkeler arama ihtiyacını ayrıca doğurmuştur. Politikanın ortaya çıkmasında petrol krizi ve bölgede devam eden savaşın yarattığı istikrarsızlığın yanı sıra, Yakın Doğu'dan Avrupa'ya sıçrayan terör önemli etken olmuştur. Tüm bu nedenlerden dolayı 1972'de ortaya atılan Küresel Akdeniz Politikası(*Global Mediterranean Policy*)'nin temel amacı bölgede istikrarı sağlamak olmuş ve bu doğrultuda bölge ülkelerinin ticaret anlaşmaları aracılığıyla kalkınmalarına yardım edilmesi hedeflenmiştir.¹¹

Küresel Akdeniz Politikası(KAP), gümrüklü ticaret anlaşmaları ile teknik ve finansal işbirliği anlaşmaları olmak üzere iki ana enstrümana dayanmıştır.¹² KAP, Topluluğun, sadece ekonomik araçlara sahip olsa da, bölgeyi bir bütün olarak ele alma isteğini yansıtmıştır.¹³ Ancak politika, kararlaştırıldığı gibi devam ettirilememiş, bölge devletleriyle devam ettirilen ortaklık müzakereleri, ayrı ayrı ele alınmaya ve devletlerin durumlarına özgü

¹⁰ Richard Pomfret, **Mediterranean Policy of the European Community**, Londra;Macmillian press, 1986, ss.15-18.; Alfred Tovias, "The EU's Mediterranean Policies Under Pressure", **Mediterranean Politics**, C. 2, (der.): Richard GILLESPIE, Londra: Pinter press, 1996, ss. 9-25.; Jon Marks, "High Hopes and Low Motives: The New Euro-Mediterranean Partnership Initiative", **Mediterranean Politics**, C.1 N.1, 1996, ss.25-42.

¹¹ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul: Beta yay., 2005, s. 322.

¹² Eduardo Sánchez Monjo, "The Multiple Dimensions of Euro-Mediterranean Cooperation", **European Institute of Public Administration (EIPASCOPE)**, 25th Anniversary Special Issue, 2006, s. 1, http://eipa.nl/cms/repository/eipascope/Scop06_2e_14.pdf (16.01.2007)

¹³ Pomfret, **a.g.e.**, ss.:28-34; Parfitt, **a.g.m.**, ss. 865 881.

nitelikler taşımaya devam etmiştir.¹⁴ Buna ek olarak Avrupa bu dönemde, tarım konusunda ağır sorunlar yaşamakta olduğundan, bunun sonucu olarak, KAP ile öngörülen ticarete karşılıklılık terk edilmiş, sonuç olarak Avrupa, iki taraflı ve yardım merkezli politikasını devam ettirmiştir¹⁵. Ortak tarım politikası gereği bu dönemde imzalanan antlaşmalar, Akdeniz ülkelerinin Avrupa Topluluğu'na yalnızca sanayi ürünleri ihraç etmelerine izin vermiş, tarım ve tekstil ürünleri ise farklı kotalara tabi tutulmuştur. 1980'lerde bölge ülkelerinin karşılaştığı ekonomik sıkıntılar nedeniyle bu politikanın yürütülmesi iyice zorlaşmıştır. Ayrıca Yakın Doğu'da ortaya çıkan köktendincilik ve yüksek oranlarda seyreden işsizlik oranı sürecin işlemlerini zorlaştıran diğer faktörler olmuştur. Ne AET, ne de KAP dahilindeki ülkeler bu politikadan bekledikleri faydaları sağlayamamışlardır. AET'nin bu politikayı tam olarak nasıl uygulayacağını kendi içinde çözmemesi bölge için sınırlı bir dış aktör olarak kalmasına neden olmuştur. Tüm bunların yanı sıra, Kuzey Afrika'dan gelen göçmenlerin sayısının artması ile birlikte Akdeniz'deki bu siyasi ve ekonomik zorlukların üstesinden gelmek için Avrupalı yetkililer alternatif strateji arayışlarına başlamışlardır.¹⁶

Aynı sıralarda AB üyesi Akdeniz ülkeleri (Yunanistan, İtalya, Fransa, İspanya ve Portekiz), özellikle Mağrip ve Maşırık¹⁷ bölgelerinde oluşacak olan iç istikrarsızlığın bedelini coğrafi yakınlık yüzünden en sert biçimde ödeyecek ülkeler konumunda olmalarından dolayı 1983 yılında Fransa'nın girişimi ile, Mağrip ülkeleri ile olan diyaloga önem veren yeni bir Akdeniz perspektifiyle yola çıkılarak, İtalya, Fransa, İspanya, Portekiz, Fas, Moritanya, Cezayir, Tunus, Libya ve daha sonra da Malta arasında Dokuzlar Grubu oluşturulmuştur.¹⁸

¹⁴ Parfitt, **a.g.m.**, ss.:28-35.

¹⁵ Parfitt, **a.g.m.**, ss.:30-35; Lister, **a.g.e.**, ss.:42-47.

¹⁶ George Joffe, (2000) "Europe and the Mediterranean: The Barcelona Process Five Years On", **The Royal Institute of International Affairs**, 2000, <<http://www.riia.org/briefingpapers/brief.html>> (11.02.07).; Jon Marks "High Hopes and Low Motives: The New Euro Mediterranean Partnership Initiative", **Mediterranean Politics**, C.1 N.1, 1996, ss.25-42.; Tovas, **a.g.m.**, ss. 9-25.

¹⁷ Maşırık kelimesi Mısır ve Libya'yı kapsar. Erhan, **A.g.e.** ss.33.

¹⁸ Meliha Benli Altunışık, "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Türkiye", (der.):Attila Eralp, **Türkiye ve Avrupa**, Ankara, İmge Kitabevi, 1997, s. 351-383.

1981’de Yunanistan, 1986’da ise İspanya ve Portekiz’in Topluluk’a katılmasıyla Akdeniz yönelimli bu genişleme, Topluluk ile Akdeniz ülkeleri arasındaki ilişkiye yeni bir boyut kazandırmıştır. Yeni üyeler Topluluk pazarına serbest giriş ve ortak tarım politikası düzenlemelerinden faydalanma hakkını dereceli olarak kazanırken, üye olmayan Akdeniz ülkeleri, Topluluk’a ve yeni üyelere olan coğrafi yakınlıkları ve benzer tarım ürünlerine sahip olmaları nedeniyle rekabet güçlerini kaybetmişlerdir.¹⁹

1990'larda Akdeniz için AB genelinde ekonomik temelli, Arap eksenli ve daha çok Mağrip ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Soğuk Savaş sonrasında güvenlik konusunda ortaya çıkan belirsizlikler, Avrupa’yı yeni politikalar üretmeye yöneltmiştir. Soğuk savaş döneminden kalan nükleer, kimyasal ve konvansiyonel silahların halen Akdeniz Bölgesi’nde bulunuyor olması, ancak bölgede klasik bir askeri gücün varlığının da bulunmaması, güvenlik gündemlerinin yeni konuları olan uyuşturucu kaçakçılığı, göç ya da terörizm gibi sorunlar ve bu sorunların silahlarla üstesinden gelinemeyecek özellikte olması dolayısıyla Avrupalı politika üreticileri arasında, bölgenin ekonomik olarak kalkınmasının toplumsal ve uluslararası kırılmaları azaltacağına ilişkin görüş ağırlık kazanmaya başlamıştır.²⁰

Ekonomik, sosyal ve teknik alanlarda işbirliğinin gerçekleştirilmesinin gereğine vurgu yapılan 19-20 Ekim 1972 tarihli Paris Zirvesi’nin ardından 1973’de Kopenhag Zirvesi’nde Birlik ile Arap dünyası arasındaki ilişkilerin başlanmasına karar verilmiştir. Bu kararın alınmasından sonra 1975’de İsrail, 1976’da Malta, Tunus, Fas, Cezayir; 1977’de Mısır, Ürdün, Lübnan, Suriye; 1978’de Kıbrıs ve 1980’de Yugoslavya ile AB arasında eski anlaşmaların yerini almak üzere süresiz olarak anlaşmalar imzalanmıştır.²¹ İsrail dışında anlaşma yapılan ülkeler bu anlaşmalar ile sanayi ürünlerini gümrüksüz olarak

¹⁹ Lister, **a.g.e.**, ss.:71-76; George Joffe, “Political Institutions and Political Culture in the Southern Mediterranean”, **The International Inspector**, C. XXVIII, No. 3, 1993, ss. 33-51.

²⁰ Neville Waites ve Stellis Stavridis, “*The European Union and Mediterranean Member States*”, **The Foreign Policies of the European Union’s Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990s**, (der.): Stellis Stavridis. Londra: MacMillian –New York: St.Martin’s, ss. 22-39. ; Lister,**a.g.e.**,ss.:87-93.

²¹ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği ,Akdeniz’de Barış,Refah ve İstikrara Yatırım:Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, Ankara,1999

AB'ye ihraç edebileceklerdir. Ayrıca bu anlaşmalar ile ekonomik ve finansal işbirliği çerçevesinde imzalanan 5 yıllık mali protokoller ve kalkınma projelerine destek verilmiştir.²²

1989 yılına gelindiğinde Avrupa Komisyonu bir tebliğ yayınlarak, tebliğde söz konusu Akdeniz ülkelerinin sadece ekonomik destekle refah ve istikrarının sağlanamayacağını, Topluluk için hayati öneme sahip olan havzadaki istikrarsız yapının Topluluk'un refah ve istikrarını etkileyeceğini, dolayısıyla bölge ile ilişkilerin ekonomik olarak tek yönlü yerine daha geniş bir politikaya ihtiyaç duyulduğunu belirtmiş ve ekonomik desteklerin yanı sıra bölgedeki demokrasi hareketlerinin de desteklenmesi gerektiğinden söz edilmiştir.²³

İki kutuplu sistemin sona ermesi ve dünyada güç boşluğunun ortaya çıkmasından sonra Topluluk dış politikada önceliğini güneye doğru açılma olarak belirlemiştir. Dünyadaki önemli siyasi gelişmeler ve AB'nin kendi iç sorunları ile uğraşması gibi nedenlerden ötürü 90'lı yıllara kadar uygulanan Akdeniz politikaları ve uygulamaları belirgin olarak bir başarı gösterememiştir.²⁴ Bu başarısızlıktan dolayı Akdeniz ülkeleri ile ikili ilişkilerin ve işbirliğinin geliştirilmesi için, bölgedeki ortamı ve ihtiyaçlarını dikkate alan bir politika olması hedefiyle 1992 yılında Yenilenmiş Akdeniz Politikası(*Renovated Mediterranean Policy*) AB tarafından kabul edilmiştir.²⁵ Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Topluluğa katılmasından sonra var olan yaklaşım değişikliğe uğratılmış, yardım miktarının artırılması, bölgesel entegrasyonun desteklenmesi, yatay mali işbirliği, ekonomik ayarlama reformlarının desteklenmesi, sürekli diyalog gibi yöntemleri içeren Yenilenmiş Akdeniz Politikası(YAP) ile AB ve Akdeniz arasında yeni bir dönem

²² Stiftung, **a.g.m.**, ss.:32-40

²³ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'na Bakış, Ankara, Mart 1999; [http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?Mali işbirliği dosyası](http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?Mali%20i%20birli%20gi%20dosyası).

²⁴ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'na Bakış, Mali **işbirliği dosyası**, Ankara, Mart 1999; <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?>.

²⁵ Lister, **A.g.e.**, ss.: 98-99.

başlamıştır. Önceki politika deneyimlerinde bulunmayan güçlü siyasal amaçlarına rağmen bu politika da, iki taraflı yapısı nedeniyle sakatlanmıştır.²⁶

AB bu dönemde Mağrip politikasının yanında Maşrik'a yönelik politikalarını da belirlemeye başlamıştır. 1993 yılında Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve İsrail gibi ülkeleri hedef alan öneriler sunularak, 1994 yılında da Akdeniz İşbirliği Projesi ilan edilmiştir. Özellikle doksanlı yıllarla birlikte AB'nin genişleme sürecine girip, Kuzey Afrika bölgesine komşu olacağını ve bu bölgede mevcut olan sorunlarında er ya da geç kendi sınırları içine ihraç olacağını anlaması AB'nin Kuzey Afrika politikasının şekillenmesinde çok etkili bir unsur olmuştur.²⁷

1.2. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı

1992'de Lizbon'da Avrupa Konseyi Hükümet ve Devlet Başkanları toplantısında ilk defa dile getirilen 'mevcut işbirliği araçlarının genişletilmesi' kararı dönemin başlangıcı olması nedeniyle önemlidir. Bu aynı zamanda AB'nin yeni politikasının ilk işaretidir. Bu çerçevede mali işbirliği protokollerindeki kaynaklar 1992-1996 dönemi için önemli ölçüde arttırılmış ve işbirliği yeni alanlara yayılmıştır.²⁸

Haziran 1994'te Korfu'da toplanan Avrupa Zirvesi, Komisyon'dan, "Essen'deki Avrupa Zirvesinde alınacak kararların temelini oluşturmak üzere" değerlendirme yapmasını istemiştir.²⁹ Komisyon'un Kasım ayında hazırladığı Avrupa-Akdeniz Ortaklığı önerisi yeni Akdeniz Politikası'nın temellerini oluşturmuştur. Hazırlanan bildirişimde Komisyon, Orta ve Doğu Avrupa ile

²⁶Alberto Bin "Mediterranean Diplomacy' Evolution and Prospects", **Jean Monnet Working Papers in Comparative and International Politics**, JMWP No. 5, 1997, Department of Political Studies, University of Catania, <http://www.fspco.unict.it/EuroMed/jmwp_05.htm> ; Lister, **a.g.m.**, ss.:17-39

²⁷ Derya Özveri, "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Güvenlik Yaklaşımı", **Stratejik Öngörü**, Vol. 1, No. 2, Yaz 2004, ss. 44-45.

²⁸ Esther Barbe, "The Barcelona Conference: Launching Pad of a Process", **Mediterranean Politics**, C.1, No.1,1996, ss.25-42. ; Elena Baracani, "From the EMP to the ENP:New European pressure for demo-cratismation?", <<http://www.jcer.net/ojs/index.php/jcer/article/viewArticle/16>>, (07.11.2008).

²⁹ EU (1994a) Corfu European Council Presidency Conclusions, Haziran 1994, <http://www.europarl.eu.int/summits/cor1_en.htm>, (22.04.2007).

Akdeniz arasında bir denge kurulmasının gerekliliğine değinmiştir. Topluluk için stratejik bir öneme sahip Akdeniz bölgesinde istikrarın sağlanabilmesi için; aşırı milliyetçilik ve dinciliğin azaltılması, insan haklarına ve ifade özgürlüğüne olan siyasi gözetmenin desteklenmesi, sürdürülebilir kalkınmaya ve daha yüksek yaşam standartlarının gerçekleştirilmesine yol açacak, vahşetin ve göç baskısının azaltılmasını sağlayacak ekonomik reformların desteklenmesi gibi çözülmesi gereken bazı sorunlar olduğunu belirtmiştir. Komisyon bu yeni politikayı, siyasal ve ekonomik amaçları da içine alan bir şekilde çok boyutlu olarak kabul ederken, aynı zamanda uzun vadeli bir strateji önermiştir. Bildirişimde ayrıca Birliğin politikasının Akdeniz ülkelerinde istikrarlı ve güvenli bir alan kurulmasına ve uzun süreli, hızlı ekonomik gelişmeler için gerekli koşulların yaratılmasına yönelik olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Sürecin gerektireceği toplumsal ve ekonomik düzenlemelerin Birlik tarafından yeterli bir şekilde desteklenmesi, temel nitelikleri serbest ticaret ve ekonomik bütünleşme olan Avrupa-Akdeniz ekonomik bölgesinin kademeli olarak yaratılması, siyasal ve güvenlik alanında işbirliğinin sağlanması gereğine de değinilmiştir. Bildirişimin ardından Akdeniz'deki siyasal istikrarı ekonomik gelişmeyle olanaklı kılmaya çalışan yeni politika 9-10 Aralık 1994'te Essen Zirvesi'nde ilan edilmiştir. Avrupa Birliği Konseyi, Essen'de anlaşmaya vardıkları doküman ile hem Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için bir ön katılma stratejisi hem de Akdeniz'in stratejik önemi olan öncelikli bir bölge olduğunu kabul etmiştir.³⁰

Akdeniz'in güneyinde nüfus artışı ve buna bağlı olarak gıda ihtiyacı söz konusudur. İthalat-ihracat arasındaki dengenin ithalat lehine olması ülkeler arasındaki ticaretin gelişmesine engeldir. Ülkelerin bazılarında borçlanma oranı yüksektir. Ülkeler ve bölgeler arasındaki göç hareketlerinin yarattığı istikrarsızlık tehlikesi mevcuttur. Bazı bölgeler arasındaki gerginlikler ve siyasal krizler, çağdaş dünya değerlerine uymadaki eksiklikler bu ülkelerin problemleri arasındadır. Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin karşı karşıya

³⁰ EU (1994c) Essen European Council Presidency Conclusions, Kasım 1994, <www.europarl.eu.int/summits/ess1_en.htm> , (22.04.2007)

bulunduğu bu sorunların çok sayıda olması Akdeniz ülkelerine yönelik politikaları çeşitlendirmekte ve aynı zamanda zorlaştırmaktadır.³¹

1.2.1. Barselona Bildirgesi

AB'nin Akdeniz politikasına yönelik en önemli dönüm noktası olan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın anayasası niteliğindeki Barselona Bildirgesi 27-28 Kasım 1995'te Avrupa-Akdeniz Konferansı'nda toplanan AB Konseyi, AB Komisyonu ve 15 üye ülke ile Cezayir, Fas, Tunus, Mısır, Ürdün, Lübnan, Malta, Suriye, Türkiye, Filistin Yönetimi, İsrail, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasında Barselona'da imzalanmıştır. Ayrıca bu çerçevede bir de çalışma programı kabul edilmiştir.³² Barselona Süreci AB'nin bölgeye yönelik tek projesi olmadığı gibi bölgedeki tek büyük aktör de AB değildir. Bir tarafta NATO, AGİT, ABD diğer tarafta ise bir kurum olarak AB, Avrupa devletleri ve Akdeniz ülkeleri kendi çıkarlarını garanti altına almak isteyen bir dizi inisiyatif ortaya koymuştur. AB inisiyatifi olan ve iddialı bir şekilde ortaya atılan bildirgenin imzalanması ile aynı zamanda Barselona süreci başlamıştır.³³

Bildirgede "ortak bir barış ve istikrar alanının kurulması" fikri üzerinde durulmuş, katılımcılar Akdeniz'de barış, istikrar ve güvenliği destekleyeceklerini taahhüt etmiş ve ortak bir refah alanı kurulması için sürdürülebilir ve dengeli bir ekonomik ve sosyal gelişmeye verdikleri önemi vurgulamışlardır.³⁴

AB'nin Akdeniz politikasının temelinde daha çok ekonomik alanda yoğunlaşan çok boyutlu karşılıklı bağımlılık ilişkileri ve bölgeden kaynaklanan siyasi ve sosyal sorunlar dolayısıyla AB'nin istikrar ve güvenlik ihtiyacı

³¹ Barbe, **A.g.m.**, ss.39-42.

³² Michael Emerson ve Gergana Noutcheva, "From Barcelona Process to Neighbourhood Policy" Assessments and Open Issues, **CEPS Working Document**, No.220, Mart 2005, s. 1, http://www.weltpolitik.net/attachment/0644a930ba1074b5cca2acd4809cbcd5/80dbcc57d873d73eff40ecedf0ea3951/CEPS_working220_05.pdf (14.03.2007)

³³ Elena Baracani ,From the EMP to the ENP:New European pressure for demo-cratism?, <<http://www.jcer.net/ojs/index.php/jcer/article/viewArticle/16>>, (7.11.2008)

³⁴ Stiftung, **A.g.m.**, ss.:32-40; Baracani , **A.g.m.**

bulunmaktadır.³⁵ İnisiyatifin nedenlerini açmak gerekirse, Orta Avrupa ve Baltık ülkeleri ile Akdeniz ülkeleri arasında adil bir dengenin kurulması gerekmektedir. Küreselleşen dünya ekonomisi içerisinde bölgeselleşmenin önem kazanmakta oluşu, Cezayir, Filistin ya da Mısır'daki gibi yerel ya da bölgesel kargaşadan dolayı Avrupa kamuoyunun 1990'lardan beri artan endişesinin ortadan kaldırılması zorunluluktur. Akdeniz ülkelerini ziyaret eden işadamları ve turistlerin güvenliklerinin tehlike altında olması, önlenemeyen uyuşturucu trafiği ve göç dalgaları söz konusuydu. Yakın zamanda Ortadoğu'da büyük artış gösteren kimyasal, biyolojik ve nükleer silahları, AB'nin enerji ihtiyacı ve bölgedeki çevre sorunları mevcuttu. Tüm bu inisiyatif nedenleri komşu olma dolayısıyla Avrupa, Akdeniz'de istikrarın bozulmasını kendi çıkarları için bir tehdit olarak görmekteydi. Avrupa için istikrarsız bir Akdeniz, enerji yolları üzerindeki kontrolün kaybı, batı karşıtı İslamî köktendinciliğin artması, uluslararası terörizmin, uyuşturucu trafiğinin, organize suçların ve tüm bunların sonucu olarak Güney Avrupa'daki ve bir bütün olarak Avrupa'daki toplumsal ve siyasi dengeleri bozabileceğinden endişe edilen göçün hız kazanması anlamına gelmekteydi.³⁶ Bunu en iyi özetleyen ifade, dönemin Avrupa Parlamentosu Başkanı Klaus Hansch'ın, Barselona Konferansı'nda yapmış olduğu konuşmada yer alan "...ya istikrar ihraç ederiz, ya da istikrarsızlık ithal ederiz" sözüdür.³⁷ Buradan şu sonuç çıkmaktadır ki 1990'lardan itibaren AB'nin Akdeniz politikasını biçimlendiren temel etken ticaret değildir, gerçek neden 'Akdeniz ülkelerinden kaynaklanan güvenlik sorunlarının çözülmesi' amacıdır.³⁸

³⁵ Stiftung, **A.g.m.**, ss.:32-40; Waites ve Stavridis, **A.g.m.**, ss.:40-45

³⁶ Annette Jünemann "Europe's interrelations with North Africa in the new framework of Euro-Mediterranean partnership-A provisional assessment of the Barcelona-concept", The Third ECSA World Conference: *The European Union in Changing World* de sunulan tebliğ, Brussels, 1996, <<http://www.ecsanet.org/conferences/3ecsa-world.htm>>, (13.08.2007); Marks, **a.g.m.**, ss.25-42.; Theodore Coulombis ve Thanos Veremis, "The Mediterranean In Perspective", *The Foreign Policies of the European Union's Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990s*, (der.): Stelis STAVRIDIS, MacMillan, Londra -St.Martin's, New York, 1999, ss. 1-21.

³⁷ Javier Maestro, "The Euro-Mediterranean Process and the Northern Dimension:A Comparative Approach", ***The Future of the Barents Euro-Arctic Co-operation and the Northern Dimension of Europe*** konulu seminerde sunulan tebliğ, Björkliden, İsveç, 14-17 Haziran 2007, <http://www.bd.lst.se/dimensionen/rapport/9.pdf> .

³⁸ Waites ve Stavridis, **a.g.m.**, ss. 22-39.

Başarısızlıkla sonuçlanmış projelerin bir sonucu olarak görülebilecek olan Barselona Bildirgesi'nin Akdeniz'in kendine has yapısal özelliklerinden ortaya çıktığı ve şekillendiği söylenebilir. Yapısal açıdan Akdeniz'in kuzeyi ile güneyi arasındaki siyasi, ekonomik ve demografik dengesizlikler, Akdeniz'de Avrupa Birliği komşuluk politikası için yeni bir yapılanmayı gerekli kılmıştır. Diğer bir deyişle; siyasi açıdan farklı rejimlere, ekonomik açıdan farklı sistemlere, demografik açıdan da farklı yapıya sahip olan Akdeniz'de karşılıklı sorunlar, AB'yi Akdeniz'de yeniden yapılanmaya sevk etmiştir.³⁹

Akdeniz'in yapısının karşılıklı bağımlılık içerdiği ve mevcut sorunların da ortak olduğu, bunun da AB içinde karşılığını Avrupa-Akdeniz Ortaklığı yapılanması şeklinde bulduğu söylenebilir.

Ayrıca kuzey-güney arasındaki demografik fark, diğer bir ifadeyle güneyin düşük millî gelire rağmen nüfusunun hızla artması, kuzeydeki nüfusun azalması ve yaşlanması sorunu; kuzeyde işçi açığına, güneyde ise açlığa neden olabilecektir. Bütün bunlar Akdeniz ülkelerini karşılıklı bağımlılık ve tercihlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Barselona Bildirgesi'nin bir Avrupa inisiyatifi olduğu, Avrupa'nın Akdeniz politikasının gelişimi içerisinde olgunlaştığı bu açıdan bakıldığında bir gerçektir.⁴⁰

Bildirgenin imzalanmasından sonra Akdeniz'de bir barış, istikrar ve güvenlik alanı kurulması amacına katkıda bulunmak üzere, üst düzey yetkililer 1996'nın ilk üç aylık döneminde başlamak üzere düzenli aralıklarla toplanma kararı almışlardır. Üst düzey yetkililer, Barselona Bildirgesi'yle kabul edilen ilkelerin uygulanması için en uygun araçları ve yöntemleri incelemek üzere siyasal diyaloga girecekler; her bir Avrupa-Akdeniz Dışişleri Bakanları Konferansı için önceden pratik öneriler sunacaklardır. Aynı zamanda Avrupa-Akdeniz bölgesindeki dış politika enstitüleri, daha yoğun

³⁹ Michelle Pace, "The Euro-Mediterranean Partnership and the Common Mediterranean Strategy? European Union Policy from a Discursive Perspective", **Geopolitics**, Sayı 9, Nu.:2 (Yaz,2004), ss.292-309, 293.

⁴⁰ Junemann, **a.g.m.**; Ghassan Salame, "Europe and the Mediterranean: The Future of the Barcelona Process", **Robert Schuman Centre tarafından düzenlenen Mediterranean Programme'ın açılış konuşması**, <<http://www.iue.it/RSC/MED/Salame.htm>>

işbirliği amacıyla 1996'dan itibaren faaliyete geçecek bir iletişim ağı kurmaya özendirilecektir.⁴¹

Ortaklık için hazırlanan çalışma programının amacı, bölgesel ve çok taraflı eylemler yoluyla Barselona Bildirgesi'nin hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve ilkelerine uyulmasıdır. Program özellikle AB ile Akdenizli ortakları arasındaki anlaşmalar çerçevesinde uygulanan iki taraflı işbirliğinin yanı sıra diğer çok taraflı forumlarda halen mevcut olan işbirliğini tamamlayıcı niteliktedir. Programa göre çeşitli eylemlerin hazırlanması ve sürdürülmesi Barselona Bildirgesi'nde öngörülen ilkeler ve mekanizmalar doğrultusunda gerçekleştirilecektir. Çalışma programında öncelikli eylemler belirlenmiş, ortakların kabul etmesi durumunda Avrupa-Akdeniz İşbirliği'nin kapsamının diğer eylemleri de içerecek biçimde genişletilmesine engel oluşturmayacağı kabul edilmiştir.⁴²

Eylemler devletler ile bunların yerel ve bölgesel yönetimlerinin yanı sıra sivil toplum aktörleri ile de ilgili olabilecektir. Katılımcıların onayı, diğer ülkeler ve kuruluşlar da bu çalışma programında öngörülen eylemlere iştirak edebilecek; uygulama esnek ve saydam bir biçimde gerçekleştirilecek; gelecekteki Avrupa-Akdeniz işbirliğinde, bölgede çeşitli düzeylerde yapılan ilgili görüşmelerden kaynaklanan fikirler ve tavsiyeler uygun biçimde ve mümkün olduğu ölçüde hesaba katılacaktır. Uygulama, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanacak bir rapor temelinde, çeşitli toplantıların ve grupların raporları esas alınarak bir sonraki Avrupa-Akdeniz Konferansı'nda gözden geçirilecek ve Barselona Bildirgesi ile kurulan "Barselona süreci için Avrupa-Akdeniz Komitesi" tarafından onaylanacaktır.⁴³

Barselona Bildirgesi'nin öngördüğü genel hedef Akdeniz havzasını barış, istikrar ve refahı güvenceye alacak bir diyalog, karşılıklı değişim ve

⁴¹ http://www.eu-delegation.org.eg/en/eu_and_country/4.pdf, (10.06.2007)

⁴² <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r15001.htm>, (15.05.2008)

⁴³ <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r15001.htm>, (15.05.2008)

işbirliği alanına dönüştürmektir. Getirilen yeni ortaklık anlayışı ile ilişkilerde açıklık, önceden diyalog ve ülke çıkarlarının eşitlik ilkesi içinde dikkate alınması ayrıca öngörülmektedir. Bildirgede hedefler, siyasi ortaklık ve güvenlik konularında, ekonomik ve mali konularda, sosyal, kültürel ve beşeri alanlarda olmak üzere üç ana ortaklık boyutu ekseninde toplanmıştır.⁴⁴

1.2.1.1. Siyasi ve Güvenlik alanlarında ortaklık: Ortak Bir Barış ve İstikrar Alanı

Bildirgenin siyasi ve güvenlik alanında; siyasi diyalog ve güvenliğin güçlendirilmesi için komşuluk ilişkilerinin güçlendirilmesi ve demokratik yapıların işlevselliğinin artırılıp siyasi reformların desteklenmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu prensipler ile bölgesel ortaklığın ve işbirliğinin artırılarak Akdeniz'de '**Barış ve İstikrar Bölgesi**'nin oluşturulması hedeflenmiştir.⁴⁵

Barselona Bildirgesi'ni imzalayan 27 katılımcı insan hakları, demokrasi, devletlerin meşruiyeti, self-determinasyon ve silahsızlanma gibi birçok ilkeye bağlılıklarını beyan etmişlerdir. Bu beyandan hareketle bildirgeye imza atan Akdeniz ülkeleri Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile uyumlu olarak hareket edeceklerini, kendi siyasî sistemlerinde hukuk devletini ve demokrasiyi geliştirecekleri fikrini de ortaya koymuş olmuşturlardır. Barselona bildirgesi ile taraflar ırk, milliyet, dil, din, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin, birey ve grupların ifade özgürlüğü, barışçıl amaçlarla örgütlenme özgürlüğü, düşünce, vicdan, din özgürlüğü dahil olmak üzere insan hakları ve temel özgürlüklere saygılı ve bu hak ve özgürlüklerin meşru yollarla etkili biçimde kullanımını garanti etmişlerdir. Bildirgeye göre, toplumlarındaki çoğulculuğa ve çeşitliliğe saygı gösterecek, güvenceye alacak, toplumdaki farklı gruplar arasında hoşgörüyü geliştirerek, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile de mücadele edeceklerdir.⁴⁶

⁴⁴ http://www.eu-delegation.org.eg/en/eu_and_country/4.pdf

⁴⁵ http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/ ;
<http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1026>; Dinan, **a.g.e.**, s. 46.

⁴⁶ http://www.eu-delegation.org.eg/en/eu_and_country/4.pdf ;
www.itkib.org.tr/duyurular/sirkuler/dosyalar/14_09_2006_3-20060301-0120001231-PAN-

Aynı zamanda Bildirge, katılımcıların her birinin kendi siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik ve hukuk sistemini özgürce seçip geliştirme hakkını tanıdığıdır. Taraflar birbirlerinin eşit egemenliğine ve egemenliğin içerdiği bütün haklara saygı gösterecek ve uluslararası hukuk çerçevesinde üstlendikleri yükümlülükleri yerine getireceklerdir. Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve uluslararası hukukun amaçları ve ilkelerine uygun hareket ederek halkların eşit haklarına ve kendi geleceklerini belirleme haklarına, toprak birlik ve bütünlüğüne saygı göstereceklerdir, özellikle imzaladıkları uluslararası belgeleri onaylayıp ve uygulayarak, uygun önlemleri alarak terörizmin önlenmesi ve terörizmle mücadele alanında aralarındaki işbirliğini güçlendireceklerdir.⁴⁷

Katılımcılar, uzun vadede bir Avrupa-Akdeniz Pakti'nin kurulması olasılığı da dahil olmak üzere güvenlik ve istikrar artırıcı önlemlerin alınmasına karar vermişlerdir. Ne var ki bu 'pakt' düşüncesi, Akdenizli katılımcıların kendilerini hukuken bağlayacak bir metni imzalama konusundaki isteksizlikleri nedeniyle 'Şart'a dönüşmüştür. Bu değişime paralel olarak Avrupa-Akdeniz Barış ve İstikrar Şartı'nın ana hatları 1999 Stuttgart Konferansı'nda belirlenmiştir. Bu Şart, "güvenlik konularında işbirliğinin sağlanmasıyla gerginlikleri ve krizleri önleme ve barış ve istikrarı sağlama amacı güden", katılımcıları siyasi ve ahlaki olarak bağlayan bir metindir.⁴⁸ Hukuken değil siyasi olarak bağlayıcılık; karar alma konusunda uzlaşma kuralının geçerliliği; siyasi konulara ve güvenlik konularına yönelmiştir fakat aynı zamanda siyasi konuları ve güvenlik konularını ilgilendirdiği kadarıyla ekonomik, toplumsal, kültürel ve beşeri alanlarında kapsamı; insan hakları, demokrasi, hoşgörü ve karşılıklı anlayışın desteklenmesi; organize suçlar, terörizm ve kitle imha silahlarında

AVRUPA-AKDENİZ.DOC; Akdeniz için Paris Zirvesi ortak deklarasyonu, Temmuz 2008, Paris, <http://www.ambafrance-tr.org/spip.php?article1149>

⁴⁷ http://www.eu-delegation.org.eg/en/eu_and_country/4.pdf.

⁴⁸ EU (2000a) The Barcelona process, five years on: 1995–2000, European Communities, Luxemburg, 2000, <http://www.euromedrights.net/english/barcelona-process/EU_initiatives/Commission/FIVEYEARSON.htm>; <http://www.euromed-seminars.org.mt/archive/ministerial/iii-stuttgart.htm>

silahsızlanma konularında işbirliğinin öngörülmesi Şart'ın temel unsurları arasında sıralanabilir.⁴⁹

Avrupa tarafının yoğun ısrarına rağmen Kasım 2000'deki Marsilya'da ki 4.Avrupa-Akdeniz Bakanlar Toplantısı'nda bu şart kabul edilememiş⁵⁰, Valensiya'daki 5.Toplantıda da ele alınamamış, ancak yine de güvenlik ve istikrar artırıcı önlemler olarak diplomatların belirlenecek bir merkezde eğitimi ve bilgilendirilmesi için seminerler düzenlenmesi; dış politika enstitüleri arasında bir ağ kurulması; doğal ve insan eseri felaketlere karşı sivil savunma kurumları arasında işbirliği kurulması; insan hakları, silahsızlanma, insancıl hukuk konusundaki uluslararası anlaşmalar hakkında bilgi alış verişi faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.⁵¹

Siyasi ve güvenlik alanlarında ortaklık başlığı altında ayrıca insan hakları ile ilgili bir kayıt düşünülmüştür. Bu kayıt Birliğin Barselona sürecinde insan hakları, demokrasi ve benzeri haklar konusundaki hassasiyetini göstermektedir. Kaydın çerçevesi taraflara insan hakları ve demokrasi ilkelerinin ihlâli durumunda sözleşmeyi askıya alma hakkı veren "insan hakları kaydı"nın içinde bulunduğu ortaklık antlaşmalarıdır. AB ve üçüncü devletler arasındaki ortaklık antlaşmalarında bulunan insan hakları kaydı, insan haklarının artan bir şekilde hukuk metinlerine girmesinin son adımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Mayıs 1995'teki Zirve kararı, AB ile üye olmayan devletler arasında yapılan tüm işbirliği, ortaklık ve serbest ticaret bölgesi antlaşmalarının bundan böyle bir "insan hakları kaydı" içermesi gerektiğini belirtmektedir.⁵² 1969 Viyana Konvansiyonu madde 60/1'i iki

⁴⁹ EU (2001a) Communication from the Commission, The European Union's Role in Promoting Human Rights and Democratization in third Countries, COM(2001) 252 final, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/news/ip_01.htm.; <http://www.euromed-seminars.org.mt/archive/ministerial/iii-stuttgart.htm>

⁵⁰ EU (2000b) Marseille Fourth Euro-Mediterranean Conference Presidency Conclusions, EuroMed Report, Issue 19, 22 November 2000, <http://europa.eu/comm/external_relations.

⁵¹ EU (2001b) Information Notes on Euro-Mediterranean Partnership, European Commission, http://europa.eu.int/comm/external_relations/med_mideast/euro_med_partnership/brochures/infonotes_en.pdf.

⁵² Khemais Chamhari ve Caroline Stainer, *Guide to Human Rights in the Barcelona Process*, Euro-Mediterranean Human Rights Network (EMHRN), Kopenhag, <http://www.euromedrights.net/english/barcelona-process/civil_society/>

tarafli bir sözleşmenin esasli bir şekilde ihlali durumunda diğ er tarafın “sözleşmeyi tamamen ya da kısmen sona erdirmek ya da askıya almak için bu ihlale başvurabileceği”ni düzenlemektedir.⁵³ Ancak Birlik Viyana konvansiyonu ile yetinmemiş ve antlaşmalara, ihlâl durumunda tarafların antlaşmayı sona erdirebileceklerini ya da askıya alabileceklerini açıkça ifade eden genel bir madde daha eklemiştir.⁵⁴

1.2.1.2. Ekonomik Ve Mali Ortaklık:

Ortak Bir Refah Alanı

Ortak bir refah alanı oluşturma konusunda bildirmede, sürdürülebilir sosyo-ekonomik gelişmenin hızlandırılması, ülke halklarının yaşam standartlarının iyileştirilmesi, istihdam seviyesinin artırılması ve Avrupa ile Akdeniz bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkının azaltılması, bölgesel işbirliği ve bütünleşmenin teşvik edilmesi uzun dönem hedefler olarak belirlenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda, bir serbest ticaret bölgesinin kademeli olarak kurulması, uygun ekonomik işbirliğinin ve ilgili alanlarda koordine eylemin uygulanması, Avrupa Birliği'nin ortaklarına sağladığı mali yardımda önemli bir artış unsurlarına dayanacak olan bir ekonomik ve mali ortaklık kurmayı kararlaştırmışlardır. Böylelikle aşamalı bir geçiş süreci sonunda 2010 yılında Serbest Ticaret Bölgesi'nin kurulması planlanmaktadır.⁵⁵

Ortak bir refah alanının kurulması hedefinin en önemli ve vazgeçilmez unsuru Barselona Bildirgesi'nde öngörülen ilkeler doğrultusunda bir serbest ticaret bölgesinin kurulmasıdır. Serbest ticaret bölgesi yeni Avrupa-Akdeniz Anlaşmaları ve Avrupa Birliği'nin ortakları arasındaki serbest ticaret

HR_activities/guide.htm> (04.02.08).,ss.: 92; Barbara Brandtner ve Allan Rosas “Human Rights and the External Relations of the European Community: An Analysis of Doctrine and Practice”, *European Journal of International Law* (internet edition), C.9, N.3,1998, <<http://www.ejil.org./journal/Vol9/No3/art2.htm>> (15.5.08)

⁵³ Malcolm N. Shaw, **International Law**, Cambridge: Cambridge University Pres, 1991

⁵⁴ Chammari ve Stainer , a.g.m., ss.: 92; Brandtner ve Rosas, a.g.m.

⁵⁵ http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/free_trade_area.htm;
<http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1026m>

anlaşmaları yoluyla kurulması hedeflenmiştir. Avrupa-Akdeniz Serbest Ticaret Bölgesi'nin kurulması aşamasındaki işbirliği, serbest ticaretin tesisini kolaylaştıracak pratik önlemler ve bunun sonuçları üzerinde yoğunlaştırılacaktır. Özellikle gümrük kural ve yöntemleri ile standartların uyumlaştırılması, tarım ürünleri ticareti önündeki engellerin kaldırılması, bitki ve hayvan sağlığı kurallarının yanı sıra diğer gıda mevzuatı alanında ilgili önlemlerin kabul edilmesi, güvenilir veri sağlamak amacıyla istatistik kuruluşları arasında karşılıklı yardımlaşma, bölgesel ve alt-bölgesel işbirliği olanaklarının geliştirilmesi önlemlerin başında gelmektedir. İşbirliğinin amacı, yatırımların önündeki engellerin tanımlanması ve bankacılık sektöründeki araçlar dahil olmak üzere yatırımları teşvik edecek araçların daha ağırlıklı olarak göz önünde tutulması suretiyle bu engellerin kaldırılması için olumlu bir ortamın yaratılması olacaktır.⁵⁶

Ortak bir refah alanının yaratılmasında sanayide modernleşme ve rekabet gücünün yükselmesi Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın başarısının kilit unsurlarıdır. Bu bağlamda, özel sektör bölgenin ekonomik olarak gelişmesinde ve istihdam yaratılmasında daha önemli bir rol oynayacaktır. İşbirliği, sanayinin uluslararası standartlara uyarlanması, özelleştirme de dahil olmak üzere mevcut işletmelerin, özellikle kamu sektörü işletmelerinin dünya standartlarına uyumlu hale getirilmesi, Avrupa standartlarının kullanımı ve uygunluk testlerinin, belgelemenin, akreditasyonun ve kalite standartlarının düzeyinin yükseltilmesi gibi konulara yoğunlaştırılacaktır.⁵⁷

Yine bu amaca yönelik olarak tarımda üretimi çeşitlendirmek üzere uygulanan politikalara destek vermek amacıyla gıda bağımlılığının azaltılmasına, çevre dostu tarım uygulamalarının teşvikine, katılımcı devletlerdeki iş ve meslekleri temsil eden işletmeler, gruplar ve kuruluşlar

⁵⁶ http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/free_trade_area.htm ve <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1026m>

⁵⁷ Barcelona Declaration and Work Programme, December 1995, Barcelona, <http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm>; <https://www.upc.edu/eesd-observatory/who/declaration-of-barcelona> - 30k -

arasında gönüllü esasla daha yakın işbirliğinin ve özelleştirmenin desteklenmesine, teknik yardım ve eğitime, bitki ve hayvan sağlığı standartlarının uyumlaştırılmasına, temel hizmetlerin düzeyinin yükseltilmesine çalışılacaktır. Ayrıca birbirine bağlı olan ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi dahil olmak üzere kırsal gelişme sağlanacak, kırsal bölgeler arasında işbirliği artırılacak, kırsal gelişmeyle ilgili deneyim ve know-how paylaşılacak, yasadışı bitkilerin ekimine son verilmesinden etkilenen bölgelerin de geliştirilmesi çabasına yönelinecektir.⁵⁸

Ulaştırımda ise gerek AB ile Akdenizli ortakları arasında gerek ortakların kendi arasında verimli ve karşılıklı işletilebilir ulaşım ağları ve uluslararası deniz taşımacılığı piyasasına giriş serbestisi, ticaret akışlarının gelişmesi ve Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın aksamadan işlemesi açısından vazgeçilmez önem taşımaktadır. İşbirliği limanların ve hava alanlarının geliştirilmesi, dayanaksız kısıtlamaların kaldırılması, usullerin basitleştirilmesi, denizlerde ve hava güvenliğinin artırılması, deniz taşımacılığında kaynaklanan kirliliğin daha etkili biçimde izlenmesi de dahil çevre standartlarının yüksek düzeyde uyumlaştırılması ve uyumlaştırılmış trafik yönetimi sistemlerinin geliştirilmesi yoluyla Akdeniz'de etkili, farklı biçimleri içeren ve kombine bir deniz ve hava taşımacılığı sisteminin geliştirilmesi, Akdeniz'in güney ve doğu kıyılarında doğu-batı kara bağlantılarının geliştirilmesi, karşılıklı işletilebilirliği sağlamak üzere Akdeniz ulaşım ağlarının Trans-Avrupa Ağı'na bağlanması konularında şekillenecektir.⁵⁹

Enerji hususunda enerji şirketlerine yapılacak yatırımlar ve bu şirketlerin faaliyetleri için olumlu koşulların yaratılması amacıyla gelecekteki işbirliğine özen gösterilecektir. Ormanların korunması ve restorasyonu

⁵⁸ Barcelona Declaration and Work Programme, December 1995, Barcelona, <http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm>; Desmond Dinan (Ed.), **Avrupa Birliği Ansiklopedisi, _kinci Cilt, _istanbul** : Kitap Yayınevi, 2005,ss.:47

⁵⁹ Barcelona Declaration ..., **A.g.b.**, <http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm>; Dinan, **A.g.e.**, ss.:48

sağlanacak, bu konudaki mevzuat ve çevre yönetimi alanındaki deneyiminin aktarılmasına dikkat edilecektir. Bundan başka çevre boyutunun bütün politikalara dahil edilmesi kararlaştırılmıştır. Eylem programının uygulanmasını izlemek üzere düzenli bir diyalogun tesisinin oluşturulmasına çalışılacaktır. Bölgesel ve alt-bölgesel işbirliğinin pekiştirilmesi ve Akdeniz Eylem Planı ile koordinasyonun güçlendirilmesine önem verilecek, gereğinde mevzuatın ve düzenleyici önlemlerin kabulünün ve uygulanmasının teşviki ile bu işbirliği sağlanmaya çalışılacaktır.⁶⁰

Bilim ve teknolojiye işbirliği öncelikli olarak karşılıklı yarar ilkesi göz önünde tutularak araştırma ve geliştirmenin teşviki ve bilimsel başarılarda aradaki mesafenin açılması konusu ele alınacaktır. Akdenizli ortakların kendileri ile Avrupalı komşuları arasındaki mesafeyi kapatmaları için bilim sektörleri ve politikalarında deneyim alışverişlerinin artırılması, ortak araştırma projelerine katılımın teşviki yoluyla bilimsel ve teknik personelin eğitilmesi konuları üzerinde yoğunlaşılacaktır.⁶¹

Su, bütün Akdenizli ortaklar için öncelikli bir konudur ve su kıtlığı gittikçe daha fazla hissedildiğinden önemi daha da artacaktır. Bu alandaki işbirliği mevcut ve gelecekteki ihtiyaçlar hesaba katılarak durum envanterinin çıkarılması, bölgesel işbirliğini pekiştirme yollarının saptanması, su kaynaklarının planlanması ve yönetimini rasyonelleştirmek için önerilerde bulunulması, yeni su kaynaklarının oluşturulmasına katkıda bulunulması konularında yoğunlaşacaktır.⁶²

⁶⁰ Barcelona Declaration ..., **A.g.b.**,
http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm;
www.ascame.org/c/document_library/get_file?folderId=110459&name=DLFE-1902.pdf -

⁶¹ Barcelona Declaration ..., **A.g.b.**,
http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm;
<http://www.abhaber.com/english/haber.php?id=4381>

⁶² Barcelona Declaration ..., **A.g.b.**,
http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm;
<http://www.abhaber.com/english/haber.php?id=4381>

Balıkçılıkta işbirliği Akdeniz balık stoklarının korunması ve rasyonel yönetiminin önemi göz önünde tutularak, Akdeniz Genel Balıkçılık Konseyi çerçevesinde pekiştirilecektir. Kültür balıkçılığı dahil balık stoklarına ilişkin araştırmaların yanı sıra eğitim ve bilimsel araştırmalardaki işbirliği de geliştirilecektir.⁶³

“Yoksulluğun azaltılması”, AB tarafından temel amaç olarak sunulmaktadır.⁶⁴ Bu temel amaca yönelik olarak AB desteği, Avrupa Yatırım Bankası kaynaklı kredilerle birlikte temel olarak MEDA mali programı ile sağlanmaktadır. Çerçevesi ise Avrupa-Akdeniz ortaklık antlaşmaları ile belirlenmiştir⁶⁵.

1.2.1.3. Sosyal, Kültürel ve Beşeri Alanlarda Ortaklık:

Özgür ve verimli bir sivil toplumun kurulması

Bölgedeki toplumlar arasında karşılıklı anlayışın artırılması ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, sivil toplulukların ve toplumsal kalkınmanın desteklenmesiyle özgür ve verimli bir sivil toplumun kurulması temel hedeflerdir. Ortaklık, bölgedeki halklar arasındaki karşılıklı anlayışın artırılmasını amaçlamıştır.⁶⁶

Bu alandaki işbirliğinin farklı kapsamdaki konularda yapılması amaçlanmaktadır. Bölgesel düzeyde hali hazırda yürütülmekte olan üç program vardır:

⁶³ Barcelona Declaration ..., **a.g.b.**,
http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm ;
<http://www.abhaber.com/english/haber.php?id=4381>

⁶⁴ EU (2001a) Communication from the Commission, The European Union's Role in Promoting Human Rights and Democratization in third Countries, COM(2001) 252 final, <http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/news/ip_01.htm> (11.05.08).

⁶⁵ Barcelona Declaration ..., **a.g.b.**,
http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm

⁶⁶ Dinan Desmond, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, Çev.Hale Akay, İstanbul:Kitap Yayınevi, 2005, ss.47,

1. Avrupa-Akdeniz Kültürel Mirası Koruma Programı (Euromed Heritage), Avrupa-Akdeniz kültürel mirasının korunmasını ve geliştirilmesini amaçlamaktadır.
2. Avrupa-Akdeniz Görsel-İşitsel Programı (Euromed Audiovisual), radyo, televizyon ve sinema alanlarındaki Avrupa-Akdeniz görsel-işitsel işbirliği projelerini desteklemektedir.
3. Gençlerin değişimi alanında Avrupa-Akdeniz Gençlik Eylem Programı (Euromed Youth), gençlerin toplumsal hayata ve iş hayatına entegrasyonlarını kolaylaştırmayı ve Akdenizli sivil toplumların demokratikleşmesini amaçlamaktadır.⁶⁷

Ortaklığın bu kısmı, kültürlerarası anlayışın artırılması, önyargıların ortadan kaldırılabilmesi için çok önemli adımların atılabileceği bir alanı kapsamaktadır.⁶⁸ Bu amaçla kültürler ve dinler arasında diyalog ve saygının halkların yakınlaşmasının zorunlu bir ön koşulu olduğu yeniden teyit edilmiştir. Bu bağlamda kitle iletişim araçlarının, karşılıklı bir zenginleşme kaynağı olarak kültürlerin birbirini kabul etmesi ve anlamasında oynayabileceği rolün önemi vurgulanmıştır. İnsan kaynaklarının geliştirilmesinin, özellikle gençlerin eğitimi ve öğretimi bakımından ve aynı zamanda kültür alanında taşıdığı vazgeçilmez niteliği ortaya konulmuştur. Her ortağın kültürel kimliğine saygı göstererek kültürler arası alışverişleri ve farklı dillerin öğrenilmesini destekleme, kalıcı bir eğitim ve kültürel programlar politikası uygulama niyetleri ifade etmişlerdir.

Taraflar sağlık sektörünün sürdürülebilir gelişmedeki önemi kabul etmiş, toplumun sağlık ve refahını geliştirmeye yönelik faaliyetlere etkili katılımını destekleme niyetlerini ifade etmiştir.

⁶⁷ EU (2000a) The Barcelona process, five years on: 1995–2000, European Communities, Luxemburg, 2000, <http://www.euromedrights.net/english/barcelona-process/EU_initiatives/Commission/FIVEYEARSON.htm>.

⁶⁸ Bichara Khader "The Euro-Mediterranean Partnership: A Singular Approach to a Plural Mediterranean", **Islam Modernism and the West**, (der.): Gema Martín Muñoz, Londra ve New York: I. B. Tauris Publishers, 1999, ss. 47-64.

Ayrıca ekonomik gelişmeyle orantılı gitmesi gerektiğini düşündükleri sosyal gelişmenin önemini kabul eden taraflarca gelişme hakkı dahil temel sosyal haklara özel bir önem verilmiş, sivil toplumun Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'na vazgeçilmez bir katkı yapabileceği ve bunu halklar arasında karşılıklı anlayışın ve yakınlaşmanın artması için vazgeçilmez bir etmen olarak görmüşlerdir. Bu temelde, yerinden yönetim işbirliği programları bağlamında gençler arasındaki temasların ve mübadelelerin teşvik edilmesinin önemi kabul edilmiştir. Demokratik kurumları desteklemeye ve hukuk devleti ile sivil toplumu güçlendirmeye yönelik eylemlerin teşvik edileceği kararlaştırılmıştır.

Göç olgusu iki taraf arasındaki ilişkilerde önemli rol oynamaktadır ve bu rolün farkındalığı bu belgede ortaya konulmuştur. Bu amaçla diğer şeylerin yanı sıra, mesleki eğitim programları ve istihdam yaratılmasına yardımcı olacak programlar yoluyla göç baskısını azaltmaya yönelik işbirliğini güçlendirme kararı alınmıştır. Aynı zamanda ülkelerinde yasal olarak ikamet eden göçmenlerin yürürlükteki mevzuat çerçevesinde tanınan bütün haklarının korunmasını garanti etmeyi taraflar taahhüt etmişlerdir. Yasadışı göç konusunda daha yakın işbirliği tesis edileceği kararlaştırılmıştır. Avrupa-Akdeniz ilişkilerinde göç konusunun önemi göz önünde tutularak göç akımlarına ve baskılarına ilişkin önerilerin yapılacağı toplantılar teşvik edilecektir. Bu toplantılarda, başka hususların yanı sıra özellikle Birlik'te yasal olarak ikamet eden göçmenlerin yaşama koşullarıyla ilgili olmak üzere MED-Migration programı çerçevesinde kazanılan deneyim dikkate alınacaktır.⁶⁹

Bu bağlamda ortaklar, uyruklarını kabul etme sorumluluklarının bilincinde olarak, yasadışı statüde bulunan uyruklarının ülkelerine kabulü için ilgili hükümleri ve önlemleri almayı kabul etmişlerdir. Bu amaçla, terörizmi önleme konusundaki işbirliğini çeşitli önlemlerle güçlendirmeyi ve terörizme

⁶⁹ Barcelona Declaration and Work Programme, December 1995, Barcelona, <http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm>, Soren Dosenrode, Anders Stubkjaer, **The European Union and the Middle East**, London : Sheffield Academic Press, 2002, s. 92.

karşı birlikte daha etkili bir mücadele sürdürme konusunda anlaşmışlardır. Aynı şekilde, uyuşturucu kaçakçılığı, uluslararası suçlar ve yolsuzluklarla ortaklaşa ve etkili bir biçimde mücadele etmeyi gerekli görerek ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve hoşgörüsüzlüğe karşı kararlı bir kampanya açılmasının önemini altını çizmişler ve bu amaçla işbirliğine girme kararı almışlardır.⁷⁰

İnsan kaynaklarının geliştirilmesi amacıyla Avrupa-Akdeniz ortaklığı, Akdenizli ortaklara özel önem verilerek bölgenin her yerinde eğitim düzeylerinin yükseltilmesine katkıda bulunacak bu amaçla, başlangıçta mesleki eğitim, eğitim teknolojisi, üniversiteler, diğer yüksek öğretim kurumları ve araştırmalar üzerinde yoğunlaşarak eğitim politikaları üzerinde düzenli bir diyalog gerçekleştirilecektir.⁷¹

Belediyeler ve bölgelerin yetkililerinin Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'na yakından katılması gereklidir. Kent ve bölge temsilcileri, aralarında toplantılar düzenleyerek ortak sorunları saptamak ve deneyim alışverişinde bulunmak üzere her yıl kendi aralarında toplantı düzenlemeye teşvik edilecektir. Bu toplantılar, önceki deneyimler dikkate alınarak Avrupa Komisyonu tarafından organize edilecektir.⁷²

Kültürler ve uygarlıklar arasındaki diyalog konusunda kültürler arası alışverişler ve yabancı dil öğrenilmesinin teşviki yoluyla karşılıklı anlayışın geliştirilmesinde önemlidir. Bu önemi göz önünde tutması gereken yetkililer

⁷⁰ Barcelona Declaration and Work Programme, December 1995, Barcelona, <http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm>Soren Dosenrode, Anders Stubkjaer, **The European Union and the Middle East**, London : Sheffield Academic Press, 2002, s. 92.

⁷¹ Barcelona Declaration and Work Programme, December 1995, Barcelona, <http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm>Soren Dosenrode, Anders Stubkjaer, **The European Union and the Middle East**, London : Sheffield Academic Press, 2002, s. 95; <http://www.abhaber.com/english/haber.php?id=4381>

⁷² Barcelona Declaration and Work Programme, December 1995, Barcelona, <http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm>;Soren Dosenrode, Anders Stubkjaer, **The European Union and the Middle East**, London : Sheffield Academic Press, 2002, s. 97. ; <http://www.abhaber.com/english/haber.php?id=4381>

ve uzmanlar, somut eylem önerileri yapmak üzere toplantılar gerçekleştirileceklerdir. Avrupa-Akdeniz bölgesindeki başlıca dinler arasındaki karşılıklı anlayışın gelişmesi karşılıklı hoşgörü ve işbirliğinin güçlenmesini getirecektir. Bu amaca yönelik işbirliğini geliştirmek amacıyla dinlerin ve dinsel kurumların temsilcileri ile ilahiyatçılar, akademisyenler ve diğerleri arasında düzenli aralıklarla yapılacak toplantılara destek verilecektir. Medya organları arasında yakın etkileşim kültürlerin birbirini anlamasına katkıda bulunacaktır. Avrupa Birliği, özellikle devam etmekte olan MED-Media programı yoluyla bu etkileşimi aktif biçimde destekleyecektir. Bu bağlamda, medya temsilcileri arasında her yıl toplantı düzenlenecektir.⁷³

Gençlik arasında mübadele, gelecek kuşakları Avrupa-Akdeniz ortakları arasında daha yakın bir işbirliğine hazırlamanın bir yolu sayılmalıdır. Bu nedenle, Avrupa'da kazanılan deneyim temelinde ve ortakların ihtiyaçları göz önünde tutularak bir Avrupa-Akdeniz Gençlik Mübadele Programı tesis edilmelidir. Özellikle mesleki nitelikleri olmayanlar için mesleki eğitimin ve gençlik alanındaki organizatörler ile sosyal çalışma uzmanlarının eğitilmesinin önemi dikkate alınmalıdır. Avrupa Komisyonu, Avrupa-Akdeniz Dışişleri Bakanları'nın müteakip toplantısından önce gerekli önerileri yapacaktır.⁷⁴

Sivil toplumlar arasında mübadele hususunda üst düzey yetkililer, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'ndan kaynaklanan, özellikle de resmi görevliler, bilim adamları, öğretim üyeleri, işadamları, öğrenciler ve sporcular arasındaki mübadeleleri kolaylaştırmak amacıyla düzenli aralıklarla toplanacaklardır.⁷⁵

⁷³ Barcelona Declaration and Work Programme, December 1995, Barcelona, <http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm>; Soren Dosenrode, Anders Stubkjaer, **The European Union and the Middle East**, London : Sheffield Academic Press, 2002, s. 98.; <http://www.abhaber.com/english/haber.php?id=4381>

⁷⁴ Barcelona Declaration and Work Programme, December 1995, Barcelona, <http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm>; Soren Dosenrode, Anders Stubkjaer, **The European Union and the Middle East**, London : Sheffield Academic Press, 2002, s. 98.; <http://www.abhaber.com/english/haber.php?id=4381>

⁷⁵ Barcelona Declaration and Work Programme, December 1995, Barcelona, <http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm>; Soren Dosenrode, Anders Stubkjaer, **The European Union and the Middle East**, London : Sheffield Academic Press, 2002, s. 98.; <http://www.abhaber.com/english/haber.php?id=4381>

Sosyal gelişme açısından Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, başta kadınlar ve toplumun en muhtaç kesimleri olmak üzere Akdenizli ortak devletlerde ki nüfusun yaşama ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine ve istihdam düzeyinin artırılmasına katkıda bulunmalıdır. Bu amaçla, sosyal politikalarda rol oynayanlar düzenli aralıklarla uygun düzeyde toplanacaklardır.⁷⁶

Sağlık alanındaki işbirliği bilinç, bilgi ve önleme çabalarını artırmaya yönelik önlemler başta olmak üzere halk sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesi, sağlık ve sağlık idaresi personelinin eğitimi, doğal afetlerde tıbbi işbirliği üzerinde yoğunlaştırılacaktır.⁷⁷

Terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve örgütlü suçlar konusunda polis ve adalet yetkilileri ve diğer yetkililer arasındaki işbirliğini güçlendirmek amacıyla yetkililer arasında düzenli aralıklarla toplantılar gerçekleştirilecektir. Bu bağlamda, özellikle bilgi alışverişinin artırılması ve suçluların iadesi usullerinin iyileştirilmesi konuları ele alınacaktır. Yetkililer, söz konusu toplantılarda özellikle kaçakçılık dahil örgütlü suçlar ve uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadele etmek amacıyla polis, adalet, gümrük ve idare yetkilileri ve diğer yetkililer arasındaki işbirliğini geliştirmek üzere alınabilecek pratik önlemleri tartışacaklardır. Bütün bu toplantılar her ülkedeki durumun özelliğinin hesaba katıldığı farklılaştırılmış bir yaklaşım ihtiyacı gereğince dikkate alınarak düzenlenecektir.⁷⁸

eu.int/comm/external_relations/euomed/bd.htm>; Soren Dosenrode, Anders Stubkjaer, **The European Union and the Middle East**, London :

Sheffield Academic Press, 2002, s. 98.; <http://www.abhaber.com/english/haber.php?id=4381>

⁷⁶ Barcelona Declaration and Work Programme, December 1995, Barcelona, <http://europa.eu.int/comm/external_relations/euomed/bd.htm>; Soren Dosenrode, Anders Stubkjaer, **The European Union and the Middle East**, London :

Sheffield Academic Press, 2002, s. 98.; <http://www.abhaber.com/english/haber.php?id=4381>

⁷⁷ Barcelona Declaration and Work Programme, December 1995, Barcelona, <http://europa.eu.int/comm/external_relations/euomed/bd.htm>; Soren Dosenrode, Anders Stubkjaer, **The European Union and the Middle East**, London :

Sheffield Academic Press, 2002, ss.:99 .; <http://www.die.gov.tr/uid/barselona-tr.htm>

⁷⁸ Barcelona Declaration and Work Programme, December 1995, Barcelona, <http://europa.eu.int/comm/external_relations/euomed/bd.htm>; Soren Dosenrode, Anders Stubkjaer, **The European Union and the Middle East**, London :

1.2.2. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın yapısı ve işleyişi

1.2.2.1. Avrupa-Akdeniz Dışişleri Bakanları Konferansları

Konferans katılımcıları “*Bildirgenin uygulanmasını takip etmek ve ortaklığın amaçlarına ulaşılması için gerçekleştirilecek eylemleri belirlemek amacıyla*” bakanlar düzeyinde periyodik olarak toplanmayı kararlaştırmışlardır. Barcelona Konferansı'ndan bugüne kadar beş Avrupa-Akdeniz Dışişleri Bakanları Konferansı gerçekleştirilmiştir:⁷⁹

1. Malta Avrupa-Akdeniz Dışişleri Bakanları Konferansı, Nisan 1997
2. Palermo (ad hoc) Avrupa Akdeniz Dışişleri Bakanları Konferansı, Haziran 1998
3. Stuttgart Avrupa-Akdeniz Dışişleri Bakanları Konferansı, Nisan 1999
4. Marsilya Avrupa-Akdeniz Dışişleri Bakanları Konferansı, Kasım 2000
5. Brüksel Avrupa-Akdeniz Dışişleri Bakanları Konferansı, Kasım 2001
6. Valensiya Avrupa-Akdeniz Dışişleri Bakanları Konferansı, Nisan 2002

Toplantıların bazıları sırayla Güney ve Kuzey'de yapılması düşüncesi bazı Arap ülkelerinin İsrail hükümetinin temsilcilerini misafir etmek istememelerinden dolayı gerçekleştirilememiştir. Moritanya(özel konuk), UMA(Arap Mağrib Birliği, gözlemci), Arap Birliği(Avrupa-Arap Diyalogu, gözlemci) ve Libya da konferanslara katılmaktadırlar. Akdeniz politikası birliğe daha fazla esnekliğe sahip olmak için mali yardım ve ticari hükümler

eu.int/comm/external_relations/euomed/bd.htm>; Soren Dosenrode, Anders Stubkjaer, **The European Union and the Middle East**, London : Sheffield Academic Press, 2002, s.102.

⁷⁹ Karluk, **a.g.e**, s. 325-326.

gibi yöntemlerin yanı sıra hükümetlerarası işbirliğinin de işletilmesinin gerektiğini öğretmiştir.⁸⁰

1.2.2.2. Barselona Konferansı için Avrupa-Akdeniz Komitesi

Barselona Bildirgesiyle birlikte “Avrupa Birliği Troykası ve Akdenizli ortakların birer temsilcisinin katılımıyla üst düzey yetkililerden oluşacak olan” bir “Barselona Süreci İçin Avrupa-Akdeniz Komitesi” kurulmuştur. Bu komite, “Dışişleri Bakanları’nın toplantılarına hazırlık yapmak, Barselona süreci ve bütün bileşenlerinin izleme çalışmalarının envanterini çıkarıp bunları değerlendirmek ve çalışma programını güncellemek amacıyla düzenli aralıklarla toplanacaktır”. Komite her üç ayda bir düzenli toplantılar yapmaktadır. Komite “süreç içerisinde hız kazanılması, anlaşma sonrası faaliyetlerin izlenmesi ve bir bütün olarak Barselona Süreci içerisindeki inisiyatiflerin değerlendirilmesi için bir merkezdir”.⁸¹

1.2.2.3. Avrupa-Akdeniz Ortaklık Antlaşmaları

İki taraflı düzeyde Avrupa-Akdeniz Ortaklığı’nın, Avrupa Birliği ile daha önceden katılım öncesi antlaşmaları imzalamış olan Kıbrıs, Malta ve Türkiye dışındaki Akdenizli ortaklarla sonuçlandırılacak olan Avrupa-Akdeniz Ortaklık Antlaşmaları ile yürütülmesi öngörülmüştür. Ortaklık antlaşmaları 1970’lerde imzalanan işbirliği antlaşmalarının yerini almış ve bu antlaşmalarda öne çıkan ticari konulardan daha geniş bir yaklaşıma sahip olunması amaçlanmıştır.⁸²

Antlaşmaların amacı “ortak ilgi alanına giren konularda siyasi bir diyalogun başlatılması, makro-ekonomik bir politikayı, on iki yıllık bir geçiş döneminden sonra tamamen gerçekleştirilmesi gereken bir serbest ticaret bölgesinin kademeli olarak kurulmasını içine alan ekonomik diyalogun başlatılması, MEDA Programı aracılığıyla ortaklık tedbirlerinin kurulması,

⁸⁰ Chammari ve Stainer, **A.g.m.**, ss.:15-18.

⁸¹ EU (1999) Stuttgart Third Euro-Mediterranean Conference Conclusions, 1999, Euro-Med 3/99 DG E II, 21 April 1999.

⁸² Chammari ve Stainer , **a.g.m.**, ss.:39-40.

özellikle, işçiler, işyerleri, eşit muamele, toplumsal bütünleşme, kadının rolü konularında diyalog başlatılması” olarak belirlenmiştir.⁸³

Antlaşmaların, imzalanmalarından sonra yürütülmesine ilişkin olarak Ortaklık Konseyi ve Ortaklık Komitesi kurulmuştur. Konsey, Dışişleri Bakanları, AB Komisyonu temsilcileri ve imzacı Akdenizli ortak ülke tarafından atanan bakanlardan, Ortaklık Komiteleri ise AB Konseyi ve Komisyonundan ve ilgili hükümetten üst düzey yetkililerden oluşmaktadır. Komite, Antlaşmanın yürütülmesinden sorumludur. Ortaklık Konseyi ve Ortaklık Komitesince alınan kararlar tarafları bağlamaktadır. Avrupa-Akdeniz Ortaklık Antlaşmaları, Barselona Bildirgesi ve Çalışma Programı ile öngörülen ortaklık ve işbirliği projelerinin en etkin bir biçimde devam ettirilebilmesi, 2010 yılında kurulması planlanan serbest ticaret bölgesinin işlerliğe geçirilebilmesi için, AB ile Ortak Ülkeler arasındaki en önemli araçtır. Bu süre, hiç şüphesiz beklenenden çok daha uzun olmuş, hem katılımcıların hem de araştırmacıların Ortaklığın geleceğine ilişkin karamsar yorumlar yapmalarına neden olmuştur.⁸⁴

1.2.2.4. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın Finansman Aracı:

MEDA(Mediterranean Economic Development Area)

MEDA programı Haziran 1995'te Cannes Zirvesi'nde kabul edilmiş olup, genel olarak Avrupa Topluluğu ve Güney Akdeniz Ülkeleri arasında bir serbest ticaret bölgesi oluşturulması amacıyla pazar ekonomisine geçiş döneminin desteklenmesi, kalıcı sosyo-ekonomik gelişmeler için yapısal destek sağlanması, bölgesel ve sınırlar arası işbirliğinin güçlendirilmesi amacıyla oluşturulmuştur.⁸⁵

Ekonomik geçiş döneminin desteklenmesi ve Akdeniz'de bir serbest-ticaret bölgesi oluşturulması:

⁸³ Chammari ve Stainer , **a.g.m.**, ss.:41

⁸⁴ http://www.gsgp.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=1565&Itemid=50

⁸⁵ Türkiye ticaret, sanayi, deniz ticaret odaları ve borsaları birliği, EUROAİD 6. çerçeve programı toplantısı, Ankara, Temmuz 2003. www.tobb.org.tr/6cerceve/duyurular/tanberk.ppt

- Endüstriyel işbirliğinin ve özel sektörün geliştirilmesi,
- Yatırımların desteklenmesi,
- Yapısal uyumun sağlanması ile;

Sosyo-ekonomik dengenin güçlendirilmesi:

- Sosyal, halk sağlığı ve eğitim hizmetlerinin güçlendirilmesi,
- İşsizliğin önlenmesi, meslek eğitiminin güçlendirilmesi, çalışanlar için eşit şartlar yaratılması ile;

Yapısal uyum desteği:

- Yönetimlerin güçlendirilmesi, demokrasiye destek verilmesiyle;

Bölgesel işbirliğinin güçlendirilmesi:

- Güney-Güney ve Kuzey-Güney Akdeniz ülkeleri arasındaki alış verişinin geliştirilmesi ve sinerjisinin güçlendirilmesiyle gerçekleştirilecektir. ⁸⁶

MEDA programı, 1995-1999 yılları arasında yürütülen MEDA I ve 2000 ve 2006 yılları arasında faaliyet gösteren MEDA II olmak üzere iki aşamalı olarak karşımıza çıkmaktadır. ⁸⁷

MEDA I (1995-1999)

AB'nin YAP' ı kabul etmesinden sonra mali yardımların boyutu da yeni politikanın hedeflerine uygun olarak arttırılmıştır. AB'nin Akdenizli Ortaklarıyla mali işbirliği için 1995-1999 arasında ayırdığı toplam miktar 4.6 milyar ECU' dur. Bu bağlamda AB projeler için 320 milyon ECU kredi ve 1.8 milyar ECU Avrupa Yatırım Bankası kredisi içeren bir paket hazırlamıştır. Ortaklığın

⁸⁶ Türkiye ticaret, sanayi, deniz ticaret odaları ve borsaları birliği, EUROAİD 6. çerçeve programı toplantısı, Ankara, Temmuz 2003. www.tobb.org.tr/6cerceve/duyurular/tanberk.ppt

⁸⁷ <http://www.euromedinfo.eu/site.176.content.en.html>

başlıca mali aracı olan MEDA I Programı çerçevesinde, ulusal ve bölgesel programlar geliştirilmiştir. MEDA I kapsamında yapılan yardım toplamı 3.4 milyar ECU' dur. MEDA hibeleri Barselona Bildirgesi'nin hedefleri esas alınarak, ikili ve bölgesel olarak,ekonomik geçişe destek,sosyo-ekonomik gelişme,demokratikleşme ve sivil toplumun güçlendirilmesi projelerine aktarılmıştır. AB bütçesinden ayrılan bu hibeler, Avrupa Yatırım Bankası'nın 1997-2000 dönemi için toplam 2.3 milyar Euro olan uzun dönemli kredi mekanizmalarıyla da desteklenmiştir. MEDA programı kapsamında sağlanan fonların %90'ı ilgili Akdeniz ülkeleriyle yapılan ikili anlaşmalar çerçevesinde verilmiş, %10'u ise daha önce oluşturulan YAP ile belirlenen bölgesel işbirliği programlarında kullanılmıştır. MEDA I Programının Sektörel Dağılımına bakıldığında ekonomik işbirliği:%35, sosyal sektör:%34, yapısal uyum:%18, çevre:%8, kırsal gelişim:%5 oranındadır.⁸⁸

MEDA II (2000-2006)

2000-2006 dönemi için oluşturulan MEDA II kapsamında Birlik tarafından 5,3 milyar Euro tutarında hibe yardımı verilmesi kararlaştırılmış,⁸⁹ Avrupa Yatırım Bankası tarafından aynı dönemde Akdeniz ülkelerine kullanılmak üzere 6,4 milyar Euro tutarında Avrupa-Akdeniz Ortaklığı kredi paketi oluşturulmuştur. MEDA II ile programın etkinliğinin artırılmasına yönelik olarak değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu değişiklikler ile proje seçiminde karar alma süreçlerinin rasyonelleştirilmesi ve daha stratejik olması, Akdeniz ülkelerinin programlama ve uygulama kapasitelerinin artırılması ve programın süreçlerinin azaltarak uygulama sürecinin hızlandırılması amaçlanmıştır.⁹⁰

Bu amaca yönelik olarak MEDA II Programına **Resmi Katılım Kriterleri** belirlenmiştir. Bu kriterler;

⁸⁸ <http://abofisi.metu.edu.tr/meda.htm> ; <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1213>

⁸⁹ <http://www.euromedinfo.eu/site.176.content.en.html>.

⁹⁰ <http://abofisi.metu.edu.tr/meda.htm> ve <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1213>.

- **Yeterlilik Koşulu:**15 üye ve/veya 12 ortak ülkeden birinde yerleşik olan yerel otoriteler, bölgesel organizasyonlar, bankalar, özel kuruluşlar, kooperatifler, birlikler, KİTler programa katılabilir.
- **Katılım Koşulu:**Yeterlilik koşulunu sağlayan kuruluşlar Avrupa Komisyonu'na proje teklifinde bulunabilirler.

Yapılacak müracaatlarda dikkat edilmesi gereken yazısız kurallar olarak; proje konusu seçim kriterleri, firma ön yeterlilik kriterleri, tecrübe kriterleri, projeyi hazırlayanların CV hazırlama kriterleri, ekonomik ve finansal kriterler, teklif hazırlama kriterleri gibi bir dizi kriter ayrıca söz konusudur.⁹¹

MEDA II MEDA I' e göre kıyaslanırsa MEDA II, üye ülkelerin 6 yıllık stratejik planlarına göre hazırlanmış daha etkin olan, üçer yıllık ulusal ve bölgesel alt-programlar ve yıllık ulusal ve bölgesel finansman planları içeren,katılım prosedürlerinin basitleştirildiği ve projelerin ve programların uygulama sürelerinin kısaltıldığı bir programdır.⁹²

AB Akdeniz ülkelerinin söz konusu fonlardan faydalanabilmeleri için demokrasi ve insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerine uyma şartını getirmiştir.⁹³

2007 yılından itibaren Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı (ENPI), MEDA'nın yerini almıştır. ENPI, Avrupa Komşuluk Politikası'na dahil tüm MEDA ortakları ile Birliğin doğu komşusu olan altı ülkeyi kapsayan bir finansal araçtır.⁹⁴

⁹¹Türkiye ticaret, sanayi, deniz ticaret odaları ve borsaları birliği, europeaid 6. çerçeve programı toplantısı, Temmuz 2003, Ankara. www.tobb.org.tr/6cerceve/duyurular/tanberk.ppt

⁹²Türkiye ticaret, sanayi, deniz ticaret odaları ve borsaları birliği, europeaid 6. çerçeve programı toplantısı, Temmuz 2003, Ankara, www.tobb.org.tr/6cerceve/duyurular/tanberk.ppt

⁹³ Emerson ve Noutcheva, **a.g.m.**, ss. 1-3.

http://shop.ceps.be/BookDetail.php?item_id=1209 (10.11.2006)

⁹⁴http://min.avrupa.info.tr/QA/forum/viewthread.php?lang=0&forum_id=117&thread_id=3780;

<http://www.euromedinfo.eu/site.176.content.en.html>;

http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/overview/how-does-enpi-work_en.htm

1.2.3. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın değerlendirilmesi

Avrupa ve Akdeniz arasındaki ilişkiler uzun bir tarihsel süreci kapsamaktadır ve değişen uluslararası koşullar bu ilişkilerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır ve oynamaya devam edecektir. Akdeniz'in üzerinde bulunduğu coğrafya ve bu coğrafyanın sahip olduğu özellikler bölgenin önemini arttırmış ve Avrupalı güçlerin bölgeye olan ilgilerini canlı tutmalarına neden olmuştur.

Genel anlamda bakıldığında zaman görülecektir ki AB'nin Akdeniz'e yönelik önceki politikaların temel niteliği bölge ülkelerinin tek tek ele alınması ve bu ülkeler için mali yardımlar verilmesidir. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı(AAO), AB'nin diğer politikalarından farklı olarak, Akdeniz'i "ortak alan" olarak ele almaktadır. Bu 'ortak alan' düşüncesi, barış, istikrar ve refahın artırılması için bir araç olarak görülen bölgesel işbirliği amacına ulaşmada her ülkenin eşit değere sahip olduğu görüşüne dayanmaktadır. Bu yaklaşım, AB'nin daha önceki Akdeniz politikalarından farklılaşmaktadır çünkü, değindiğimiz gibi, AB'nin Barselona'ya kadar olan politikası daima ülkelerin tek tek ya da küçük gruplar olarak derecelendirilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. 'Ortak alan' düşüncesinin savunduğu bir başka önkabul ise, uluslararası işbirliğini olanaklı kılacak siyasal, ekonomik ve toplumsal liberalizasyonun Akdeniz ülkelerinde başarıya ulaşabileceği olmuştur.⁹⁵

Akdeniz'de ki sorunların ve etkilerinin Avrupalı devletleri yakından ilgilendirmesi bakımından Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve Barselona süreci ayrıca önem kazanmaktadır. Birlik tarafından çok şey beklenildiği sürecin başarısız olma nedenleri ise çeşitlidir.

⁹⁵ Stephen Calleya "European Union Policy Towards The Mediterranean: The Euro-Med Partnership and Region Building", *The Convergence of Civilizations? Constructing a Mediterranean Region Conference'ta sunulan tebliğ*, Lizbon 6-9 Haziran 2002, <<http://ies.berkeley.edu/research/Calleya-EuroMedPartn.pdf>>

AB'nin bölgedeki en büyük petrol ve doğalgaz alıcısı olması, bölgeden Birlik'e doğru olan yoğun göç, oryantalist bakış açısının radikal İslam olgusu ile yeniden kendini göstermesi gibi nedenlerden ötürü ekonomik kaygılardan çok bu tip korkuların giderilmesi için Akdeniz ülkelerinde ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelinmiş ve tüm politikalar bu bakış açısı ile oluşturulmuştur.

Akdeniz'in sorunları bölgesel bir işbirliğini zorunlu kılsa da bildirgenin ve genel olarak Ortaklık projesinin göze çarpan en önemli eksikliklerinden biri, belirtilen hedefleri gerçekleştirmek için AB'nin referans ve araçlardan yoksun⁹⁶ olması ve belirlenen hedeflerle AB'nin gücü arasında doğru bir orantı⁹⁷ kurulamamasıdır. Ayrıca AB karar mekanizmalarının hantal yapısı ve koordineli olarak işletilememesi de projenin önemli eksikliklerindedir. Bundan dolayı, Barselona Bildirgesi hedeflerinin ütöpik ve fazla iyimser kaldığını söylemek mümkündür.⁹⁸

Bildirge ve Ortaklık, bölgesel bir çerçeveden daha ziyade ticari entegrasyonu hedeflemiştir⁹⁹. Yani temel unsur olarak 'Serbest Ticaret Bölgesi'nin oluşturulması amaçlanmıştır¹⁰⁰. Bu bağlamda, Barselona Bildirgesinde eşitlik, açıklık ve karşılıklılık prensipleri¹⁰¹ ile bölgesel entegrasyonun hedeflendiği söylenebilir. Bu hedef çerçevesinde Akdeniz'de bir barış ve istikrar bölgesinin oluşturulması öngörülmüştür.¹⁰²

Çok kapsamlı ve boyutlu olan bu bildirge ile AB'nin Akdeniz politikasının ana çizgileri ve stratejileri belirlenmiştir. Özellikle AB'nin Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'ndaki ekonomik stratejisine baktığımızda diğer tüm amaçların yanı sıra asıl amacın, güneyden kuzeye doğru olan olası bir

⁹⁶ Pace, **a.g.m.**, ss. 294.

⁹⁷ Pace, **a.g.m.**, ss.308.

⁹⁸ Ortega, **a.g.m.**, s.1.

⁹⁹ "Barcelona Plus: Toward a Euro-Mediterranean Community of Democratic States, **A EuroMeSCo Report**, Nisan, 2005, ss. 1-79, s. 2.

¹⁰⁰ George Joffe, "Southern Attitudes Towards An Integrated Mediterranean Region", Richard Gillespie (ed.), **The Euro-Mediterranean Partnership: Political and Economic Perspectives**, FrankCass, London, Portland, 1997.s.16.;

¹⁰¹ Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve ..., s.37.

¹⁰² **A.g.e.**, ss.37.

istikrarsızlığı denetim altına almak olduğu ileri sürülebilir.¹⁰³ 2005'te 'Artı Barcelona Bildirgesi' ile yeniden düzenlenen Barcelona bildirgesiyle AB, Ortaklık'ın önündeki on yıllık süreci değerlendirdiğinde özellikle 2010'daki serbest ticaret bölgesi oluşturulması hedefinin ancak 2015 yılında gerçekleşebileceği kanaatine varmıştır¹⁰⁴. Bu durum hedeflerin gerçekleştirilemediğini açıkça ortaya koymaktadır.

Barcelona Bildirgesi'nde sosyal ve kültürel ortaklık alanında insan hakları ve demokratikleşme üzerinde ısrarla durulmuş, ancak bildirgenin hazırlanmasında ve ilanında AB tarafının bu konuda göstermiş olduğu ısrar, Ortaklığın işleyişini belirleyen Ortaklık Antlaşmalarına ve sürecin işleyişine yansımamıştır. Ortaklığın ekonomik öngörülerini Arap ortaklar tarafından zayıf ve gerçek dışı olarak görülmekte ve bu ülkeler endüstrileri ve tarım ürünleri için endişe duymaktadırlar.¹⁰⁵

Ortaklık antlaşmalarının çok uzun sürmesi, söz konusu sorunların ortak üyeler tarafından ciddiye alındığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Ortaklık belgelerinde çok açık olarak dile getirilmese de, bölgenin ekonomik olarak kalkınması AB tarafından, demokratikleşme ve insan hakları konusunda ilerleme kaydedilmesi için anahtar rol oynamaktadır. Ortaklığın ekonomik boyutunda yer alan serbest ticaret alanının kurulması ve ekonomik liberalizasyon, bu amaca hizmet etmesi için düşünülmüştür. Ancak bu çözümlerin doğruluğu tartışmalıdır. Gelişmekte olan ya da az gelişmiş devletlerin sanayilerinin liberalizasyon yoluyla gelişmiş devletlerin güçlü sanayileriyle rekabet etmek zorunda kalması, istenen amacın gerçekleşmesi yönünde büyük bir soru işaretidir. Bunun yanında, Dünya Bankası ve IMF'nin toplumsal adaleti destekleyen politikaları hayata geçiremediği de bilinmektedir. Demokrasi ve insan haklarıyla, ekonomik liberalizasyon arasında doğrudan bir bağın kurulamayacağı artık açığa çıkmıştır. Ekonomik liberalizasyon, sanayiciler, sivil bürokratlar, ordu ve orta sınıf gibi siyasal

¹⁰³ Joffe, a.g.m. ss.16.

¹⁰⁴ Barcelona Plus, ... , ss.10.

¹⁰⁵ Mahmood Monshipouri, **Islamism, Secularism and Human Rights in the Middle East**, Londra: Lynne Rienner Publishers,1998, ss.:67-68

olarak baskın grupların lehine işlemiştir. Bu ülkelerde, liberalizasyon politikaları otoriter eğilimleri yoğunlaştırmış, alt sınıfların dışlanmasına ve yabancılaşmasına neden olmuştur.¹⁰⁶

Aynı politikaların Akdeniz ülkelerinde AB eliyle uygulanmasının da farklı bir sonuç vermesi beklenmemelidir. Bölgesel işbirliğinin sağlanmasının önündeki bir başka engel de, bölgedeki otoriter rejimlerin dışa açılmaya karşı gösterdikleri dirençte aranabilir. Değer ve güç temelli otoriter rejimler, serbest ticaretin ve yabancı sermaye akışının gereklerini, kendi varlıkları açısından tehlike olarak görmektedirler.¹⁰⁷

Ortaklığın yapısıyla ilgili bir başka eleştiri ise, programın AB'ye ait olması, kuruluşunda ve işleyişinde AB politikalarının temel alınması, dolayısıyla da bir 'Ortaklık'tan değil, AB inisiyatifinden bahsedilmesi gerektiği şeklindedir. Nitekim, karar alma sürecinde AB tarafının ağırlık sahibi olması ve Ortaklığın işleyişinin demokratik niteliklerden ve şeffaflıktan uzak olması bu eleştirileri haklı kılmaktadır. Bu eleştirilere karşı AB tarafı, bir takım yönetsel ve yapısal düzenlemelerle Ortaklığın daha demokratik bir nitelik kazanmasına çalışmaktaysa da, halen giderilmesi gereken pek çok sorun olduğu belirtilmelidir.¹⁰⁸

Öte yandan, doğrudan olmasa da, Barselona Süreci Ortadoğu'da kalıcı barışa katkı sağlama amacını taşımış fakat beklenen hedeflere ulaşamamıştır.¹⁰⁹

Avrupa için Petrol açısından önem taşıyan bir bölge de Akdeniz'dir. Akdeniz Ortadoğu'dan gelen petrolü Avrupa'ya ulaştıran önemli bir ticaret yolu haline gelmesi ile Avrupa Akdeniz'de güvenli bir ticaret ortamının

¹⁰⁶ Monshipouri, **A.g.e.**, ss.:68.

¹⁰⁷ Calleya, **A.g.tebliğ**, <<http://ies.berkeley.edu/research/Calleya-EuroMedPartn.pdf>>

¹⁰⁸ Calleya, **A.g.tebliğ**, <<http://ies.berkeley.edu/research/Calleya-EuroMedPartn.pdf>>

¹⁰⁹ Robert K. Olson, "Partners in the Peace Process: The United States and Europe", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 26, No. 4. (Yaz, 1997), s. 82. Dönemin Fransız Dışişleri Bakanı Herve de Charette Barselona Süreci'nde kaydedilen gelişmelerin Ortadoğu barış sürecine uzun dönemde kurulacak ortaklıklarla olumlu katkı sağlayabileceğini belirtmiştir.

sağlanması gereğinin farkına varmıştır. Bir bakıma bu amaca da hizmet etmesi planlanan Barselona süreci ile bölge ülkeleriyle geliştirilecek ekonomik ilişkiler yoluyla bölgede güvenliği sağlamak ve AB'nin çıkarlarını korumaya yönelik hareket etme fikri ön plana çıkmıştır.

Politikanın uygulandığı ülkelerin genel olarak birbirine güven duymaması ve sorunların güvensiz bir ortamda bir dış aktör tarafından çözülemeyecek olması, kapsamdaki ülkelerin bazıları ile Birlik arasında daha sıkı bağların olması ve bu ülkelere uygulamalar konusunda özel tutumlar sağlanması, politikaların AB çıkarları etrafında oluşturulması, politikalar arasında bağların kurulamaması, AB tarafından Ortaklık kapsamındaki ülkelerde gerekli olan reform ve düzenlemelerin taraf ülkeler için bir dayatma ve empoze etme şeklinde algılanması, politikaya taraf olan 12 ülkenin sanki tek bir ortakmış gibi düşünülerek her ülkenin kendi özel durumunun dikkate alınmaması başarısızlığın diğer nedenleri arasındadır¹¹⁰

AB, Barselona Süreci'nde amaçladığı başarıya ulaşamaması nedeniyle aynı değerler çerçevesinde fakat daha ileri bir ortaklığı hedefleyen ve daha fazla ortağı içeren yeni bir politika oluşturma sürecine girmiştir. Avrupa Komşuluk Politikası bu sürecin sonucudur.

¹¹⁰ Marchetti, **a.g.e.** , s. 2.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI

2.1.Politikanın gerekçesi

2.1.1.Bölgeselcilik ve Küreselleşme

Günümüzde dünya ölçeğinde yaşanan bir değişim olgusu olan küreselleşmenin, ulus-devlet olgusu üzerinde başlıca iki yönde etkide bulunacağı ileri sürülmektedir. Bu düşünceye göre dünyanın geleceğini, devletler-üstü kuruluşlar ile devlet-alt kuruluşları belirleyecek ve böylece küreselleşme, ulus-devleti hem aşağıdan ve hem de yukarıdan etkileyen sonuçlar yaratacaktır. Bu doğrultudan bakıldığında bölgeselleşme olgusunun sözü edilen etkilerin önemli bir bölümünü oluşturduğu görülecektir.¹¹¹ İlk bakışta küreselleşme ile tezat oluşturan bölgeselleşme akımı yaygınlık kazanmakta¹¹² ve çeşitli ülkeler başta iktisadi alanda olmak üzere çeşitli alanlarda birbirleriyle ittifak yapma eğilimleri içerisine girmektedirler. Küreselleşme ile ticari sınırlar kalkarken, bölgeselleşme ile dünya coğrafyasında kutuplaşma oluşmaktadır.¹¹³ Diğer taraftan dünya siyasetinde gözlemlenen küreselleşme ve bölgeselleşme hareketleri karşılıklı etkileşim içinde küresel düzeyde güç dağılımını belli bir biçimde düzenlenmesi için

¹¹¹ R. Keleş ve Y.Erbay , 'Avrupa Konseyi'nin Bölgeselleşme Olgusuna Bakışı,' **Çağdaş Yerel Yönetimler**,C.8, S.4.,1999

¹¹² Bölgeselleşme ve küreselleşme arasındaki birebir ilişkiyi en çarpıcı bir şekilde ortaya koyan bölgesel anlaşmalardan biri **COTONOU** Anlaşmasıdır. Bu anlaşma,1975 yılında AB ile Afrika, Karayip ve Pasifik(ACP) ülkeleri arasında imzalanan ve esas olarak kalkınma ve işbirliğine yoğunlaşan bir ortaklık sözleşmesi olan **LOME Konvansiyonu'nun** Haziran 2000'de Cotonou adını alarak, içerik ve yapısal değişikliğe uğradığı şeklindedir. COTONOU anlaşması 2001 yılı başından itibaren yürürlüğe girmiştir.

¹¹³ Dış Ticaret Dergisi, Yıl 3, Sayı 10, Temmuz-1998. S. 1-5.,
http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/degisim/aktan-globallesme-bolgeselleme.pdf

uyum ve dayanışma içinde olabildikleri gibi birbirlerinin alternatifleri de olabilmektedirler.¹¹⁴

Küresel rekabet nedeniyle aynı bölgede yaşayan ülkelerin bir araya gelme, güçlerini birleştirme gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bölgeselleşme, belli bir bölgede belli sayıda devletin katılımı ve etkileşimi ile oluşan/oluşacak bir yapılanma anlamına gelmektedir. Uluslararası sistemde Batı etki ve yönlendirmesi ile oluşan bölgeselleşme ve bölgesel örgütlerin yanında bölgesel dinamiklerle oluşan bölgeselleşme hareketlerine rastlanmaktadır. Batının kendi arasındaki bölgeselleşme genellikle iç rekabet ve Doğu denetimine yönelik bir eğilim gösterirken, Doğu'da bölgeselleşme daha çok Batı denetim ve etkisine karşı savunma ve dayanışma amaçlı bir tepki niteliğindedir. Belli bir gücün oluşumu, yoğunlaşması ve belli bir biçimde yeniden dağıtılması aşamasında bölgeselleşme doğal ve demokratik bir gelişme olarak algılanması bir yana belli bir yönlendirme ve zorlamayı da içermektedir.¹¹⁵ Bölgeselleşme ortak devlet sistemidir, dayanağı hukuk ve demokrasidir. Küreselleşme bir ve bütünü tamamen arzularken, bölgeselleşme hareketi rekabet edebileceği, rakip saydığı başka bölgeselleşme hareketlerinin ortaya çıkışında bir tahrik faktörü olmuştur.

Dünya ticaret sistemi birbirinden tamamen ayrılan birinci ve ikinci dalga bölgeselleşme hareketi olmak üzere iki önemli dalgaya sahne olmuştur. Birinci bölgeselleşme dalgası 1960'larda ortaya çıkmış ve bu hareket gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında geniş kabul görmüştür. Bölgesel bütünleşmelere doğru kayan trendin biraz da Uruguay Turu görüşmelerinin yavaş ilerlemesinden kaynaklanan sıkıntıların sonucu olduğu doğrultusunda uluslararası platformda genel bir fikir birliği vardır. Turun tamamlanması, bölgeselleşmenin cazibesini nispeten azaltırken, göstergeler, gelecekte bölgeselleşmeye dönük arzuların daha da kuvvetli olacağını işaret etmektedir. 1957 yılında Avrupa Topluluğunun şekillenmesi ve Avrupa

¹¹⁴ Hakkı Büyükbaş, Dünya siyaseti:Küreselleşme,Bölgeselleşme ve Türkiye, **Avrasya Dosyası**, İlkbahar 2004, cilt:10,sayı:1, ss.198-218; <http://www.asam.org.tr/temp/temp655.pdf>

¹¹⁵ Büyükbaş, **A.g.m.**, ss.198-218; <http://www.asam.org.tr/temp/temp655.pdf>

Serbest Ticaret Alanı'nın kurulması ile birlikte bölgeselleşme hareketi Afrika kıtasına, Latin Amerika'ya ve diğer gelişmekte olan ülkelere hızla yayılmıştır. Bu dönemdeki bölgeselleşme hareketi daha çok gelişmekte olan ülkeler arasında gözlemlenmiştir. İkinci dalga olarak adlandırılan hareket 1980'lerin ortasında başlamıştır. ABD ve Kanada arasında serbest ticaret alanı kurulmasına yönelik görüşmeler ve AB'nin tek pazarı oluşturma konusundaki çabaları bölgeselleşme hareketlerini hızlandırmıştır. Soğuk Savaş'ın bitimiyle devlet dışı aktörleri de kapsayan, ağırlıklı olarak aynı ekonomik, siyasi, kültürel coğrafyada bulunan ya da bu coğrafyalara dair çıkarları olan aktörlerin kurdukları siyasi, toplumsal örgütlenmeleri ifade eden örgütlenme biçimi olan ikinci dalga bölgeselleşme "yeni bölgeselcilik" olarak adlandırılmaktadır. Bunun en başarılı örneği olarak da Avrupa Birliği gösterilmektedir. Bölgeselleşmenin aşamaları; Serbest Ticaret Bölgesi; Gümrük Birliği; Ortak Pazar ; Ekonomik Birlik ; Siyasi Birliktir.¹¹⁶

Bu dalganın kendisini birinci dalgadan ayıran en önemli özelliği bu dönemdeki bölgeselleşme hareketlerinin gelişmiş ülkeler arasında yaygınlık kazandığıdır. Aynı dönemde dünyanın belli başlı üç bölgesi olan Avrupa, Amerika ve Asya'da yakın entegrasyon hareketleri gözlenmiştir.

Dünyadaki en önemli bölgeselleşme oluşumlarında altı önemli özellik söz konusudur;

1- Yeni bölgeselleşme hareketi bir büyük ülke ile entegrasyona giden bir veya birkaç küçük ülkeyi ifade etmektedir,

2- Büyük ülkeye entegre olan küçük ülkeler önemli reformlar yapmış ve yapmaya devam etmektedirler,

3- Bölgeselleşme kapsamındaki üye ülkeler arasında serbest ticaret ile ilgili olarak çok önemli bir gelişme olmamıştır,

4- Anlaşmalar tek taraflı olup liberalizasyon daha çok küçük ülkeler tarafından gerçekleştirilmektedir,

¹¹⁶ Recai Coşkun, Küreselleşme mi bölgeselleşme mi?, Sakarya Üniversitesi, web.sakarya.edu.tr/~coskun/sunular/sunum_kuresellesmemi_bolgesellesmemi_Baku_2005.ppt

5- Taraflar ekonomi politikalarını uyumlaştırmakta ve nadiren kendilerini tarifelerin düşürülmesi veya kaldırılmasıyla sınırlı tutmamaktadır.

6- Bölgeselleşme oluşumları coğrafi yakınlık esasına dayanmaktadır.

Son dönemde ortaya çıkan bölgesel oluşumlar mevcut çok taraflı oluşumlara göre daha fazla bir özgürlük sağlamaktadır. Ancak bölgesel birleşme mi, çok yanlı ticaret mi sorusunun cevabı hala belirsizdir. Bölgesel oluşumlar global serbest ticarete karşı olabileceği gibi onu destekleyici yönde de olabilmektedir. Günümüz dünyasında bölgeselleşme ve çok uluslu ticaret birlikte sürdürülebilme ve birbirinden etkilenmektedir.¹¹⁷

Üniter devletlerde bölgeselleşmenin iki görünümü vardır. Bunların ilki ekonomiktir. İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda görülen bölgeselleşmenin ana nedeni ekonomi iken daha sonraları Avrupa ülkelerinin kültürlerinin farklılığını ortaya koymanın bir yolu olarak görülmüştür. Bölgeselleşmenin kurumsal yönü de giderek daha fazla önem kazanmaya başlamıştır.¹¹⁸

Dünya'da ekonomik ve siyasi alanda meydana gelen olaylar, gelişmiş ülkelerin uluslararası bütünleşmelere gitme eğilimlerini hızlandırmaktadır. Bölgesel entegrasyon rakip ülkeler üzerinde ilk olarak ekonomik açıdan daha sonra siyasi ve askeri açılardan üstünlük sağlama amacını taşımaktadır. Ayrıca ülkelerin komşuları ile ticaretlerini artırmanın ve küreselleşmeye uyum sağlamanın en iyi yöntemi bölgeselleşme hareketleridir, yani diyebiliriz ki küreselleşme sürecinde başarı, bölgeselleşme sınavında başarılı olmayı gerektirmektedir. Bölgesel entegrasyon çabaları dünyadaki çok taraflı liberalizasyon çabalarını da engelleyici bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar bloklar arasında ilişkileri artıracak çalışmalar

¹¹⁷ www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturizlemeDb/bolgesel.doc -.

¹¹⁸ Rinaldo Locatelli, "Bölgesel Otoriteler ve Avrupa'da Bölgeselleşme", <http://www.ipc.sabanciuniv.edu/tr/ArastirmaAlanlari/documents/RinaldoLocatelli.pdf>

yapılsa bile, küreselleşme sürecinin önündeki en büyük engellerin başında bu bloklasmalar yer almaktadır.¹¹⁹

2.1.1.1. Avrupa tarihindeki bölgeselcilik

Bölgesel entegrasyon hareketleri son elli yılda başta Avrupa olmak üzere dünya genelinde yaygınlık kazanmıştır. Bölgesel entegrasyonlar serbest ticaret bölgesi aşamasından ekonomik birlik aşamasına doğru çeşitli düzeylerde ortaya çıkmaktadır. Günümüzde dünyanın hemen her bölgesinde yeni entegrasyon oluşumlarına rastlanmakta ve bunların entegrasyon sürecini derinleştirmeye çalıştıkları gözlenmektedir.

AB, Avrupa kıtasındaki devletler arasında var olan sorunları ortadan kaldırma ve bu sorunlara ortak çözüm bulma arayışının sonucu olarak ortaya çıkan bölgesel bir entegrasyon hareketidir.

Avrupa entegrasyonu konusunda çeşitli fikir ve görüşler ortaya atılmış buna rağmen 1950'lere kadar uygulamaya konulamamıştır. I.Dünya savaşının yıkıcılığından etkilenenler tarafından 1920'lerde Pan-Avrupa Hareketi ve Avrupa İşbirliği Derneği adında çeşitli örgütler kurulmuştur.¹²⁰

AB'nin temellerini atılmasında itici güç olarak belirtilmesi gereken en önemli nedenlerden biri Adolf Hitler'in başlamasına neden olduğu II.Dünya savaşı ve ardından yaşanan yıkımdır. Savaş sonunda Avrupa'nın restorasyonu için ABD tarafından verilen yardımlar ve SSCB'nin Avrupa'da nüfuzunu genişletme hedefi bölgesel bir entegrasyonu ayrıca gerekli kılmaktaydı. Kısacası, Topluluk ekonomik bağımsızlık düşüncesiyle ABD'ye,

¹¹⁹ http://www.baremdergisi.com/news_detail.php?id=7602 ; Bu Tebliğ, ODTÜ(Ortadoğu Teknik Üniversite) Uluslararası İlişkiler Bölümünün **3-5 Temmuz 2002** tarihlerinde düzenlediği Uluslararası Konferans'ta sunulmuştur.
<http://209.85.129.132/search?q=cache:P9gzfme7TzEJ:www.bianet.org/bianet/kategori/siyaset/11812/bolgesellesme-ve-kuresellesme+b%C3%B6lgeselle%C5%9Fme&hl=tr&ct=clnk&cd=9&gl=tr>

¹²⁰ İ.Kaya Ülger, **Avrupa Birliği Rehberi**, Umuttepe yay., 1.b., Mart 2008.,ss.15-18

siyasi bağımsızlık düşüncesiyle de Sovyetler Birliğine karşı bir tepki olarak oluşturulmuştur.¹²¹

AB'nin temeli 9 Mayıs 1950 yılında dönemin Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın yayınladığı ve Jean Monnet ile birlikte hazırladığı bir bildiri ile atılmıştır. Bu bildiri de tüm Fransız-Alman Kömür ve Çelik üretim ve dağıtımının kurulacak bir birlik, daha doğrusu bir kartel denetimine verilmesi öngörülüyordu.¹²²

AB'nin bölgesel entegrasyon adına ilk önemli adımı, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu(AKÇT) olarak altı Avrupa ülkesi (Belçika, Almanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda) tarafından 1951 Paris Antlaşması ile atılmış ve bu örgüt 1952 tarihinde resmen faaliyete geçmiştir.¹²³

Ekonomik amaçla AKÇT'ye dört elle sarılan kurucu ülkeler, kömür ve çelik gibi endüstrilere sınırlı kalmayıp ekonominin tüm sektörlerini kapsayacak bir bütünleşme aşamasına geçilmesi gerektiğine karar vermişlerdir. 1957'de Roma'da imzalanan ve 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşmaları ile Avrupa Ekonomik Topluluğu(AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmuştur. Böylece Avrupa'da birbirini tamamlayan üç kuruluş ortaya çıkmıştır:AKÇT,AET ve EURATOM. Bu üç kuruluş birlikte, bugünkü AB'nin öncüsü durumunda olan AET'yi oluşturmuştur.¹²⁴ Bu üç topluluk Füzyon anlaşması ile 1 Temmuz 1967'den itibaren bütünleştirilmiş ve tek konseyli ve tek komisyonlu bir Avrupa Topluluğu(AT) meydana getirilmiştir. Avrupa entegrasyonunun diğer bir önemli gelişmesi 1986 yılında ilk kez Kurucu anlaşmalarda değişiklik yapılmış ve

¹²¹ Ülger, **A.g.e.**, ss.19-23

¹²² Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, Güzem Yayınları, İstanbul,2001,ss.:221

¹²³Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, ss.:397

¹²⁴ Seyidoğlu, **A.g.e.**, ss.:222

Avrupa Tek Senedi kabul edilmiştir. 1992 Maastricht Antlaşması ile Avrupa bölgesel entegrasyonunun örgüt yapısı revize edilmiş ve entegrasyonun adı AB olarak değiştirilmiştir. Amsterdam ve Nice antlaşmaları ile revize edilen üç sütunlu yapı günümüzde hala devam etmektedir.

1957 yılında Roma Anlaşması ile, kurulan birlik, kısa sürede geniş anlamda, belirli bir coğrafyayı paylaşan ülkelerin; pazarlarını, ekonomilerini, üretim süreçlerini, siyasi ve stratejik güçlerini bir araya getirerek küresel dünyada en başarılı bölgesel entegrasyon haline gelmeyi başarmış durumdadır.

Bölgeselleşme hareketleri küreselleşme hareketleriyle çelişkili görünse de son dünya ekonomik gelişmelerine damgasını vurmaktadır. Aslında küreselleşmenin dünya geneline yayılması, uzun vadede bölgeselleşme hareketlerinin hız kazanmasına bağlıdır. Çünkü bunlar öncelikle kendi aralarında iktisadi, siyasi ve hukuki bir güç oluşturup ondan sonra dünyaya açılmaktadırlar. Mikro bazda oluşturulan bu güç daha sonraları ulusal ve bölgesel sınırları zorlayarak uluslararasılaşma sürecine hız vermektedir. Böylelikle küreselleşme süreci de dünya genelinde hız kazanmaktadır.

2.1.2.Güvenlik

2.1.2.1.Soğuk Savaş Sonrası AB'nin Güvenlik Anlayışı

Soğuk Savaşın ve dolayısıyla iki kutuplu sistemin sona ermesi tüm dünyada köklü değişikliklere yol açmıştır. Güvenlik tehditleri nitelik değiştirmiş, uluslararası kurumlar yeniden yapılanmış ve devletlerin savunma mekanizmaları farklılaşmaya başlamıştır. Bu köklü değişikliklerin etkisi en çok soğuk savaşın asıl cephesi olan Avrupa'da hissedilmiştir.

Soğuk savaş sonrası iki Almanya'nın birleşmesi ve ABD'nin Avrupa'da ki askeri varlığının önemli miktarda azalmış olması gibi yapısal değişiklikler Avrupa'nın güvenliğinde de değişime neden olmuştur. AB, kendi bünyesinde bir güvenlik kanadının oluşturulmasına dönük çalışmalarına hız vermiştir.¹²⁵

Kurulduğundan beri diğer oluşumlara oranla gölgede kalan BAB 1984 Roma Bildirgesi ile Soğuk Savaş sonrası AB güvenlik tartışmalarında yerini almıştır. Bu bildirgeyle, AT ve NATO'ya üye devletler arasında güvenlik alanında işbirliği yapılarak ortak bir AGSK(Avrupa Güvenlik ve Savunma Konseyi) oluşturulması ve NATO'nun Avrupa kanadının güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Ancak, Avrupa Toplulukları üyeleri arasındaki görüş ayrılıkları yüzünden bu konularda Maastricht Antlaşmasına kadar ciddi bir gelişme sağlanamamıştır.¹²⁶

Topluluk üyesi ülkelerin, AB kurucu antlaşmalarından olan Maastricht Antlaşması ile sonuçlanacak ve amacının ortak bir politika oluşturulması olan Politik birlik görüşmeleri öncesinde, Avrupa'nın güvenliği ile ilgili fikirleri netleşmeye başlamıştı. Ancak aynı zamanda fikirleri birbirinden farklıydı. Fransa BAB'ı bünyesine alan ve kıta Avrupa'sının güvenliği konusunda baş aktör olarak Topluluğu görmek isterken, İngiltere NATO'nun Avrupa güvenlik ve savunması için esas kurum olmasını, BAB'ın ise onun Avrupa ayağını oluşturmasını istemiştir. Almanya ise, NATO ve ABD'nin Avrupa'da varlığını sürdürmesini, AT'nin savunma ve güvenlik boyutunun güçlendirilmesini ve nihai hedef olarak AGİK(Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi) etrafında tamamen Avrupalı bir güvenlik yapısının tesis edilmesini savunmuştur. Bu farklılıkların sonucu olarak görüşmelerdeki tartışmalar AGSK'nın niteliği ve BAB'ın geleceği hakkında yaşanmıştır.¹²⁷

¹²⁵ Seth G. Jones, "The European Union," s. 115, 139-142.

¹²⁶ Barış Özdal ve Mehmet Genç, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri**, Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005, s. 126.

¹²⁷ Aybet, **The Dynamics of European Security**, s. 172-174.

Avrupa güvenliğinin soğuk savaşın ardından yeniden yapılandırılması sürecinde etkin rol oynayan Avrupa Birliğinin örgüt yapısı 1992 Maastricht Antlaşması ile üç sütun üzerine inşa edilmiştir. Birinci sütun 'Avrupa Toplulukları', ikinci sütun 'Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası (ODGP)', sonuncu sütun ise 'Adalet ve İçişlerinde İşbirliği'dir. Topluluk karar mekanizmasının ve yargı yetkisinin dışında bırakılan ODGP'nin sınırları Maastricht Antlaşması'nda oldukça geniş tutulmuştur. Söz konusu antlaşmaya göre, Avrupa güvenliği ve savunması ile ilgili tüm konular ODGP kapsamındadır. Antlaşmadaki ODGP'ye ilişkin hükümler AB'nin dış politikasına yön veren temel ilkeler niteliği taşımaktadır.¹²⁸

1992 Maastricht Antlaşması ile AB'nin temel sütunlarından birisi haline getirilen ODGP'nin üzerine inşa edildiği, 1969 yılında AET Lahey Zirvesi ile başlatılmış olan Avrupa Siyasi İşbirliği ile AB, ekonominin ötesinde siyasi konularda da bir aktör olmak istediğini kanıtlamak istemiştir. Ancak bu girişimde güvenlik ve savunma konuları kapsam dışı bırakılmıştır.¹²⁹

BAB'ın geleceği ve AB ile ilişkisi Maastricht Antlaşmasında da netleştirilememiştir. Bununla birlikte BAB'a ODGP'nin NATO ilkelerine uygun olarak ve NATO üyeleriyle yakın işbirliği içerisinde hayata geçirilmesi görevi verilmiştir. Bu arada tüm AB ülkelerine BAB'a üye olma hakkı da tanınmıştır.¹³⁰ Haziran 1992'de BAB Bakanlar Konseyi toplantısında Petersburg görevleri ismiyle bilinen güvenlik ve savunma görevlerini tanımlanmıştır. Bunlar, insani ve kurtarma görevleri, barışı koruma görevleri gibi 5.madde dışı görevlerden ibarettir. Petersburg Bildirgesinin imzalanmasıyla bir anlamda AB'nin 1990'lı yıllar boyunca dışişleri politikası bakımından gündemi de belirlenmiştir. Petersburg görevleri Amsterdam Antlaşması içerisine dâhil edilmiştir. Böylece AB dış politikası üye ülkelerin diplomalarına eşgüdüm sağlamaktan öte geçerek kriz yönetimi görevlerini

¹²⁸ Ülger, **A.g.e.**, ss.:152

¹²⁹ Simon Duke, "The Elusive Quest for European Security: from EDC to CFSP", **Palgrave Macmillan**, 2000, s. 56–57

¹³⁰ Gülnur Aybet, NATO's Developing Role in Collective Security, SAM Papers No 4/99, Ankara, Ministry of Foreign Affairs Center for Strategic Research, 1999.s. 47.

benimsemiştir.¹³¹ BAB her ne kadar bir Avrupa güvenlik kurumu gibi görünse de üyeleri ve rolleri farklı olduğu sürece NATO ve AB arasındaki sürtünmeyi azaltmıştır.¹³² BAB'ın Avrupa güvenlik tartışmalarında yoğun biçimde yer aldığı Maastricht Antlaşması ile başlayan bu süreç çok uzun sürmemiş ve AB üyesi olmayan NATO üyelerince hoş karşılanmayan bir gelişme ile 2000 Nice Zirvesi'nde BAB'ın savunma ve güvenlik ile ilgili görevleri AB tarafından devralınmıştır.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası(AGSP), ODGP'nin temel öğelerinden biridir. AGSP, Petersburg görevleri bağlamında gelişmeye hazır bir ODGP çerçevesi belirleyen Amsterdam Antlaşmasının ilgili hükümleri ile başlatılmıştır.¹³³ Etkili bir ODGP ve AGSP'nin geliştirilmesinin önündeki en büyük engel Fransa ve İngiltere'nin temel unsurlar üzerinde bir uzlaşmaya varamamalarından kaynaklanmıştır. Paris, güçlü bir AGSP'nin daha dengeli ve daha kuvvetli bir Atlantik İttifakına yol açacağını savunurken, İngiltere tam tersi bir yaklaşımla Avrupa'nın savunma imkânlarının ciddi biçimde ilerlemesi halinde Washington'un yalnızlık politikasına geri dönebileceğine ve bu yüzden NATO'nun dağılabileceğine ilişkin korkularını dile getirmiştir. Avrupa güvenlik yapılanması bakımından 1998'dan sonraki birkaç yılda yapılanlar yarım yüzyıldır yapılanlardan daha fazladır. AB kriz yönetiminde doğrudan sorumluluk sahibi bir kurum haline dönüşmüştür. Askeri bir komitesi ve askeri personeli vardır. Askeri operasyon yürütebilmektedir. Terörist bir saldırıya karşı dayanışma içinde olacağını beyan etmiştir. Ayrıca, ortaya koyduğu Avrupa Güvenlik Stratejisi bağlamında, tehditlere ve bunlara nasıl karşılık verileceğine ilişkin ortak bir görüş söz konusudur.¹³⁴

¹³¹Rory Keane, "European Security and Defence Policy: From Cologne to Sarajevo," **Global Society**, vol.19, no.1 (Ocak 2005), s.91.

¹³² Paul Cornish, "European security: the end of architecture and the new NATO," *International Affairs*, vol.72, no.4 , 1996, ss.767-768

¹³³ European Communities, *Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts*, Amsterdam, 2 Ekim 1997, Başlık V http://www.unizar.es/euroconstitucion/Treaties/Treaty_Amst.htm.

¹³⁴Javier Solana, "Preface," Nicole Gnesotto (der.) *EU Security and Defence Policy: The First Five Years (1999-2004)*, Paris, Institute for Security Studies, 2004, s. 5.

Avrupa'nın ayrı bir savunma kimliği edinmesinde hızlı gelişmelere sahne olacak süreç, AGSP'nin kurucu antlaşması sayılabilecek St.Malo anlaşmasıyla başlamıştır. Fransa ile İngiltere arasında 4 Aralık 1998'de St.Malo'da yapılan görüşmeler sonucunda yayımlanan bildirge ile AB'nin uluslararası alanda ağırlıklı bir rol oynamasını sağlamak üzere Amsterdam Antlaşmasının hayata geçirilmesi ve adı geçen antlaşmanın ODGP'ye ilişkin hükümlerinin süratle ve tam olarak uygulanmasının önemi vurgulanmıştır.¹³⁵

St.Malo ikili anlaşmasının Avrupa'da geniş bir zemine yayılmasına yönelik çalışmalar sonucunda Haziran 1999'da Köln'de yapılan AB zirvesinde üye ülkeler, AB'nin uluslararası olaylarda güvenlik ve savunma konularında ortak bir Avrupa politikası geliştirerek daha etkili bir rol oynayabilmesi için gereken araçları ve yetenekleri edinmeye dönük niyet beyanında bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra, Petersberg görevleri ile ilintili yeni yükümlülüklerini yerine getirmek için gereksinim duyulacak olan BAB'ın işlevlerinin 2000 yılı sonuna kadar AB bünyesine taşınması öngörülmüştür. Bu bağlamda adı geçen tarih itibariyle BAB'ın görevini tamamlamış olacağı, ama ortaklaşa güvenlik güvenceleri bakımından üye ülkelerin sahip olduğu farklı statülerin bundan etkilenmeyeceği belirtilmiştir.¹³⁶ İstenen hedeflere ulaşmak üzere, Javier Solana'nın ODGP Yüksek Temsilcilik görevine getirilmesi, haftada iki kez Brüksel'de toplanan üye ülkelere mensup büyükelçilerden oluşan Politika ve Güvenlik Komitesinin kurulması ve bir AB Askeri Komitesi oluşturulması gibi bir dizi kurumsal değişiklik yapılmıştır.¹³⁷

Avrupa Birliği, Köln'de beyan edilen irade gereği elde edilmesi gereken somut yeteneklerin altının çizildiği Helsinki zirvesinde NATO'nun bir bütün olarak müdahil olmadığı durumlarda uluslararası buhranlara yönelik askeri

¹³⁵ France-UK Summit, Joint Declaration on European Defence, Saint-Malo, 4 Aralık 1998, Md. 1. <http://www.bits.de/CESD-PA/8e-f.html>
<http://www.ambafrance-us.org/news/statmnts/1998/stmalo.asp>

¹³⁶ European Council, Presidency Conclusions, Köln, 3-4 Haziran 1999, Ek III.
http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/kolnen.htm,
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/kolnen.htm.

¹³⁷ Jean-Yves Haine, "An Historical Perspective," Nicole Gnesotto (der.) *EU Security and Defence Policy: The First Five Years (1999-2004)*, Paris, Institute for Security Studies, 2004., ss.:44

operasyonlar icra etme konusundaki kararlılığın dile getirmiştir. Köln zirvesinde ortaya konan ilkeler çerçevesinde, AB önderliğindeki operasyonlara gönüllülük esasına göre katılacak üye ülkelerin 2003 yılı sonuna kadar, Petersberg görevlerinin tamamını yerine getirme yeteneğine sahip, 50–60 bin kişiden oluşan ve 60 gün içerisinde istenilen yerde konuşlanabilecek ve bir yıl süreyle görevini idame ettirebilecek askeri güçler tertiplendirmeleri konusunda uzlaşmıştır.¹³⁸

Zirve sonuç bildiğinde Köln, Helsinki ve Feira zirvelerinde AGSP sürecine ilişkin sarf edilen çabaların amacının, uluslararası alanda ağırlıklı rol oynayabilmesi için Avrupa Birliğinin gerekli araçlarla donatılması olduğu vurgulanmış ve AB'nin Petersburg görevlerini icra etmeye dönük özerk yeteneklere sahip olmasının bir Avrupa ordusu kurmak anlamına gelmediği, aksine Atlantik ötesi bağı güçlendireceği yinelenmiştir. Nice Zirvesinde alınan önemli kararlardan biri de Avrupa Birliğinin BAB'ın kriz yönetimine yönelik işlevlerini devralmasıdır.¹³⁹

Böylece BAB'ın AGSP'de rolü kalmamış ve bu vesileyle NATO ile kurmuş olduğu ilişki sona ermiştir. Bu gelişmenin diğer bir sonucu da AB üyesi olmayan fakat BAB üyesi olan NATO ülkelerinin bu konularından ötürü bir parçası oldukları AGSP sürecinden dışlanmaları tehlikesi ile karşı karşıya kalmalarıdır. 14–15 Aralık 2001 tarihlerinde gerçekleştirilen Laeken Zirvesinde, AGSP'nin operasyonel olduğu ilan edilmiştir. AGSP'nin ara verilmeksizin geliştirilmesi, gerek askeri gerekse sivil yeteneklerinin güçlendirilmesi ve ihtiyaç duyulan kurumsal yapıların oluşturulması sonucu AB'nin bazı kriz yönetimi operasyonlarını yürütebilecek durumda olduğu saptandıktan sonra sahip olduğu olanak ve yetenekler geliştikçe daha zorlu operasyonlar üstlenecek bir konuma geleceği vurgulanmıştır.¹⁴⁰

¹³⁸ European Council, *Presidency Conclusions*, Helsinki, 10-11 Aralık 1999, II.bölüm, Madde 1 ve 2. <http://presidency.finland.fi/doc/liite/conen.rtf>

¹³⁹ European Council, *Presidency Conclusions*, Nice, 07–09 Aralık 2000, Ek VI. http://europa.eu/european_council/conclusions/index_en.htm

¹⁴⁰ Anthony Forster, Gunilla Herolf ve ark., "The ESDP in the transatlantic context – between alienation and new partnership," 2001. <http://www.politik.uni-koeln.de/wessels/DE/PROJEKTE/ESVP/ESDP.HTM>

2.1.3.Avrupa Güvenlik stratejisi

Dünyada geleneksel “güvenlik” ve “savunma” kavramlarının değişmesi ve bununla birlikte kitle imha silahlarının yayılması, terör, silah kaçakçılığı, yasadışı nükleer madde ticareti, mülteci sorunu ya da köktendincilik gibi farklı tehditlerin ağır basmaya başlaması ile birlikte, Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası üzerine yoğun tartışmalar politik gündeme oturmuştur.

450 milyon nüfusu ile dünya gayri safi hasılasının dörtte birini üreten AB'nin küresel bir güç olması kaçınılmazdır. Bu pencereden bakılınca, Avrupa küresel güvenlik ve daha iyi dünyanın inşa edilmesi için gereken sorumluluğa katılmaya hazır olmalıdır.¹⁴¹

Aralık 2003 tarihinde AB'nin güvenlik stratejisinin yayınlanması, ilk defa, bir topluluk olarak Avrupa Birliği'nin, içinde bulunduğu ve oluşmakta olan güvenlik ortamını ve bu ortamda nasıl söz sahibi olabileceğini algıladığını ortaya koyarak ortak bir dış ve güvenlik politikasının gelişimine dikkat çekmiştir.¹⁴² Bu doküman ile Avrupa Birliği'nin dış ilişkilerindeki kalkınma politikaları gibi konuların ortak bir güvenlik politikası altında toplanması ve böylece sınırlı sayıdaki kaynağın daha etkin bir biçimde dağıtılması gerektiğine dair tartışmalar derinleşmiştir.¹⁴³

2001 yılından beri, dünyadaki çatışmaların önlenmesine dair politikaların birinci sütuna eklenmesiyle birlikte Avrupa Birliği ortak adım atma ve elindeki araçları daha esnek bir biçimde kullanma konusunda ileri bir noktaya gelmiştir. Bu çerçevede, Avrupa Birliği, kriz idaresi ve çatışmaların önlenmesi gibi konularda ODGP ve AGSP altında yeni mekanizmalar

¹⁴¹ **A Secure Europe in a Better World : European Security Strategy**, s. 1.

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

¹⁴² Andrea Ellner, “The European Security Strategy: Multilateral Security with Teeth”, *Defense and Security Analysis*, vol.21, no.3, September 2005.

¹⁴³ Jörg Faust and Dirk Messner, “Europe’s New Security Strategy: Challenges for Development Policy”, *The European Journal of Development Research*, vol.17, no.3, September 2005.

geliştirerek bir değişime girmiştir. Avrupa Strateji Belgesi'nde de Avrupa Birliği'nin uluslararası alanda daha önemli bir rol üstlenmesinin amaçlandığı açıkça belirtilmektedir.¹⁴⁴

Selanik Zirvesi'nde, "Daha iyi bir dünyada daha güvenli bir Avrupa" olarak ilân edilen AB'nin yeni güvenlik stratejisi, Birliğin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'na bir açıklık getirmiştir. Solana Belgesi olarak da anılan bu stratejiyle, AB artık daha iddialı bir dış politika izlemeye aday olmuştur. Avrupa güvenlik stratejisi sayesinde, AB uluslararası güvenlik ortamını ilk kez ciddî olarak incelemiş ve bu çerçevede Birliğin uygulaması gereken dış politika amaç ve araçlarını belirlemiştir. Selanik Zirvesi'nde bir araya gelen 15 üye ülkeye göre, AB'nin 21. yüzyılda karşı karşıya olduğu tehditler tamamen değişmiştir. Bu nedenle, AB'nin yaşamsal ilgi alanını artık sadece yakın çevresi ile sınırlı tutması mümkün değildir. Dolayısıyla, AB savunmasının bundan sonra sınırları dışında yer alan "Geniş Ortadoğu" bölgesinde başlaması gerekmektedir. AB'nin yeni dış politika doktrininde göze çarpan önemli bir yenilik, Birliğin kitle imha silâhlarının yayılması konusunda kabul etmiş olduğu "temel prensipler ve eylem plânıdır. Söz konusu bu belgelerde, kitle imha silâhlarının yayılma sorunu AB'ye yönelik en ciddî tehditlerden biri olarak ilân edilmiştir. "Temel Prensipler" belgesine göre, AB kitle imha silâhlarıyla ilgili problemleri çözmek için son aşamada kuvvet kullanımına başvurabilecektir. Ancak, söz konusu bu kuvvet kullanımı için BM Güvenlik Konseyi'nden karar alınması şart koşulmuştur. Kitle imha silâhlarının yayılması ile ilgili "Temel Prensipler" belgesinde önleyici bir tedbir olarak kuvvet kullanımına yer verilmiş olması, AB cephesindeki en radikal politika değişikliğidir.¹⁴⁵

AB'nin yeni güvenlik stratejisinde göze çarpan bir diğer farklılık Birliğin yaşamsal ilgi alanını "Geniş Ortadoğu" bölgesi olarak ilân etmiş olmasıdır. Oysa, 90'lı yıllarda, AB'nin yaşamsal ilgi alanı kapsamına sadece AB üyesi

¹⁴⁴ Antonio Marquina and Xira Ruiz, "A European Competitive Advantage? Civilian Instruments for Conflict Prevention and Crisis Management", Journal of Transatlantic Studies, vol.3, no.1, 2005.

¹⁴⁵ A Secure Europe, **A.g.r.**, s. 3.
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

lkeleri toprakları ile Birliğin hemen yakın çevresi dahil olmuştur. Bu bağlamda, AB'nin anılan dönemde, Avrupa ortak para biriminin gerçekleştirilmesi, Orta ve Merkezî Avrupa'da istikrarın sağlanması v.b konular üzerinde odaklaşmış olduğu görülmüştür. Yukarıda da görüldüğü gibi, AB 12 Aralık 2003'de Avrupa güvenlik stratejisini kabul ederek, gerek tehdit algılamalarında gerekse de geleneksel ilgi alanında radikal bir değişikliğe gitmiş ve küresel terörizm, kitle imha silâhlarının yayılma sorunu, bölgesel çatışmalar ve çökmekte olan rejimler AB'nin hedef olduğu en ciddi tehditler olarak ilân edilmiştir.¹⁴⁶

AB'nin Yeni Dış Politika Amaçları Solana Belgesi olarak bilinen Avrupa güvenlik stratejisi üç temel üzerine inşa edilmiştir.

1. Belgeye göre günümüzde coğrafya hâlâ önemini korumaktadır. İstikrarsızlık kaynağı olan otoriter rejimlerin neden olduğu çeşitli güvenlik sorunları bu konuda önem alınmadığı takdirde AB'ye sıçraması muhtemeldir. Bu nedenle, AB çevresinde bir "barış kuşaağı" yaratmayı hedeflemiştir.
2. AB'nin gerçekleştirmek istediği ikinci önemli hedefi uluslararası ilişkilerde "ok taraflılık" politikasının etkin hâle getirilmesidir. Avrupa güvenlik stratejisi belgesinde, BM'nin uluslararası ilişkilerdeki önemi vurgulanmış ve AB'nin uluslararası hukuk normlarını savunmak üzere gerekli olan önleyici tedbirlere (kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere) başvurabileceği belirtilmiştir.
3. Son olarak, AB kitle imha silâhları ile terörizm ile ilgili alternatif politikalar üretmeyi amaçlamıştır.¹⁴⁷

¹⁴⁶ A Secure Europe, **A.g.r.** s.3

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

¹⁴⁷ Nurşin Ateşoğlu GÜNEY , Yeni Güvenlik Stratejilerindeki Ortak Tehdit Algılamaları:AB, NATO ve ABD ,Doç. Dr., <http://www.2023.gen.tr/mayis04/2atesoglu.htm>, (20.11.2008); A Secure Europe., **A.g.r.**, s.4-5, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

2.1.3. Enerji

AB'nin enerji politikasının tarihsel gelişim sürecine bakıldığında AB'nin enerji politikasının AKÇT'yi kuran Paris ve EURATOM Antlaşmalarına kadar götürülebilir. Ancak Nisan 1974 tarihli Konsey kararına kadar, Topluluğun enerji politikası tam anlamıyla oluşturulamamıştır.¹⁴⁸ 1973 tarihli OPEC krizi nedeniyle Topluluk, petrole olan bağımlılığını azaltmak için, enerji konusunda yeni kaynaklara yönelme kararı alarak, nükleer santrallerin yapımına başlamıştır. Üye ülkelerin enerji sektöründe kendilerine yeterli hale gelmelerini hedefleyen Eylül 1986 tarihli Konsey kararı ve 1988 tarihinde Komisyon'un hazırlamış olduğu Enerji İç Pazarı oluşturulmasına dair rapor, enerji alanında daha liberal bir politika izlenmesine yol açmıştır.¹⁴⁹

Öte yandan, 1991 yılında Lahey'de Avrupa Enerji Şartı imzalanmıştır. Şartın baslıca hedefleri; enerji arzı güvenliğini artırmak, enerji üretimi, taşınması, dağıtım ve kullanım verimliliğini en üst düzeye çıkarmak ve çevre sorunlarını en aza indirmektir. Bu hedeflere ulaşmak amacıyla, 1998 yılında Enerji Şartı ve Enerji Verimliliği Protokolü yürürlüğe girmiştir.¹⁵⁰

Tek Pazar'ın oluşturulmasının ardından enerji ile ilgili sorunların ortadan kaldırılması amacıyla enerjinin de Tek Pazar'a dahil edilmesi kararlaştırılmıştır. 1995 yılında kabul edilen ve AB enerji iç pazarı için genel ilkeleri ve amaçları ortaya koyan "Avrupa Birliği için Bir Enerji Politikası" başlıklı Beyaz Kitap'ta, enerji arzının güvenliği, çevrenin korunması ve genel rekabet gücü üzerinde durulmuştur.¹⁵¹

¹⁴⁸ P.Ganik, "AT ve Türkiye'de Enerji Politikası", **ATAUM**, Ankara, Temmuz 1995, s. 10.

¹⁴⁹ Nicholas Moussis, **Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi**, İstanbul: Mega Yayınları, 2004, s. 426-427.

¹⁵⁰ Rövsen İbrahimov, "Avrupa Birliği Enerji Politikası ve Bu Politika Açısından Hazar Bölgesinde Bulunan Enerji Kaynaklarının Önemi", **Kafkas Üniversitesi Kafkas Araştırma Merkezi**, Mayıs 2007, s. 4, www.qafqaz.edu.az/kongre/pdf2007glob/III_B2_993-1042.pdf. (29.06.2007)

¹⁵¹ İktisadi Kalkınma Vakfı, "Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası", 2007, s. 3, www.ikv.org.tr/pdfs/5b42999e.pdf. (28.06.2007)

Diğer taraftan, AB, 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması'nda enerji arzının güvenliği, çevrenin korunması ve genel rekabet gücü yinelenmiştir. Yukarıda belirtilen amaçlar çerçevesinde, 1998 yılından sonra AB Komisyonu "Ortak Analiz Projesi"ni hayata geçirmiştir. Projenin alt konu başlıkları arasında KYOTO Protokolü'ne uyum sağlanması ve enerji üretim/tüketiminde verimliliğin artırılması amaçları vurgulanmıştır. AB'de enerji arzının güvenliğini konu alan ve Kasım 2000'de hazırlanan Yeşil Kitap çerçevesinde ise Avrupa sanayisinin daha rekabetçi hale gelmesi ve çevreye zarar veren sera etkili gaz emisyonlarının azaltılması konuları büyük önem kazanmıştır. Öte yandan AB'nin Enerji Politikası, çeşitli programlarla da desteklenmektedir. Bu kapsamda, "Avrupa için Akıllı Enerji (2003-2006) Programı", Kasım 2000'de hazırlanan "Enerji: Arzın Güvenliği" isimli Yeşil Kitap'ta yer verilen hedefler çerçevesinde uygulanmaya başlanmıştır.¹⁵² Söz konusu program ile, arzın güvenliğinin güçlendirilmesi, iklim değişikliği ile mücadele ve Avrupa endüstrisinin rekabete teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Mart 2006 tarihinde ise AB "Sürdürülebilir, Rekabetçi ve Güvenli Enerji için Avrupa Stratejisi" başlıklı bir Yeşil Kitap yayımlamıştır. Bu Yeşil Kitap AB'nin yeni enerji politikasının yaratılmasında bir zemin teşkil etmiştir. AB'nin bu Yeni Enerji Politikası'nda önemli değişiklikler yaratabilecek faktörler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Ø 2000-2030 yılları arasında enerji ile ilgili eğilimlerin araştırıldığı çalışmada enerji talebinin ulaştırma ve sanayi sektörlerinde olacağı öngörülmektedir. Birliğin enerji tüketiminde önemli bir ağırlığa sahip olan petrolün ana kullanım alanı ulaştırma sektörüdür.
- Ø AB, enerji üretimi ve kullanımı konusunda vergiler aracılığı ile yönlendirme yapmayı planlamaktadır. Birlik, özellikle tüketim vergileri ile çevreyi kirleten enerji türlerinin kullanımını azaltmayı, çeşitli vergi teşvikleri ile de yeni enerji kaynaklarının bulunmasını ve üretilmesini özendirmeyi amaçlamaktadır.

¹⁵² Dinan, **a.g.e.**, s. 419.

Ø AB, enerji tüketiminde verimliliği artıracak teknolojik gelişmeleri desteklemeyi planlamaktadır. Böylece, dışa bağımlılığın azaltılması ve çevrenin korunması hedeflenmektedir. Bu çerçevede, çok uluslu enerji şirketleri gelecekte dünya enerji piyasaları ile uyumlu bir ortam oluşturma sürecinde rol alacaklardır.¹⁵³

1970'lerin sonunda özellikle petrolün etkisiyle Avrupa'nın önemli enerji partnerleri arasında Orta Doğu ülkeleri önemli bir yer tutarken, bu dönemde yaşanan iki petrol krizi sonrası Avrupa ithal ettiği petrolün orijinini değiştirmek için önlemler almış ve 2001 yılına gelindiğinde bu tablo tamamen değişerek en önemli ortaklar Norveç ile Rusya olmuştur. Bu durumun bir benzerinin 2000'li yıllarından ortasından itibaren Rusya ile özellikle doğal gaz alanında yaşanması AB'yi ileriye dönük olarak yukarıda anlatıldığı gibi bir takım politika değişikliği önlemleri almaya itmiştir. Ayrıca, Avrupa Birliği, dünya üzerinde enerji tüketiminin en fazla olduğu bölgelerden birisini teşkil etmekle birlikte, enerji kaynakları açısından yeterli imkanlara sahip bulunmamaktadır. Bu bağlamda, AB'nin enerji açısından ithalata bağımlılığında, genişlemeler sonucunda üye sayısının artmasıyla birlikte daha belirgin bir artış gözlemlenmektedir. Bu durum enerji arzı güvenliği açısından AB için yeni açılımları ve yaklaşımları zorunlu hale getirmektedir. Avrupa Komisyonu Enerji ve Taşımacılık Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan, enerji alanında 2000-2030 dönemine ait tahminlerin ortaya konulduğu çalışmada AB'nin toplam enerji tüketiminin % 37,4'ü petrol, % 26,1'i doğal gaz, %15,1'i kömür, % 14,7'si nükleer enerji ve % 6,5'i ise yenilenebilir enerji kaynakları ile karşılanmaktadır. Bir başka ifadeyle, AB'nin enerji tüketiminin yaklaşık 2/3'ünü petrol ve doğal gaz oluşturmaktadır.¹⁵⁴

¹⁵³ Dış Ticaret Müsteşarlığı, "AB'nin Enerji Politikası ve Bu Politikanın Gelişimi", Working Paper, 2007, s. 4, www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/SanayiSektorDb/AB_Enerji.doc (28.06.2007)

¹⁵⁴ Özgür Tonus, "Genişleyen Avrupa Birliği'nin Enerji Politikalar ve Türkiye", Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Eskişehir, ss. 2, <http://paribus.tr.googlepages.com/tonus.doc>, (28.06.2007)

Komşu ülkelerle stratejik enerji ortaklığının geliştirilmesi Avrupa Komşuluk Politikası'nın en temel unsurlarından birisi niteliğindedir. Özellikle enerji temininin güvenliği konusunda komşu ülkelerle ortaklık hayati bir önem taşımaktadır. AB'nin enerji bağımlılığının ilerleyen yıllarda artacağı gerçektir. Bu nedenle, Eylem Planları enerji konusunda işbirliği ve diyalogu arttırmak üzere somut adımlar içermektedir. Bu adımların içerisinde enerji verimliliği ve enerji tasarrufu gibi konuların yanı sıra, yenilenebilir enerjinin kullanılması ve enerji teknolojilerinde işbirliğinin sağlanması yer almaktadır. Bu kapsamda, komşu ülkelerin 'Akıllı Enerji Programı' gibi uygulamalara ve AB'nin diğer düzenleyici uygulamalarına katılımı teşvik edilmektedir. AB Avrupa Komşuluk Politikası'nı oluştururken enerji ortaklığını da bir hedef olarak ortaya koymaktadır. Bu açıdan Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında taraflar arasında geliştirilecek enerji diyalogu ve işbirliğinin artırılması stratejik bir önem taşımaktadır.

2.2.Politikanın gelişimi ve amaçları

Genişlemeler,Avrupa Birliği'nin sınırlarını ve komşularını değiştirmekte ve bu değişimler yeni yeni fırsatların yanı sıra zorlukları da beraberinde getirmektedir. Avrupa Birliği tarafından söz konusu zorlukların aşılması ve fırsatların değerlendirilmesine yönelik ortaya atılan bir proje olan Avrupa Komşuluk Politikası ile ilgili olarak söz edilebilecek ilk adım Kasım 2002'de ki "Yeni Komşu Ülkeler Girişimi"dir. 22-23 Nisan 2002'de ise Genel İşler Konseyi,Komisyon ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği'nden,AB'nin komşuları ile ilişkilerine yönelik fikirler konusunda çalışma yapmasını istemesi üzerine Ağustos 2002'de Komisyoner Chris Patent ve Yüksek Temsilci Javier Solana,Genel İşler Konseyi'ne Daha Geniş Avrupa fikrine ilişkin düşüncelerini aktaran bir mektup göndermiştir. Söz konusu mektupta komşu olarak Barselona sürecindeki Akdeniz ülkeleri,İstikrar ve Ortaklık Süreci içinde yer alan Batı Balkanlar ve Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları çerçevesinde ilişkilerin sürdürüldüğü Rusya ile doğuda kalan diğer ülkeler yer almıştır. Ayrıca bu mektupta AB'nin bu ülkelerin

tamamını kapsayan ortak bir politikanın mümkün olmadığı belirtilmiştir. Bir diğer önemli adım 5-6 Aralık 2002'de dönemin Komisyon Başkanı Romano Prodi'nin, "Barış, Güvenlik ve İstikrar: Uluslar arası Diyalog ve AB'nin Rolü" konulu ECSA-Dünya konferansında yapmış olduğu "Daha geniş Avrupa-İstikrar için Yakınlık Politikası" başlıklı konuşması olmuştur. Prodi konuşmasında genişlemiş ve genişlemekte olan AB'nin etrafında dost ülkelerden oluşan bir dost halkasına ihtiyaç duyacağını belirtmiş ve "AB olarak, üyeliği tam olarak dışlamadan, ortaklıktan daha fazla, üyelikten daha az bir şeyler sunmaya ve kurumlar dışında her şeyi paylaşmaya hazır olmalıyız" fikrini ortaya koymuştur.¹⁵⁵ Akabinde Aralık 2003'te onaylanmış olan "**Avrupa Güvenlik Stratejisi**"¹⁵⁶ ile belirlenen stratejik amaçlar doğrultusunda oluşturulan ve genişlemiş ve genişlemekte olan Avrupa ve komşuları arasında yeni bölünme hatlarının ortaya çıkmasını önlemek ve komşuluk kapsamındaki tüm ülkeler için ortak bir çözüm yaratmak amacıyla politika hayata geçirilmiştir.¹⁵⁷

Avrupa Komşuluk Politikası ilk defa Mart 2003'te "**Daha Geniş Avrupa-Komşuluk: Güney ve Doğu Komşularıyla İlişkiler İçin Yeni Bir Çerçeve**"¹⁵⁸ başlıklı komisyon bildirisini ile taslaklandırılmıştır. Belgenin amacı AB'nin daha sağlam bir dış ilişkiler politikası izlemesi gereğinin vurgulamaktır. Şunu da söylemek gerekir ki AB'nin bu belge ile ortaya koyduğu yeni yaklaşım, sadece sınır bölgelerini hedeflemiyor, bu bölgelerde mevcut olan siyasi istikrarsızlık, ekonomik sorunlar, kurumsal eksiklikler ve çatışmaların temel nedenlerinin de ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Romano Prodi, "A Wider Europe-A Proximity Policy as the Key to Stability". Speech delivered at "Peace, Security and Stability: International Dialogue and the Role of the EU". Sixth ECSA-World Conference, Brüksel, 5-6 Aralık 2004

¹⁵⁶ ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec_2005_1521_en.pdf

¹⁵⁷ http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm ve ENP__ ABHABER_COM __ YORUM-Komşuluk politikası çerçevesinde AB'nin Kuzey Afrika'ya bakışı.htm ;

¹⁵⁸ Commission of the European Communities, **Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours**, Brussels, COM (2003) 104final, 2003, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf (01.04.2007).

¹⁵⁹ Esra Hatipoğlu, "Yeni Komşuluk Politikası'nın Avrupa Birliği (AB)-Rusya İlişkilerine Etkisi", Akademik Araştırmalar Dergisi, Vol. 6 No. 23, Kasım 2004 Ocak 2005, ss. 95 – 108, ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf

Haziran 2003'te Bakanlar Konseyi, AB'nin komşu ülkelere yönelik politikalar geliştirmek istediğini belirtmiştir. Selanik Zirvesi sonrasında ise Komisyon Daha Geniş Avrupa politikasının uygulanmasına ilişkin girişimlerde bulunmuş ve Michael Leigh başkanlığında Daha Geniş Avrupa Görev Gücü oluşturulmuştur.¹⁶⁰ Bu bildiriye, 12-13 Aralık 2003'de gerçekleştirilen zirvede Javier Solana hazırladığı "Daha İyi bir dünyada Güvenli Avrupa: Avrupa Güvenlik Stratejisi" kabul edilen ve 12 Mayıs 2004 tarihinde yayımlanan, Avrupa Komşuluk Politikası ile ilgili daha gelişmiş bir strateji raporu ve komşuluk politikasının temel belgesi niteliğinde olan "**Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi**" takip etmiştir. Bu doküman aynı zamanda AB'nin komşuluk politikası kapsamında olan ülkelerle daha yakın ilişki kurmak için yapacağı tekliflerin sınırlarını belirlemiştir. Aynı zamanda bildiri Komşuluk politikasının uygulama yöntemi, kapsadığı coğrafyayı ve temel kurallarını ortaya koymakta ve politikanın uygulanmasına yönelik mali desteğin nasıl sağlanacağı ve kapsadığı ülkelerle işbirliğinin nasıl geliştirebileceğini belirlemesi açısından önem taşımaktadır.¹⁶¹

Komşuluk üzerine bir diğer gelişme Temmuz 2003'de Avrupa Komisyonunun politikanın mali boyutlarını içeren Yeni komşuluk Aracının oluşturulmasına ilişkin belgenin hazırlanmasıdır. Belge politikadan doğan harcamaları karşılamak üzere Komisyonun yeni bir mali araç devreye sokacağını ve bu araçtan politikaya dahil olan tüm komşu ülkelerin bu mali araçtan yararlanacağı yer almaktaydı. Bir diğer önemli gelişme ise 14 Haziran 2004'te AB Dış İlişkiler Konseyi'nin, AB Komisyonu'nun Strateji raporunda önerdiği üzere Güney Kafkasya ülkelerini Komşuluk politikasına dahil edilmesi kararıdır.¹⁶²

Yeni komşu olunan ülkeler ile AB arasında farklılıklar fazla olmasına karşın temelde dört unsur öne çıkmaktadır: Azınlık sorunları, gümrük

¹⁶⁰ European Council, **Presidency Conclusions**, Thessalonica European Council, 19 – 20 Haziran2003, <http://europa.eu.int/council/off/conclu/index.htm>, (01.04.2007)

¹⁶¹ European Neighbourhood Policy Strategy Paper,ss.6-9
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf

¹⁶² European Neighbourhood..., **A.g.r.**,ss.6-9
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf

problemleri, bölgesel ve sınır ötesi işbirliği ve Avrupa güvenliğinin sağlanması. Avrupa Birliği komşularına demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, pazar ekonomisi ve sürdürülebilir kalkınma gibi ortak değerlerde karşılıklı bağlılık şartıyla inşa edilen imtiyazlı bir ortaklık sunmaktadır. Avrupa Komşuluk Politikası ile AB ve politikaya dahil ülkeler daha derin bir politik ilişki ve ekonomik entegrasyon sunmak için mevcut ilişkiler ötesine geçmektedir. “More for more”¹⁶³ deyimini ile ifade edilen bir yaklaşım ile ilişkinin düzeyi söz konusu değerlere bağlılık ve uygulamaya bağlıdır. Avrupa Komşuluk Politikası antlaşma şartlarının politikanın kapsadığı ülkeler ile AB arasındaki ilişkilerin gelecekte nasıl gelişebileceği konusunda önceden hüküm vermemesine rağmen genişleme sürecinden ayrı tutulmaktadır.¹⁶⁴

Politikaların ana hedefi her iki tarafın da refah, istikrar ve güvenliğini arttırmak yolunda ortak çıkarların desteklenmesinden oluşmaktadır. Bu hedefe yönelik olarak politika kapsamındaki her bir komşu ülkenin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, ülkelere özgü bir şekilde farklılaştırılmış projeler oluşturulmuştur.¹⁶⁵

Komşuluk politikası kapsamındaki söz konusu projelerdeki ortak amaçlar üç ana başlık altında toplanabilir:

- Ortak değerler ve çıkarlar çerçevesinde siyasi işbirliğini geliştirerek özgürlük ve demokrasinin yayılması,
- Önemli boyutta ekonomik bütünleşme sağlamak ve ekonomik reform süreçlerini desteklemek yoluyla komşu ülkelerde refah düzeyini arttırmak,
- Avrupa Güvenlik Stratejisi'yle de paralel olarak komşu ülkelerle kalkınma, çevre, silahsızlanma ve terörizm konularında ortak çalışmalar yürüterek, istikrar ve güvenliğin artırılması.¹⁶⁶

¹⁶³ ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_774_en.pdf -

¹⁶⁴ http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm

¹⁶⁵ http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm

¹⁶⁶ http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm

Avrupa Komşuluk politikası aday statüsünde olmayan Azerbaycan, Beyaz Rusya, Cezayir, Ermenistan, Fas, Filistin otoritesi, Gürcistan, İsrail, Lübnan, Libya, Mısır, Moldova, Suriye, Tunus, Ukrayna, Ürdün olmak üzere 16 ülkeyi kapsamaktadır. Komşuluk kapsamında olmayan Rusya ile birlik arasındaki ilişkiler ise dört ortak alanı kapsayan stratejik bir ortaklığa dayanmaktadır.¹⁶⁷

Komşuluk politikasının temel unsuru AB ve her bir ortak arasında anlaşmaya varılmış olan ikili eylem planlarıdır. Bu planlar kısa ve orta vadede ki öncelikler ile politik ve ekonomik reformlar ajandası mahiyetindedir. Uygulamaların denetimi ise politika kapsamında imzalanmış olan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları ile Ortaklık Anlaşmaları'nın bünyesinde yapılmaktadır.¹⁶⁸

AB Komisyonu 4 Aralık 2006 tarihinde iki bildiri yayımlamıştır. İlk bildiride (2006/724/COM) Avrupa Komşuluk Politikası kapsamındaki komşu ülkelerin Avrupa Çevre Ajansı, Avrupa Kimyasallar Ajansı gibi Birlik Ajanslarının yanı sıra; Trans- Avrupa Ulaştırma ve Enerji Şebekeleri Programları, Rekabet Edebilirlik ve Yenilikçilik Çerçeve programları gibi AB ajans ve programlarına katılımlarının sağlanacağını duyurmuş ve ikinci Bildiri (2006/726/COM) ile de Avrupa Komşuluk Politikası güçlendirilmesi için gerekli unsurlar ele alınmış, somut öneriler gündeme taşınmıştır.¹⁶⁹

Avrupa Komşuluk Politikası, hedef ülke ve AB arasında var olan anlaşmalar -ortaklık ve işbirliği anlaşmaları yada Avrupa-Akdeniz Ortaklığı çerçevesinde birlik anlaşmaları- üzerine inşa edilmektedir. Mevcut Ortaklık Antlaşmaları'nın yapıları aracılığıyla çalışması, Avrupa Komşuluk Politikası'na halihazırdaki ilişkilerin potansiyelini kullanabilme ve buradan yeni zeminler kazanabilme olanağı sağlamaktadır.¹⁷⁰ Öncesinde yürürlükte

¹⁶⁷ http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm

¹⁶⁸ http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm

¹⁶⁹ www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/SanayiSektorDb/ABKomsuluk.doc -

¹⁷⁰ http://min.avrupa.info.tr/QA/forum/viewthread.php?lang=0&forum_id=117&thread_id=3783

olan herhangi bir anlaşma olmadığı için AKP Libya,Suriye ve Beyaz Rusya için henüz aktif hale gelmemiştir.¹⁷¹

Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi Avrupa Komşuluk Politikasının bölgesel anlaşmazlıkların çözümü konusunda AB'nin katkılarını güçlendirmesi vurgulanan konular arasında yer almaktadır. Oldukça kapsamlı ve iddialı bir yaklaşımdan oluşan komşuluk politikasının ayırt edici özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Ø Avrupa Komşuluk Politikası, AB'nin temel politika araçlarını daha yoğunlaşmış bir şekilde bir araya getirmekte, bu yolla ortaklığın geliştirilmesi için klasik dış politika yöntemlerinin ötesine geçilerek komşu ülkelerdeki reformlara ve modernleşme süreçlerine daha fazla destek sağlanması imkânı getirmektedir.
- Ø Avrupa Komşuluk Politikası, mevcut ikili ilişkiler ile karşılaştırıldığında, daha fazla konuyu, daha derin ve bütün yönetim alanlarını kapsayacak bir şekilde kapsamakta, bu çerçevede Birlik, politika kapsamındaki komşu ülkeler tarafından atılan somut adımlara paralel olarak ekonomik bütünleşme ve daha yakın siyasi işbirliği önermektedir.
- Ø Eşleştirme (Twinning) ve Teknik İşbirliği ve Bilgi Değişimi (TAIEX) gibi programlar komşu ülkelerin kullanımı için hazırlanmakta, bu politika geliştirilen mali ve teknik yardımlarla desteklenmektedir.
- Ø AB'nin Orta ve Güneydoğu Avrupa'daki geçiş süreçlerini destekleme konusunda başarısı kanıtlanmış metotları üzerine kurulmuş bir politika niteliğinde olup, daha açık ve somut öncelikler belirlenmesi ve uygulamaların daha yakından takip edilmesi suretiyle komşu ülkelerdeki reformlara destek arttırılmaktadır.

¹⁷¹ http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm

Ayrıca uygulama raporlarına göre Komisyon, Aralık 2006 ve Aralık 2007'de komşuluk politikasının nasıl daha fazla kuvvetlendirilebileceği konusunda tekliflerde bulunmuştur.¹⁷²

Kapsamlı ve iddialı bir politika olan komşuluk politikası ile AB klasik dış politika anlayışının ötesine geçerek dış politikada kullandığı argümanları sistemli olarak bir politika etrafında toplayarak komşularının reform ve modernleşme süreçlerine daha fazla destek sağlama imkanı bulmuştur. Mali ve teknik yardımı da içeren politika mevcut ikili ilişkiler ile karşılaştırıldığında daha derin ve yakın ilişkiler bütününe ifade etmektedir. Avrupa Komşuluk Politikasının esas olarak, AB'nin doğuya genişlemesi sürecinde olgunlaştığını söyleyebiliriz. Deneyimlerle ortaya çıkan politika sistematığı aynı zamanda AB'nin Orta ve Güneydoğu Avrupa'daki geçiş süreçlerini destekleme konusunda başarısı kanıtlanmış metotları üzerine kurulmuş bir politika niteliğindedir. Yani ülkelerin kendi özel yapısına göre belirlenen somut öncelikler belirlenmesi ve uygulamaların daha yakından takip edilmesi suretiyle komşu ülkelerdeki reformlara destek arttırılmaktadır.¹⁷³

Komşuluk politikasının uygulaması Mart 2003'te yayınlanmış olan dokümanda da bildirildiği üzere komşu ülkelerin Avrupa pazarında daha çok yer almalarını sağlayacak şekilde, işbirliğinin ötesinde bir ekonomik bütünleşmeyi getirmektedir. Avrupa Komşuluk Politikası, ekonomik ve sosyal kalkınma yönünden fayda sağlayacak reformları destekleyerek, ekonomiyle ilgili mevzuatların uyumu, pazarların birbirine daha çok açılması ve ticaretteki engellerin daha hızlı bir şekilde kaldırılmasını hedeflemektedir. Dinamik bir süreç içerisinde ilerleyen komşuluk politikasının uygulama araçları olan Eylem Planları ise ilk adımları teşkil etmektedir. Uygulamaların denetimi ise

¹⁷² http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm

¹⁷³ Wider Europe— Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf

politika kapsamında imzalanmış olan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları bünyesinde yapılmaktadır.¹⁷⁴

Çoğu hedefler ortak olmasına karşın, Avrupa-Akdeniz İşbirliği çok boyutlu bir yol izlerken, Avrupa Komşuluk Politikası'nda iktisadi bütünleşme ve siyasi işbirliğine yol açan reformları uygulama ve modernleşme yönündeki karşılıklı yükümlülükleri de içeren ikili bir yaklaşıma öncelik vermektedir. İşte bu nedenle komşuluk politikası, her bir ülkeye kendine özgü ihtiyaçları ve kapasitesine bağlı olarak AB ile daha yakın bağlar kurabilme imkanını sağlayarak Avrupa-Akdeniz İşbirliği'ne önemli bir bütünleyicidir.¹⁷⁵

Bu politikayla Avrupa Birliği'nin çevresinde Avrupa'nın simgelediği değerlerle barışık, dost ülkeler halkası yaratılması amaçlanmıştır. Bir yandan da bu politikanın kapsamındaki ülkelere AB üyeliğinin dışında farklı bir seçenek sunulmuştur. Sayılan ülkelerin AB üyeliği konusunda coğrafi ya da siyasal bir perspektifleri bulunmamaktadır.

AB'nin komşuluk politikalarında ön plana çıkan sektörler; enerji, taşımacılık, bölgesel işbirliği ve araştırma ve geliştirme faaliyetleridir.¹⁷⁶

Kapsamlı bir komşuluk politikası, komşu ülkelerin, AB genişlemesinden istikrar, güvenlik ve refah açısından azami düzeyde faydalanmalarını öngörmektedir. Nitekim, bu amaç AB Anayasasının hazırlık çalışmalarında da yansıtılmıştır. Komşuluk politikasının önemi Aralık 2003'te onaylanmış olan Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde de vurgulanmıştır. Nitekim, söz konusu stratejide, AB'nin görevinin yakın komşularının istikrar ve iyi idaresine hususi bir katkıda bulunmak ve Birliğin doğusunda ve Akdeniz kıyısında bulunan ülkelerde iyi yönetimlerin hakim olduğu ülkeler zinciri

¹⁷⁴ Wider Europe— Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf

¹⁷⁵ http://min.avrupa.info.tr/QA/forum/viewthread.php?lang=0&forum_id=117&thread_id=3783
¹⁷⁶ [www.tusiad.org/tusiad_cms.nsf/DManset/C48D7CCD4AD5E1ACC225734D003C3885/\\$File/Manset...](http://www.tusiad.org/tusiad_cms.nsf/DManset/C48D7CCD4AD5E1ACC225734D003C3885/$File/Manset...)

oluşmasını desteklemek olduğu bildirilmektedir. Bu çerçevede, 2004 tarihli Strateji Belgesi'nde Avrupa Komşuluk Politikası'nın bölgesel anlaşmazlıkların çözümü konusunda AB'nin katkılarını güçlendirmesi vurgulanan konular arasında yer almaktadır.¹⁷⁷

Oldukça kapsamlı ve iddialı bir yaklaşımdan oluşan komşuluk politikasının uygulaması Mart 2003'te yayınlanmış olan dokümanda da bildirildiği üzere komşu ülkelerin Avrupa pazarında daha çok yer almalarını sağlayacak şekilde, işbirliğinin ötesinde bir ekonomik bütünleşmeyi getirmektedir. Avrupa Komşuluk Politikası, ekonomik ve sosyal kalkınma yönünden fayda sağlayacak reformları destekleyerek, ekonomiyle ilgili mevzuatların uyumu, pazarların birbirine daha çok açılması ve ticaretteki engellerin daha hızlı bir şekilde kaldırılmasını hedeflemektedir. Dinamik bir süreç içerisinde ilerleyen komşuluk politikasının uygulama araçları olan Eylem Planları ise ilk adımları teşkil etmektedir. Uygulamaların denetimi ise politika kapsamında imzalanmış olan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları bünyesinde yapılmaktadır.

AB ile doğu ve güney komşuları arasındaki ilişkileri geliştirmeye yönelik olarak oluşturulmuş bulunan Avrupa Komşuluk Politikası, AB ülkelerinde var olan barış, istikrar ve refah ortamının söz konusu ülkelerle paylaşılmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda, AB'nin ulaştığı sınırlar çerçevesinde, komşu ülkelerle ilişkilerde yeni engellerin yaratılmasını önlemek için siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik alanlarında daha kapsamlı bir işbirliği ile AB'nin çeşitli faaliyet ve programlarına katılım imkanlarının yaratılması hedeflenmektedir. Komşuluk politikasının önemi, Aralık 2003'de Avrupa Konseyinde kabul edilen "Avrupa Güvenlik Stratejisi" belgesinde de vurgulanmış, AB'nin, Akdeniz ve Doğu sınırlarında "iyi idare" edilen ülkelerle komşu olmasının önemine işaret edilmiştir.¹⁷⁸

¹⁷⁷ http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf

¹⁷⁸ European Council, **A Secure Europe in a Better World : European Security Strategy**, Brussels, Aralık 2003, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (02.04.2007)

Komşuluk politikası kapsamında önerilen yöntem; taraf ülkelerle işbirliği içerisinde, AB ile daha da yakınlaşmalarını sağlayacak öncelikli alanların belirlenmesidir. Siyasi diyalog ve reform, ticaret ve tarafların aşamalı olarak AB “Tek Pazarına” katılmaları, adalet ve içişleri, enerji, taşımacılık, bilgi toplumu, çevre, araştırma ve buluşlar, sosyal politika ve bireysel temaslar gibi alanlarda ortaya çıkan bu önceliklerin, taraflarla işbirliği içerisinde oluşturulacak Eylem Planlarının içine alınması öngörülmektedir.

Komşularla oluşturulacak bu ayrıcalıklı ilişkilerde; hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan haklarına ve azınlık haklarına saygı, iyi komşuluk ilişkilerinin teşvik edilmesi, pazar ekonomisi gibi bazı ortak değerlerin karşılıklı olarak güvence altına alınması esas olacaktır. Ayrıca, AB dış politikasının temel taşlarını oluşturan terörle mücadele, kitle imha silahlarının sınırlandırılması, uluslararası hukuka uygunluk ve anlaşmazlıkların giderilmesi gibi alanlarda da karşılıklı taahhütlerin güvence altına alınması hedeflenmektedir.

Avrupa Komşuluk Politikasını AB Komisyonu’nda dış ilişkilerden sorumlu üye Benita Ferrero-Waldner yürütmektedir.

2.3. Politikanın Temel İlkeleri

AB, on yıllık süreçte arzuladığı neticeye ulaşamadığı Barselona Süreci’ndeki sorunların üstesinden gelmek için Komşuluk Politikası’nda odaklandığı coğrafi bölgeyi sadece Doğu komşularıyla sınırlı tutmayarak Güney’deki komşularına da yaymayı amaçlamıştır. Avrupa Komşuluk Politikası’ndaki komşuluk yaklaşımı önceki politikaya göre daha kapsamlıdır. AB’nin önceki politikadaki eksiklikleri ve sorunları ortadan kaldırmak için yeni politika yaklaşımında uygun ana hatlar ve stratejiler geliştirmiştir. Avrupa Komşuluk Politikasının komşulara yaklaşımını karakterize edecek olan bu ana hatlar, Uyum (Coherence), İşbirliği (Co-operation), Koşulluluk (Conditionality) ve Bölgeselcilik (Regionalism) olacaktır.

2.2.1. Uyum (Coherence)

AKP AB'nin tüm komşularıyla olan ilişki ve politikalarının üzerine bir çatı olarak kurulmuştur. Politika var olan ortaklık araçlarının harmonizasyonu ve yeniden düzenlenmesini içermektedir.¹⁷⁹ Bu uyum süreci sayesinde Avrupa Komşuluk Politikası daha istikrarlı bir politika olmanın yanında Birliğin politikalarının ve bunların fonksiyonlarının daha etkin ve şeffaf olması sağlanmaktadır. Ayrıca, AB'nin komşuları için oluşturduğu dış politikasının söz konusu komşular tarafından da rahatça algılanabilmesi ve kolay anlaşılabilir olması sağlanmaya çalışılmaktadır. Bunun için de AB, Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde tüm farklı ortakların politikaya uyum sürecine saygı göstermektedir. AB komşularına daha fazla güvenilirlik ortak imajı vermek açısından söz konusu uyum sürecinde Barselona sürecindeki olduğu gibi kısasa kısas (vis-a-vis) uygulamalarından kaçınmaktadır. Çünkü geçmişte bu yöntemin komşu ülkelerde bir hayal kırıklığı yarattığı görülmüştür ve uzun vadede de AB'nin Avrupa Komşuluk Politikası hedeflerini sekteye uğratması mümkündür.

2.2.2. İşbirliği (Co-operation)

AB'nin Akdeniz politikasında işbirliği konusu önemli bir yer tutmuştur ve tutmaya devam etmektedir. Süreci finanse eden taraf AB olsa da komşu ülkeler ile ilişkiler eşitlik esasına dayanmaktadır. Bu süreçte AB'nin özellikle güvenlik ve politik ortaklık konusunda komşularına kendi demokratik duruş ve tutumunu yüklemeye çalışması komşu ülkeler tarafından işbirliğinden daha çok kendi içişlerine karışım olarak algılanmıştır. Bu nedenle Komşuluk Politikası kapsamında AB işbirliğini ileri taşımak için komşu ülkelere direk olarak demokrasiyi empoze etme tutumundan daha çok "yönetişim" (*good*

¹⁷⁹ Andreas Marchetti, "Barcelona, Neighbourhood and Beyond", **Center for European Integration Studies**, Bonn, 2005, s. 3, www.uni-bonn.de/~uzswac/marchetti_barcelona_neighbourhood.pdf. (19.04.2007)

governance) kavramına odaklanmayı hedeflemektedir. Bu tutum değişikliği işbirliğinin yönteminin değiştirilmesi anlamına gelmektedir ve Avrupa Komşuluk Politikası'nın Barselona Süreci'ne göre üstün yönlerinden biri olmaktadır. Yönetişim kavramı hukukun üstünlüğü kadar düşünce, basın ve örgütlenme özgürlüğünü içeren sivil hakları da kapsamaktadır.¹⁸⁰Bu hakların gerçekleşmesi komşu ülkeler tarafından içişlerine karışım olarak algılanan "demokrasiyi direk olarak empoze etmek" yerine yönetim kavramının geliştirilmesi yoluyla gerekli reformların yapılmasını sağlayabilecektir. Böylece demokrasi dışarıdan getirilmeyecek, komşu ülkelerin kendi içerisinde yönetim yoluyla kurulacaktır.

2.2.3. Koşulluluk (Conditionality)

Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında koşulluluk, AB'nin reformların ve değişikliklerin yürütücüsü rolünü üstlenerek hedeflenen alanlardaki reformlar için koşullu destek sağlaması anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle koşulluluk kavramı, komşu ülkelere sağlanacak desteğin ve tekliflerin hangi koşullar altında verileceğini göstermektedir.¹⁸¹ Öte yandan, koşulluluğun ne şekilde uygulanacağı sorusu dikkat çekicidir. Uygulamaya bakıldığında komşu ülkelere uygulanacak bir strateji olarak koşulluluğun üç farklı türü ortaya çıkmaktadır. Bunlar aşağıda Normal Sektörel Politika Koşulluluğu (*Normal Sectoral Policy Conditionality*), Negatif Koşulluluk (*Negative Conditionality*) ve Pozitif Koşulluluk (*Positive Conditionality*) olarak üç farklı sekiyle ele alınmaktadır.¹⁸²

2.2.3.1. Normal Sektörel Politika Koşulluluğu

Bu koşulluluk türünde AB ve ana dış organlar (EIB, IMF, Dünya Bankası gibi) ortak bir çalışma metodu belirleyerek komşu ülkelere karşı her teşvik kategorisi için bir koşul oluşturmaktadırlar. Örneğin; Birlik makro

¹⁸⁰ Marchetti, **a.g.m.**, s. 4.

¹⁸¹ Emerson, Noutcheva, **a.g.m.**, s. 13.

¹⁸² **A.g.m.**, s. 14.

ekonomik yardım tekliflerini komsu ülkelerde sıkı makro ekonomik yapının oluşturulması ile, teknik yardımların derecesini komsuların reform programlarının kalitesiyle, bu ülkeleri AB iç pazarına ulaşımını bunların AB'nin hukuksal düzenlemelerine adapte olabilmeleriyle ve ticari teşviklerini de komsu ülkelerin Dünya Ticaret Örgütü kurallarına uyumu ve ticaret politikalarının kalitesi ile koşullandırmıştır.

2.2.3.2.Negatif Koşulluluk

Söz konusu koşulluluğun başlıca metodu yaptırım kullanmaktır. Negatiflik AKP'nin pozitif bir politika olarak ortaya çıkmasına karşın, komsu ülkelerde reformları ve değişimleri desteklemek için yaptırım uygulamasıyla alakalıdır. Bu tür koşulluk genelde terör, savaş ve kitle imha silahı üretimi gibi konular gibi hassas konularda ortaya çıkmaktadır. Örneğin; AB Libya'da kitle imha silahlarını ve terörü önlemek için sunduğu teklifleri yaptırıma bağlamıştır.

2.2.3.3.Pozitif Koşulluluk

Bu koşulluluk türünde ise AB, normal sektörel koşulluluktaki teklifler ile koşulları kombine etmek amacıyla komsu ülkelere ek finansal ve politik destek sağlamak yoluna gitmektedir. Böylece normal koşulluğun bir adım ötesine gidilmektedir ki bu durum pozitifliği ifade etmektedir. AB, açıklanan bu koşulluluk türlerinden her komsu ülkenin kendi yapısal özelliklerine göre herhangi birini, ikisini veya üçünü birden uygulamaya koymaktadır.

2.4. Politikanın Araçları

2.4.1. Ülke Raporları

Politika sürecinin başlangıcında Komisyon'un hazırladığı ülke raporları komşu ülkelerin politik, ekonomik ve sosyal durumlarını kurumsal ve sektörel açıdan gösterirken, ülkelerle daha derin ilişkilerin nasıl ve ne zaman mümkün olacağını ortaya koymaktadır.¹⁸³ Ülke raporları, eylem planları için bir başlangıç noktasıdır. İlk yedi ortak ülke (İsrail, Ürdün, Fas, Moldova, Filistin Otoritesi, Tunus, Ukrayna) için hazırlanan ülke raporları Mayıs 2004'te, diğer beş ülke (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Mısır, Lübnan) için hazırlananlar ise Mart 2005'te yayımlanmıştır.¹⁸⁴

2.4.2. Eylem Planları

Politikanın diğer bir ayırıcı özelliği, AB'nin komşuluğu, doğu komşularıyla imzaladığı "Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları" ve güney komşularıyla imzaladığı "Ortaklık Anlaşmaları" ile ilişkileri yürütmesidir. Daha sonra bu anlaşmalar çerçevesinde eylem planları hazırlanmakta, iki taraflı olan bu Eylem Planları AB ve her bir partner arasında onaylanmakta ve Komşuluk politikasının en temel enstrümanı olarak işlev görmektedir. Uygulamayı alt komiteler ortaklaşa izlemekte ve desteklemektedir.¹⁸⁵

Eylem planları, komşuluk kapsamındaki ülkeye özgü olan, yapılması gereken reformların ve 3-5 yıl arasında değişen kısa ve orta vadeli olarak

¹⁸³ European Commission, **Lebanese Republic Country Strategy Paper 2007 – 2013 and National Indicative Programme**, s. 2.

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_nip_lebanon_en.pdf. (25.04.2007)

¹⁸⁴ European Commission, **Lebanese Republic Country Strategy Paper 2007 – 2013 and National Indicative Programme**, s. 2.

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_nip_lebanon_en.pdf. (25.04.2007)

¹⁸⁵ http://ec.europa.eu/world/enp/howitworks_en.htm

benimsemesi öngörülen önceliklerin belirtildiği dokümanlardır. Eylem planlarında ekonomik ve sosyal alandan bireylerarası ilişkiler ve kamu sağlığı alanlarına dek çeşitli başlıklar vardır. Komşu ülkeler eylem planlarını uygulamadıkları takdirde yasal bir yaptırımla karşılaşmazlar ve bu bağlamda komşu ülkelerin kendi isteği ve motivasyonu çok büyük önem taşımaktadır. Üyelik perspektifi sunmayan bu politikanın temeli aslında hiçbir ülkeyi dışlamamak fakat bir yandan da artık genişleme kapasitesi azalan AB'yi yeni ve büyük genişlemelerden uzak tutmaktır.¹⁸⁶

Genişletilmiş Avrupa kavramına dayanan Avrupa Komşuluk Politikası, insan haklarına ve azınlık haklarına saygı, hukukun üstünlüğü, etkin yönetim, iyi komşuluk ilişkileri, piyasa ekonomisi, sürdürülebilir kalkınma ve bazı kilit dış politika hedeflerinin benimsenmesi gibi ortak değerlerine dayanmaktadır. İlişkilerin gelişmesinin bu değerlere uyum temposu ile bağlantılı olacağının altı çizilmektedir. Yani komşu ülkeler değerlere bağlılık açısından ayrı ayrı değerlendirilecek ve her biri ile ilişkiler buna göre düzenlenecektir. Eylem planlarının öngördüğü işbirliği alanları arasında terörizm ile mücadele, kitle imha silahları ve bölgesel ihtilaflar üzerinde politik diyalog sürdürülmesi gibi konularda yer almaktadır. Komşu ülkelere eğitim ve araştırma programlarına katılma olanakları yaratılmakta ve onlarla enerji, taşıma, çevre ve bilişimde bağlantılar kurulmaktadır. Avrupa Birliği standartlarına uyum oranında AB pazarı daha fazla açılacak ve serbest ticaret bölgeleri oluşturulabilecektir. İçişleri ve adalet bağlamında göç, teröre karşı önlemler, insan trafiği, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, örgütlü suç, kara para aklaması ve mali ve ekonomik suçlar gündemde tutulmaktadır.¹⁸⁷

Avrupa Komşuluk Politikası eylem planı uygulamaları İsrail, Ürdün, Moldova, Fas, Filistin otoritesi, Tunus ve Ukrayna ile 2005 yılında, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan ile 2006 yılında, Mısır ve Lübnan ile 2007

¹⁸⁶ <http://avrupa.marmara.edu.tr/index.php?sayfa=59;>

http://ec.europa.eu/world/enp/howitworks_en.htm

¹⁸⁷ ec.europa.eu/world/enp/documents_en.htm - 164k

yılında anlaşma sağlanarak yürürlüğe sokulmuştur. Cezayir, AB ile ortaklık anlaşmasını son olarak kabul etmiştir, ancak eylem planı görüşmeleri için seçilmemiştir.¹⁸⁸

Üyelikten uzak komşu ülkelere ayrıcalıklı ilişkiler sunan Komşuluk politikasındaki eylem planlarının uygulanması ve geliştirilmesi için üç aşamalı bir süreç söz konusudur. İlk aşama; ülkelerin gerçekleştirmesi gereken reformlardaki artı ve eksilerinin ortaklaşa incelenmesi amacıyla diyalog kurulmasıdır. İkinci aşama; komşu ülke ve birliğin ortaklaşa olarak ortak amaçları, darboğazları ve reformların gerçekleştirilmesi için zaman çizelgesini içeren bir raporun hazırlanması ve bunun Ortaklık ve İşbirliği Konseyleri tarafından onanmasının sağlanmasıdır. Son aşamada ise, eylem planlarının uygulanışı ile ilgili ülkelerin performanslarını içeren yıllık raporların hazırlanması şeklinde öngörülmüştür.¹⁸⁹

AB'nin çevre ülkeleri, üyelik perspektifi vermeden fakat kapıyı tam olarak kapamadan yanında tutmayı deneme anlamına gelen üçüncü yol arayışı olarak nitelendirilebilecek Komşuluk politikasının başarısı AB'nin ileride nihai sınırlarını daha rahat çizebilmesi açısından önem arz etmektedir.

Eylem planlarının temel unsurları:¹⁹⁰

Ortak değerlere bağlılık: Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gibi ortak değerlerin güçlendirilmesi konusunda komşu ülkelerin bağlılıklarının seviyesi, AB'nin her bir komşu ülke ile oluşturduğu Eylem Planları'nda göz önünde bulundurulacak ilk unsurlardan birisidir.

¹⁸⁸ http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm

¹⁸⁹ Esra Hatipoğlu, "Yeni komşuluk politikasının AB-Rusya ilişkilerine etkisi, Akademik Araştırmalar dergisi 2004-2005, sayı23, sy:95-108,

¹⁹⁰ ec.europa.eu/world/enp/documents_en.htm - 164k

Daha etkili siyasi diyalog: Ortak Güvenlik Politikası ile de bağlantılı olarak, daha etkili siyasi diyalogun yaratılması hususu da eylem planlarına dahil edilmiştir. Bu çerçevede, dış politika ve güvenlik konuları kapsamında, özellikle bölgesel ve uluslararası konular, krizlerin önlenmesi, kriz yönetimi ve ortak güvenlik tehditleri gibi konularda çalışmalar öngörülmektedir.

Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Politikası: Komşuluk politikası tercihli ticaret ilişkilerinin yanı sıra, mali ve teknik yardımın artırılmasını içeren ekonomik hususları öngörmektedir. Bu süreçte elde edilecek ekonomik faydalar doğrudan ve dolaylı faydalar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğrudan faydalar kapsamında tarifelerin ve tarife dışı engellerin kaldırılması ve piyasa bütünleşmesi sağlanması gibi hususlar yer almaktadır. Dolaylı faydalar ise ekonomik uygulamaların AB ekonomik modeline yaklaştırılması suretiyle bu ülkelerdeki yatırım ortamının iyileştirilmesi ve özel sektörün gelişimi açısından daha saydam ve istikrarlı bir ortam oluşturulması gibi özellikle komşu ülkeler açısından daha fazla ekonomik katkı sağlayacak hususlardır.

Ticaret ve İç Pazar : Avrupa komşuluk politikası, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ile paralel olarak, ticaret serbestleşmesini ve bölgesel entegrasyonu sağlayacak çeşitli araçları içeren bir politika niteliği taşımaktadır. Bu kapsamda, DTÖ prensipleriyle uyumlu olarak daha büyük piyasa açılımlarını öngörmektedir. 'Barselona Süreci' çerçevesinde sanayi mallarını kapsayan bir serbest ticaret bölgesi kurulmuş olup, asimetric bir serbestleşme başlatılmıştır. Özellikle doğu komşuları için (Ukrayna ve Moldovya örneklerinde olduğu gibi) Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmalarının ticaretle bağlantılı ilkelerinin tam olarak uygulanması ve DTÖ' ye üyelik Avrupa Komşuluk Politikası kapsamındaki öncelikler arasında yer almaktadır.

Enerji: Komşu ülkelerle stratejik enerji ortaklığının geliştirilmesi Avrupa Komşuluk Politikasının en temel unsurlarından birisi niteliğindedir. Özellikle enerji temininin güvenliği konusunda komşu ülkelerle ortaklık hayati

bir önem taşımaktadır. Zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarıyla (Rusya, Hazar Havzası, Orta Doğu ve Kuzey Afrika) çevrelenmiş olan Avrupa Birliği, dünyanın en büyük enerji ithalatçısı ve ikinci büyük enerji tüketicisi konumunda bulunmaktadır. Tahminlere göre AB'nin enerji ithalatına bağımlılığı 2030'a kadar bugünkü %50 oranından % 70 oranına çıkacaktır. Bu nedenle, Eylem Planları enerji konusunda işbirliği ve diyalogu arttırmak üzere somut adımlar içermektedir. Bu adımların içerisinde enerji verimliliği ve enerji tasarrufu gibi konuların yanı sıra, yenilenebilir enerjinin kullanılması ve enerji teknolojilerinde işbirliğinin sağlanması yer almaktadır. Bu kapsamda, komşu ülkelerin 'Akıllı Enerji Programı' gibi uygulamalara ve AB'nin diğer düzenleyici uygulamalarına katılımı teşvik edilmektedir. Bu hususta Eylem Planları ve Hazar Havzası'nı kapsayan INOGATE programı gibi var olan ikili ve bölgesel girişimleri geliştirme yönünde bir politika izlemektedir.

Ulaşım: AB ve komşu ülkeler arasındaki ticaret ve turizm faaliyetlerinin artması daha etkili ve istikrarlı ulaşım sistemlerinin kurulmasını gerektirmektedir. Bu nedenle, Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde Pan-Avrupa Ulaşım Ağı Kavramı ve çeşitli Pan-Avrupa Ulaşım Konferansları desteklenmektedir.

2.4.3.İlerleme raporları

İlerleme Raporları, AB ile komşu ülke arasındaki Eylem Planı'nda belirlenen eylemlerin ne ölçüde yerine getirildiğini ve uygulandığını gösteren bir belge niteliğindedir. Bu belgenin hazırlanmasında da Eylem Planı'nda olduğu gibi her ülkenin kendi özel ve farklı koşulları göz önüne alınmaktadır. Henüz genç bir politika olan Avrupa Komşuluk Politikası'nın uygulamalarının ilk değerlendirmesi ilerleme raporları çerçevesinde yapılmaktadır. İlerleme Raporları ilk kez, İsrail, Ürdün, Filistin Yönetimi, Tunus, Fas, Moldova ve Ukrayna için 4 Aralık 2006 tarihinde yayımlanmıştır. Bu yedi ülke aynı zamanda Mayıs 2004'te Politika kapsamında ilk kez Ülke Raporu hazırlanan ülkelerdir.

2.4.4. Politikanın Finansmanı:

Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı (AKAO)

(European Neighbourhood Policy Instrument(ENPI))

Komşuluk ülkelerinin üçlü geçiş sorunları vardır, bunlar siyasi, ekonomik ve kimlik sorunlarıdır. Bunlar içinde en fazla direnen ve diğerlerini de etkilemesi bakımından ayrıca önemli olan ekonomik sorunlardır.

Komşuluk Politikası'nda AB tarafından komşu ülkeler için ayrılan fonlar büyük önem taşımaktadır. 2000-2006 bütçe döneminde bölgesel olarak kullanılan TACIS (Doğu Avrupa ve Rusya'ya yönelik), MEDA (Güney Akdeniz kıyıları), CARDS (Batı Balkan ülkeleri), EIDHR (Demokrasi ve İnsan Hakları Konusunda Avrupa Girişimi) gibi çeşitli mali ya da tematik programlar uygulanmıştır. Komşu ülkelerin hedeflerine ulaşabilmelerine yardımcı olmak ve Avrupa Birliği'yle aralarındaki işbirliğini teşvik etmek için sağlanacak yardımların tek bir araç kapsamında birleştirilmeleri gerekli görülmüş, bu amaçla oluşturulan ENPI, politika kapsamındaki ülkelerle ilgili halihazırdaki coğrafi ve tematik programların yerini alacaktır. 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren "Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı" adı altında oluşturulan ve komşuluk politikasının finansmanını sağlayan bu mali aracın yanı sıra ayrıca "Eşleştirme" (Twinning) ve "Teknik İşbirliği ve Bilgi Değişimi" (TAIEX) gibi teknik programlarla da komşu ülkelerin gelişimleri ve reformları desteklenmektedir. Yönetmelik Taslağı'nda yer alan verilere göre 2007-2013 dönemi için AB kaynaklarından tahsis edilmesi planlanan tutar 14,929 milyon Euro'dur.¹⁹¹

¹⁹¹ www.legalisplatform.net/ozel_dosyalar/Komşuluk%20Politikası.pdf ve http://ec.europa.eu/world/enp/funding_en.htmve www.dtm.gov.tr/index.cfm?action=detay&yayinID=1152&icerikID=1260&dil=TR - 42k http://ec.europa.eu/world/enp/index_en.htm; <http://avrupa.marmara.edu.tr/index.php?sayfa=59>; http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm

Komasyon tarafından 29 Eylöl 2004 tarihinde ENPI ile ilgili bir yönetmelik önerisi gündeme getirilmiş olup, özetle aşağıdaki hususları kapsamaktadır:

Sinerji yaratabilmek ve etkiyi güçlendirmek için, yapılacak yardımların ulusal ölçüleri tamamlayıcı bir nitelikte olması, Komasyon ile faydalanıcılar arasında bir ortaklık içerisinde finanse edilerek gerçekleştirilmesi, ayrıca bahse konu yardımların Birlik politikalarıyla ile komşu ölkelerin taraf olduğu diğer anlaşmalarla tutarlı olması gerekmektedir. Bu düzenleme dahilinde sağlanacak yardımlar; ölkede bazında veya çok taraflı programlar, tematik programlar ve sınır ötesi işbirliği programları başlıkları altında yürütülecektir. Diğer taraftan, yardımların öncelikleri ve programlara yapılacak çok yıllı fon tahsisatı strateji belgelerine göre belirlenecektir.¹⁹²

ENPI'nin ayırt edici özelliklerinden birisi olan "sınır ötesi işbirliği" ilkesine göre, üye ölkeler ile komşu ölkelerden ortak bir sınırı paylaşanları bir araya getiren "birleşik programlar" finanse edilecektir. Söz konusu programlar, ilgili üye ölkeler ve komşu ölkeler tarafından ortak bir yönetim otoritesi aracılığıyla idare edilecektir.¹⁹³

AB'nin komşuluk politikalarında ön plana çıkan sektörler; enerji, taşımacılık, bölgesel işbirliği ve araştırma ve geliştirme faaliyetleridir.¹⁹⁴

Ayrıca, Komşuluk Politikası çerçevesinde yer alan "Yatırım Aracı", komşuluk ortaklarına yönelik kredileri 2008'de finanse etmeye başlamıştır. Komasyon, enerji, çevre ve ulaşım ile ilgili ortak çıkara hizmet eden projeler öncelikli olmak üzere bu aracı (2007-2013 dönemi süresince) 700 milyon Euro ile finanse edecektir. Bu programlar iki taraflı veya bölgesel olabilecektir.¹⁹⁵

¹⁹² http://ec.europa.eu/world/enp/funding_en.htm

¹⁹³ http://ec.europa.eu/world/enp/funding_en.htm

¹⁹⁴ http://ec.europa.eu/world/enp/funding_en.htm

¹⁹⁵ http://ec.europa.eu/world/enp/funding_en.htm

Avrupa Komisyonu'nun Avrupa Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı¹⁹⁶, İnsani Yardım, çevre programı Life-Üçüncü Ülkeler¹⁹⁷ ve AB'nin araştırma ve geliştirme programı olan 7. Çerçeve Programı¹⁹⁸ gibi çeşitli tematik bütçeleri de Akdeniz bölgesini kapsamaktadır.

2.5. Politikanın Tamamlayıcıları

AB komşu ve çevre ülkelerle ilişkilerini güçlendirmek için **Komşuluk Politikasını tamamlayıcı ve güçlendirici** özellikle **Karadeniz Sinerjisi, Kuzey Boyutu ve Doğu Ortaklığı** adı altında ayrıca projeler yürütmektedir.

2.5.1. Karadeniz Sinerjisi

11 Nisan 2007'de Avrupa Birliği Komisyonu tarafından "Karadeniz Sinerjisi-Yeni Bölge İşbirliği İnisiyatifi" adıyla bir rapor yayınlanmış, bölgesel bir girişimin gerekli olduğuna işaret edilen raporda, bu girişimin Karadeniz devletleri kadar AB'nin refah düzeyine ve istikrarına da katkı yapacağı belirtilmiştir. Raporda Karadeniz Sinerjisi'nin aktörleri Romanya, Bulgaristan, Rusya, Türkiye, Ukrayna, Yunanistan, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Moldova olarak açıklanmıştır. Bu ülkelerden Azerbaycan, Ermenistan, Moldova ve Yunanistan, Karadeniz'e kıyısı olmadıkları halde yakınlık ve tarih açısından bölgenin doğal aktörleri olarak Karadeniz Sinerjisi'ne dâhil edilmiştir.¹⁹⁹

AB Dış İlişkiler ve Komşuluk Politikası'ndan Sorumlu Komisyon Üyesi Benita Ferrero-Waldner, girişimin nedenini "Siyasi olarak dikkatimizi bölgesel düzeyde yoğunlaştırmak ve Rusya, Türkiye ve doğudaki komşu ülkeler politikası ortaklarımızla devam etmekte olan işbirliği süreçlerini canlandırmanın artık zamanı gelmişti" diye açıklamıştır.²⁰⁰

¹⁹⁶ http://ec.europa.eu/europeaid/where/worldwide/eidhr/index_en.htm

¹⁹⁷ <http://ec.europa.eu/environment/life/funding/life3/index.htm>

¹⁹⁸ http://cordis.europa.eu/fp7/home_en.html

¹⁹⁹ <http://www.asam.org.tr/tr/etkinligoster.asp?ID=20&kat1=2>

²⁰⁰ <http://www.moskova.ru/ekstra/karadeniz-sinerjisi-bahadir-kaleagasi-3.html> ; www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/ABKurumsalDb/Karadeniz_Sinerjisi.doc -

AB'nin Karadeniz bölgesine yönelik genel politikası halihazırda "Türkiye için katılım öncesi stratejisi, Avrupa Komşuluk Politikası ve Rusya ile Stratejik Ortaklık" çerçevesinde belirlenmiş olduğundan, Birliğin niyeti bağımsız bir Karadeniz stratejisi ortaya koymak değil, daha çok tamamlayıcı ve güçlendirici mahiyette bir sinerji hedeflemektedir. Sinerji, bölge ülkeleri ve bölgedeki diğer uluslararası oluşumlar ile işbirliği yoluna gidecektir.²⁰¹

Karadeniz Sinerjisi ile **demokrasi, insan haklarına saygı ve iyi yönetim, güvenliğin artırılması ve sınır yönetimi, dondurulmuş ihtilaflar, enerji, ulaştırma, çevre, denizcilik politikası, balıkçılık, ticaret, araştırma ve eğitim ağları, bilim ve teknoloji, istihdam ve sosyal işler, bölgesel kalkınma gibi** tüm tarafların ortak çıkarı bulunan birçok alanda Birlik programlarının hayata geçirilmesi öngörülmektedir. Karadeniz Sinerjisi öte yandan, Karadeniz bölgesi ile AB'yi birbirine bağlayan Tuna İşbirliği Süreci²⁰² gibi mevcut bölgesel inisiyatiflerin tecrübeleri üzerine kurulacak ve güçlendirecektir.²⁰³

Genel prensip olarak ortak finansman uygulanacaktır. ENPI, diğer dış yardım araçları ve "AB Üye Ülkeleri için Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu" çerçevesindeki ulusal, bölgesel ve sınır ötesi programlar altında Topluluk mali desteği sağlanacaktır. Öte yandan, Avrupa Komisyonu'na ait yeni finansman araçlarının artan esnekliği bölgesel işbirliği inisiyatiflerinin finansmanını kolaylaştıracaktır. Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası'nın yanı sıra Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) ile Avrupa Yatırım Bankası'nın halihazırda önemli bölgesel faaliyetleri bulunmaktadır. Öte yandan, Karadeniz Sinerjisi, Kuzey Boyutu ortaklıkları gibi projelerden elde edilen deneyimlerden faydalanmak suretiyle ortak finansman

²⁰¹ www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/ABKurumsalDb/Karadeniz_Sinerjisi.doc - ;
<http://www.asam.org.tr/tr/etkinlikgoster.asp?ID=20&kat1=2>

²⁰² Avusturya, Romanya, Avrupa Komisyonu ve İstikrar Paketi tarafından Tuna işbirliğini yaygınlaştırmak ve güçlendirmek, bu işbirliğine net bir politik ve ekonomik boyut kazandırmak amacıyla oluşturulan inisiyatif.

²⁰³ www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/ABKurumsalDb/Karadeniz_Sinerjisi.doc -

mekanizmaları oluşturulması da dahil olmak üzere yeni olanaklar sunacaktır.²⁰⁴

Haziran 2007'de AB Zirvesi'nde kabul edilip Avrupa'nın Orta Asya Cumhuriyetleri ile olan bağlarını kuvvetlendirmeyi amaçlayan 'Orta Asya Strateji Belgesi', 'Karadeniz Sinerjisi' ile birlikte Orta Asya'yı Avrupa'ya daha da yakınlaştırmak yönünde Avrupa Komşuluk Politikası'nın bir açılımı olarak değerlendirilmektedir.²⁰⁵

2.5.2.Kuzey Boyutu

Kuzey boyutu, Haziran 2001'de düzenlenen AB Zirvesinde başlatılmış olup, Avrupa'nın Kutup altı bölgeleri ve Baltık Denizinin güney kıyılarını kapsamaktadır.²⁰⁶ Kuzey boyutu kapsamında Rusya, İzlanda ve Norveç yer almaktadır. Beyaz Rusya uzman düzeyindeki işbirliğinde yer almaya davet edilmiştir. Ayrıca, ABD ve Kanada'da gözlemci olarak sürece katılım sağlamaktadırlar. Başlıca hedefi, AB ile bölge arasında diyalogun ve işbirliğinin geliştirilmesi, istikrarın ve refahın güçlendirilmesi, ekonomik entegrasyonun teşvik edilmesi ve Kuzey Avrupa'da sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması yer almaktadır.²⁰⁷

Kuzey boyutu çerçevesinde, öncelikli işbirliği alanları yatırım, gümrükler, ticaretin teşvik edilmesi, KOBİ'ler, inovasyon, mali hizmetler, emek piyasalarının düzgün işleyişi, altyapı ve enerji dahil olmak üzere ekonomik işbirliği, ulaşım ve lojistik, telekomünikasyon ve bilgi teknolojileri, yönetim, yargısal işbirliği, yasadışı insan ve uyuşturucu trafiği dahil olmak üzere özgürlük, adalet ve güvenlik, dış güvenlik, araştırma, eğitim ve kültür, biyoçeşitlilik, tarım, ormancılık, iklim değişikliği, nükleer güvenlik ve çevre

²⁰⁴ <http://www.moskova.ru/ekstra/karadeniz-sinerjisi-bahadir-kaleagasi-3.html>

²⁰⁵ <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2129&kat1=7&kat2=>

²⁰⁶ http://ec.europa.eu/external_relations/north_dim/ ve http://ec.europa.eu/external_relations/north_dim/doc/sec07_791_en.pdf

²⁰⁷ www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/ABKurumsalDb/komsuluk_not.doc - ; <http://www.asam.org.tr/temp/temp484.pdf>

mevzuatı dahil olmak üzere çevre, nükleer güvenlik ve doğal kaynaklar, sosyal refah ve sağlıktır.²⁰⁸

2.5.3. Doğu Ortaklığı

26 Mayıs 2008 tarihinde düzenlenen AB Dışişleri Bakanları toplantısında Polonya ve İsveç'in inisiyatifi ile ortaya çıkan Doğu Ortaklığı ile amaçlanan Komşuluk politikası kapsamında doğu ortaklarının AB perspektifinin ikili ve çok taraflı bazda güçlendirilmesidir. Söz konusu Ortaklık ile derinleştirilmiş ikili işbirliği kapsamında göç konusunda işbirliği, vizesiz rejim için girişimler, kısa vadede vize kolaylaştırma sürecinde adım atılması ve vize muafiyeti kapsamında yol haritası oluşturulacaktır. AB ve partner ülkeler arasında akdedilecek Serbest ticaret anlaşmalarına dayanan derinleştirilmiş bir Serbest Ticaret Alanı yaratılacaktır. Avrupa standartlarına uyumlu sektörel reformlara yönelik AB desteği geliştirilecektir. Öğrenci değişim programlarının, sivil toplum platformlarının ve seminerlerin, yerel ve bölgesel partnerlerin işbirliğinin artırılması ile halklar arasındaki iletişim güçlendirilecektir. İç reformların metodolojisini oluşturma ve AB entegrasyon sürecini destekleme, her bir partner ülke ile mutabık kalınacak şekilde somut kriterler öngören ve AB müktesebatına uyumu içeren yeni nesil Eylem Planları oluşturulacaktır. Reformlarda sağlanacak ilerlemelere bağlı olarak, tüm partner ülkelere mevcut Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmalarının ilerisine geçen anlaşmalar önerilecektir.²⁰⁹

AB yardımları öngörülen reform hedeflerinin uygulanmasında kaydedilen gelişmelere ve hazmetme kapasitesine göre kullanılacaktır. Partnerler arasındaki "farklılaşma" anahtar unsur olacaktır. Çok taraflı işbirliğine Birliğe üye ülkeler, komşuluk kapsamında olan Ukrayna, Moldova, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve Beyaz Rusya dahil olacaktır. Söz konusu işbirliği gönüllülük esası dayanacaktır ve somut projeler şeklinde

²⁰⁸ www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/ABKurumsalDb/komsuluk_not.doc,
http://www.bbc.co.uk/turkish/pressreview/story/2006/07/060703_pressreview.shtml

²⁰⁹ <http://www.euractiv.com.tr/abnin-gelecegi/article/ab-akdeniz-icin-birlikten-sonra-dogu-ortakligi-arayisinda-003748>; http://www.dw-world.de/popups/popup_printcontent/0,,3840564,00.html

gerçekleşecektir. Bu ortaklık Karadeniz Sinerjisi ve Kuzey Boyutu gibi mevcut bölgesel inisiyatifleri tamamlayıcı nitelikte olacaktır. Bu çerçevede gerçekleştirilecek projelerin finansmanında ENPI'den yararlanılacaktır.²¹⁰

Bu kapsamda, oluşturulacak kurumsal yapı mümkün olduğunca basit ve hedef odaklı olmalıdır. Özel bir koordinatör atanması uygun bir yöntem olabilecektir. Çok taraflı işbirliği geliştiği ölçüde, AB Troykası, komşu ülkeler ve istekli AB üye ülkelerinin iştiraki ile bakanlar düzeyinde toplantılar gündeme gelebilecektir. Ayrıca, parlamenterler düzeyine çok taraflı işbirliğine de gidilebilecektir. İşbirliği alanları ise *siyasi ve güvenlik* (demokrasi, ortak değerler, ortak dış ve savunma politikası ve yerel idareler alanlarında işbirliği); *sınırlar ve sınır ötesi hareketler* (göç, vize rejiminin esnekleştirilmesi, sınır altyapısı); *ekonomik ve mali* (Eylem Planlarında öngörülen reformların uygulanması, AB ile Doğu komşuları arasındaki ticaret engellerinin ortadan kaldırılması ile bu ülkelerin ekonomik entegrasyonu, ulaştırma ağlarının geliştirilmesi, turizm); *çevre* (iklim değişikliği, çevre dostu teknolojiler, toplumda ekolojik bilincin geliştirilmesi); *sosyal* (sınır ötesi işbirliği, halklar arasında iletişim, sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğinin geliştirilmesi, eğitim programları, ortak araştırmalar) olarak belirlenmiştir.²¹¹

²¹⁰ <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2345&kat1=&kat2=1>

²¹¹ T.C.BAŞBAKANLIK DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI, AB Genel Müdürlüğü, 8 temmuz 2008 ayrıca http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/101346.pdf

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI GÜVENLİK ÇEMBERİ Mİ? DOSTLUK HALKASI MI?

Pozitif bir anlam ifade eden komşuluk kavramı ilk bakışta devletler açısından coğrafi bir yakınlığı akla getirmektedir. Coğrafi olarak yan yana bulunan ülkelerin dostluk çerçevesinde komşuluk ilişkileri kurmaları ya da düşmanlık çerçevesinde komşuluk ilişkisi kurmamaları konusunun merkezinde siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda çok farklı tartışmalar bulunmaktadır. Coğrafi yakınlık dışındaki bir diğer komşuluk; ortak alanlar doğrultusunda geliştirilen işbirliği olgusudur. Bu ülkeler coğrafi olarak yan yana bulunmasalar da tarihsel, kültürel ve ekonomik olarak ortak paydaları olduğu için komşuluk ilişkileri kurabilmektedirler. Aslında komşuluk ilişkisinin temelinde yine uluslararası ilişkilerin en önemli çıkmazlarından biri olan savaş ve barış ikilemi yatmaktadır denilebilir. Unutulmaması gereken bir diğer unsur ise tarih göstermiştir ki savaşlarla coğrafik komşuluk arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Yani bu durumda komşuluk için hem bir engel hem de bir fırsat olduğu tespiti yapılabilir.

Komşulukta etken iki unsur olan dostluk ve düşmanlık kavramları aslında devletin kendini ve ötekisini nasıl tanımladığı ile de yakından ilgilidir. Çünkü “öteki” olan, düşman olma potansiyelini de her zaman taşımaktadır. Kimliğin inşa edildiği her yapıda bir “öteki”nin olması doğal ve kaçınılmazdır. Avrupa Birliği ulusal kimlikleri aşan bir Avrupalılık yaratmak ve bu üst kimlik çerçevesinde farklılıkları kabul ve onlara saygılı olma kurallarını getirmek suretiyle düşmanca kimlikleri törpülemek, azınlıkların kendilerini ifade etme özgürlüklerini ve demokrasiye katılımlarını güçlendirmek ve komşu devletler arasında ortak çalışma alanları yaratarak komşuluk ilişkilerine katkıda bulunmak amacını taşımaktadır. Bu amaca yönelik olarak oluşturulan

komşuluk politikası temelinde iki tarafın değerlerinin farklılığını ve AB ile arasında öteki kavramının en belirgin olduğu on komşuluk politikası ülkesi arasındaki ilişkileri incelemek, politikanın artılarını eksilerini ortaya koymak, söz konusu politikanın dostluk halkası mı güvenlik çemberi mi olduğu yoksa her iki yargıyı da içine alan apayrı bir anlama mı geldiği konusunda karara varabilmemizi kolaylaştıracaktır.

3.1. AB ile Avrupa Komşuluk Politikası Kapsamındaki Ülkeler Arasındaki İlişkiler

AB ile Komşuluk politikası kapsamında ki on ülke arasındaki ilişkiler incelenirken demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı, kamu kesimi, kadın ve çocuk hakları gibi konular üzerinden gidilerek söz konusu ülkeler ile AB arasındaki farkların daha iyi görülmesi amaçlanmıştır, bu sayede farkların aynılaştırılması için oluşturulan politikanın aslında ne ifade ettiği ve AB için ne anlama geldiği anlaşılmaya çalışılmıştır.

3.1.1. Cezayir

Avrupa için özellikle petrol ve doğalgaz açısından önem taşıyan Cezayir'in en önemli ticaret ortağı AB'dir. Cezayir ve AB arasında Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde yayınlanmış ülke raporu, eylem planı ve ilerleme raporu bulunmamaktadır. Bu nedenle Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında Cezayir, "Ulusal Göstergeler Programı 2007-2010" ve "Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı Cezayir Strateji Belgesi 2007-2013" çerçevesinde incelenecektir.

2005 yılından bu yana AB ve Cezayir arasındaki ikili ilişkiler Ortaklık Antlaşması kapsamında yürütülmektedir. Ortaklık Antlaşması, iki taraf arasında serbest ticaret alanı yaratmayı hedeflemektedir. AB ve Cezayir arasında siyasi, ekonomik, sosyal, bilimsel ve kültürel alanda ortaklık için bir

zemin oluşturmaktadır. Cezayir Hükümeti ortaklık antlaşmasını yürürlüğe sokmak için çaba göstermektedir.²¹⁰

AB'nin 2007-2013 stratejisi kapsamında demokrasi ve insan hakları, hukukun üstünlüğü ve iyi yönetim; yargı sistemi reformu, organize suçla mücadele, kara para aklama ve terörle mücadelenin desteklenmesi yer almaktadır.²¹¹

Mevcut olan Cezayir Anayasası'na göre yönetim şekli yarı başkanlık sistemidir. Cezayir çok partili ve iki meclisli bir Parlamente'ya sahiptir.²¹² Cezayir Anayasası çoğulculuğu destekler niteliktedir fakat uygulamada 1992'den bu yana süren acil durumun neden olduğu sorunlar mevcuttur. Acil durum siyasi kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının etkin şekilde çalışmalarını engellemektedir.²¹³

Anayasa yargının bağımsız olduğunu belirtmektedir. Hapishane ve tutukluluk koşullarının düzeltilmesine yönelik girişimler bulunmaktadır ve bu konuyla ilgili bir bakanlık kurulması planlanmaktadır. Yargı sisteminin, hukukun üstünlüğü ilkesinin ve liberal ekonominin istikrarsız olması Cezayirli yöneticileri reform yapmaya iten nedenler arasındadır.²¹⁴

Cezayir Anayasası dernek kurma özgürlüğünü garanti etmektedir. Fakat dernek kurma özgürlüğü acil durum nedeniyle kısıtlanmaktadır. Aynı durum ifade ve toplantı yapma özgürlükleri için de geçerlidir. Rüşvet ve kara para aklama ekonominin liberalleşmesi döneminde oldukça yaygındır. Hükümet konu ile ilgili bazı önlemler almış olsa da sorunun tamamen önüne geçilememiştir.²¹⁵

²¹⁰ EU Commission, **European Neighbourhood and Partnership Instrument Algeria Strategy Paper 2007-2013 and National Indicative Programme 2007-2010**, s. 18.
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_nip_algeria_en.pdf (16.11.2008)

²¹¹ A.g.r. , s.18.

²¹² A.g.r. , s. 5.

²¹³ A.g.r. , s. 6.

²¹⁴ A.g.r. , s. 6.

²¹⁵ A.g.r. , s. 6.

1990'da çıkartılan bilgi kanunu ile devletin gazeteler ve diğer bilgi edinme araçları üzerindeki tekeli azaltılmıştır, fakat 2001 yılından bu yana küçük düşürücü yazılara uygulanan cezalar artmaktadır. Ayrıca devlet basım merkezleri, kağıt ithalatı ile dağıtımı ve yayıncılık sektörü üzerinde tekele sahiptir ve beş tane gazeteyi kontrol altında bulundurmaktadır. Devlet radyo ve televizyon sektöründe de tekel durumundadır.²¹⁶

Anayasa dini özgürlükleri garanti etse de devlet dininin İslam olduğunu belirtmektedir. Anayasa her vatandaşın ırk, cinsiyet, fikir ve sosyal statü farkı gözetmeksizin eşit olduğunu vurgulamaktadır, fakat "Aile Kanunu" altında kadınları ikinci sınıf vatandaş statüsüne indirgeyen hükümler bulunmaktadır. Kadınların sosyal ve ekonomik yaşamdaki rolleri çok azdır.²¹⁷

Ulusal Gösterge Programı'nda hapisane sistemi reformu ve mahkumların sosyal hayata adaptasyonu ile ilgili olarak Cezayir Hükümeti 1999 yılında yargı reformunu gündemine almıştır. Buna göre Cezayir Hükümeti'nin yargı reformu programı dört temel üzerine oturtulmuştur. Bunlar yasal yeniden gözden geçirme, insan kaynaklarının artırılması, yargı sisteminin kullandığı donanımların geliştirilmesi ve hapisane koşullarının iyileştirilmesidir.²¹⁸

3.1.2. Fas

Fas ve AB arasındaki ilişkiler 1960 yılında yapılan ticaret antlaşması ile başlamış, 1976 yılında ilk ortaklık antlaşması imzalanmıştır. Fas, daha sonra 1995'de başlatılan Barcelona Süreci'ne dahil olmuştur. Şu anda Fas ile AB arasındaki ilişkiler Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında 2000 yılında

²¹⁶ EU Commission, **European Neighbourhood and Partnership Instrument Algeria Strategy**

Paper 2007-2013 and National Indicative Programme 2007-2010, s. 6

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_nip_algeria_en.pdf (16.11.2008)

²¹⁷ A.g.r. , s. 26.

²¹⁸ A.g.r. , s. 26.

yürürlüğe giren Ortaklık Antlaşması çerçevesinde yürütülmektedir. AB tarafından Fas'ın siyasi diyalog kapsamında insan hakları ve demokratikleşme konularına en yakın ülke olduğu vurgulanmaktadır.²¹⁹ Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında Fas, "Fas Ülke Raporu", "AB-Fas Eylem Planı" ve "Avrupa Komşuluk Politikası Fas İlerleme Raporu" doğrultusunda incelenecektir.

3.1.2.1.Fas Ülke Raporu

Demokrasi ve hukukun üstünlüğü ile ilgili olarak 1962 Anayasasına göre Fas; anayasal, demokratik ve sosyal monarşidir. Fas Ülke Raporu'na göre parlamentonun yetkileri sınırlıdır. Fas anayasası çok partili sistemi garanti etmektedir, fakat partiler aşırı merkezidir ve kurumsal açıdan zayıftır.²²⁰ 1990'ların başında devletin merkezizetçilikten uzaklaştırılmasına yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmış ve bu tarihten itibaren bölgesel yapılar oluşturulmuştur.²²¹

Yargı bağımsızlığı konusunda anayasa bu amaca yönelik olarak yargıçların bağımsızlığını garanti etmektedir. Ayrıca anayasa yargıçların hizmet sürelerini belirlemiştir. Yargının bağımsızlaştırılması ve yargı sürecinin kolaylaştırılmasına yönelik çalışmalar mevcuttur. Yargı prosedürlerinin basitleştirilmesi, yasal danışma, davaların süre bakımından kısaltılması ve cezaların uygulanma süresinin hızlandırılması gibi alanlarda gelişme kaydedilmiştir.²²²

Fas'ın kamu kesimi bürokrasi ve hiyerarşiden olumsuz etkilenmektedir. Ülkede yüksek oranda rüşvet söz konusudur ve bu durum ülkenin geri kalmışlığında önemli bir etkidir. Kamu Hizmet Bakanlığı yönetimde

²¹⁹ EU Commission, **Neighbourhood Policy Country Report Morocco**, COM (2004) 373, (Staff

Working Paper), 2004, s. 3.

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/morocco_enp_country_report_2004_en.pdf
(05.11.2007)

²²⁰ A.g.r., s. 4.

²²¹ A.g.r., s. 6.

²²² A.g.r., s. 7.

şeffaflığı artırmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır. Fas, Dünya Bankası'nın rüşvetle mücadele faaliyetlerine temsilci göndermektedir.²²³

İnsan hakları ve temel özgürlüklerle ilgili olarak son yıllarda Fas insan hakları üzerine mevzuat oluşturma konusunda çalışmaktadır. Fas, Sivil ve Siyasi Haklar ve İşkenceye Karşı Antlaşma hariç, İnsan Hakları Antlaşmaları'nı onaylamıştır.²²⁴ Anayasa dernek kurma, toplantı yapma, düşünce ve ifade özgürlüklerini garanti etmektedir. Fakat uygulamada mevzuat tamamen kullanılmamaktadır.²²⁵ Medya özgürlüğü konusunda gelişmeler vardır fakat basın kanunu basın özgürlüğünü kısıtlayan unsurlar içermektedir.²²⁶

Fas'ın devlet dini İslam'dır fakat anayasa farklı dinlere mensup olanların ibadet özgürlüklerini garanti etmektedir. İslami kanunun din değişikliğini yasakladığı ve din değiştirenlere sınır dışı edilme de dahil olmak üzere cezalar uygulandığı belirtilmektedir.²²⁷ İşkence suçtur, fakat Fas ceza kanunu Fas'ın da taraf olduğu BM sözleşmelerine bağlı kalarak işkenceyi tanımlamamıştır.²²⁸ Fas idam cezasını kaldırmaya yönelik 1989 Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Protokolü'nü onaylamamıştır, fakat ülkede 1993 yılından bu yana idam cezası uygulanmamaktadır.²²⁹

2004 yılında çıkartılan Bireysel Statü Kanunu, kadının ve ailenin statüsü konusunda yeni düzenlemeler içermektedir. Bu kanun ile kadının evlilik, boşanma, mülk ve miras hakları konusunda gelişmelere neden olması beklenmektedir. 2000 yılında Fas Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığı Önlemeye Yönelik Sözleşme'yi onaylamıştır, fakat ceza kanunu aile içi

²²³ A.g.r., s. 7.

²²⁴ EU Commission, **Neighbourhood Policy Country Report Morocco**, COM (2004) 373, (Staff Working Paper), 2004, s. 8.
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/morocco_enp_country_report_2004_en.pdf
(05.11.2007)

²²⁵ A.g.r., s. 8.

²²⁶ A.g.r., s. 8.

²²⁷ A.g.r., s. 8.

²²⁸ A.g.r., s. 8.

²²⁹ A.g.r., s. 8.

şiddeti yasaklamasına rağmen yürütme konusunda sorunlar devam etmektedir. 1962 Anayasası kadına siyasi haklar tanımına karşın uygulamaya yönelik ilk adımlar 2000'li yıllarda atılmaya başlanmıştır.²³⁰

Çocukların çalışma yaşları ile ilgili kanunun Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmeleri ile uyumlu hale getirilmesi için düzenlemeler yapılmıştır fakat bu kanunun ihlal edildiğine dair uygulamalar bulunmaktadır.²³¹

Fas'ta 20,000 ile 30,000 arasında sivil toplum kuruluşu bulunmakta ve bunların büyük bir bölümü demokrasi ve insan hakları alanında faaliyet göstermektedir. Söz konusu kuruluşlar düzenli diyalog yolu ile karar alma sürecinde yer almaya çalışmaktadır fakat etkileri azdır, finansal kaynakları da yetersizdir.²³²

Anayasa sendikal hakları garanti etmektedir ve işçiler sendika kurma ve sendikalara katılma konularında özgürdürler. Fakat tarım sektöründe çalışanların bu alanda hakları sınırlıdır. Ayrıca 2003 yılında çıkartılan bir kanun ile işçilerin sendika faaliyetlerinde yer almalarından dolayı işlerine son verilmesi yasaklanmıştır.²³³

Fas'ta resmi dil Arapçadır fakat nüfusun %60'ı Berberi kökenlidir ve Berberice konuşmaktadır. Özellikle son yıllarda Berberi dilinin resmi olarak tanınması yönünde istekler bulunmaktadır ve 2004 yılında ilk defa okullarda Berberice öğretilmesine yönelik pilot projeler uygulanmaktadır.²³⁴

²³⁰ EU Commission, **Neighbourhood Policy Country Report Morocco**, COM (2004) 373, (Staff Working Paper), 2004, s. 9.
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/morocco_enp_country_report_2004_en.pdf
(05.11.2007)

²³¹ A.g.r., s. 9.

²³² A.g.r., s. 9.

²³³ **A.g.r.**, s. 9.

²³⁴ **A.g.r.**, s. 9.

3.1.2.2.Fas Eylem Planı

Fas Ülke Raporu'nda belirtilen önceliklere göre hazırlanan AB-Fas Eylem Planı'nda demokrasi ve hukukun üstünlüğü ile ilgili olarak konuyla ilgili idari yapının oluşturulması, yasal mevzuat hazırlanması konusunda bilgi alışverişi yapılması ve desantralizasyona yönelik çabalara devam edilmesi gereği belirtilmektedir.²³⁵ Yargı yolunun kolaylaştırılması, yargısal prosedürlerin kısaltılması, aile kanununun uygulanmasına yönelik aile mahkemelerinin desteklenmesi, gençlere yönelik kanunların yeni ceza kanunu kapsamında desteklenmesi, hapisane yönetiminin modernleştirilmesi, yargıçların eğitilmesine yer verilmektedir.²³⁶ Rüşvetle mücadele konusunda ulusal bir stratejisi benimsenmesi, konuyla ilgili uzman yetiştirilmesi ve toplum bilinci yaratılmasının gereğine vurgu yapılmaktadır.²³⁷ İnsan hakları ve temel özgürlüklerin uluslararası standartlarla uyumlu şekilde sağlanması, konu ile ilgili BM Konvansiyonları da dahil olmak üzere yasal uyumlaştırmanın ve reformların yapılması, insan haklarına yönelik her seviyede diyalog oluşturulması ve ulusal insan hakları eylem planının uygulamaya sokulmasına değinilmektedir.²³⁸ Toplantı yapma ve ifade özgürlüğü ile ilgili kanunun BM Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne paralel olarak hazırlanması ve uygulanması, konu ile ilgili bilgi alış verişi yapılması, görsel medyanın liberizasyonuna yönelik kanunun desteklenmesine yer verilmektedir.²³⁹ Kadın ve çocuk haklarının teşviki ile ilgili olarak kadına karşı uygulanan şiddet ve ayrımcılıkla mücadele edilmesi, BM Çocuk Hakları Konvansiyonu kapsamında çocuk haklarının sağlanması, kadının sosyal ve ekonomik hayattaki rolünün artırılması ve işyerinde hamile kadınların korunması gereği belirtilmektedir.²⁴⁰ 1998 ILO Deklarasyonu

²³⁵ EU Comission, **EU/Morocco Action Plan**, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/morocco_enp_ap_final_en.pdf (05.11.2007)

²³⁶ **A.g.r.**

²³⁷ **A.g.r.**

²³⁸ **A.g.r.**

²³⁹ **A.g.r.**

²⁴⁰ **A.g.r.**

işığında temel sosyal haklar ve çalışma standartları konusunda durum analizi yapılmasına ve potansiyel tehditlerin hesaplanmasına yönelik diyalog oluşturulması beklenmektedir.²⁴¹

3.1.2.3. Fas İlerleme Raporu

Fas 27 Temmuz 2005 tarihinde AB-Fas Eylem Planını uygulamaya koymuştur ve Avrupa Komşuluk Politikası ile yakından ilgilenmektedir. Fas AB ile olan ilişkilerinde üst düzey statü istemekte ve Avrupa Komşuluk Politikası'nı bu amaç için bir araç olarak görmektedir. Kral, devletin modernleştirilmesi, demokratikleşmesi ve ulusal uzlaşma yönünde girişimlerde bulunmaktadır. Yapılan birçok siyasi reform ekonomi alanında şeffaflığı sağlamaya yöneliktir.²⁴² Siyasi diyalog ve reformlar alanında demokrasi ve hukukun üstünlüğü ile ilgili olarak yeni bir siyasi partiler mevzuatı hazırlanmakta ve siyasi parti kurma ve partilerin finansmanı konularında gelişmeler kaydedilmektedir. Düzenlenen yeni seçim kanununda Parlamento'ya belirli sayıda kadın parlamenter alınmasına yönelik maddeler bulunmaktadır. Desantralizasyon yönündeki çalışmaların sürmektedir, yolsuzlukla mücadele kanunu çıkartılmıştır fakat Fas 'Yolsuzluğa Karşı BM Konvansiyonu'nu onaylamamıştır.²⁴³ Yargı sisteminin insan ve finans kaynakları açısından yetersizdir ve hapisane koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir.²⁴⁴ İnsan hakları ve temel özgürlükler konusunda ırka dayalı ayrımcılık, çocuk hakları ve işkenceye yönelik uluslararası konvansiyonlara konan koşullar kaldırılmaya başlamıştır. 2005 yılında işkenceye karşı yeni bir kanun kabul edilmiştir, bu kanun uluslararası antlaşmalar kapsamında işkenceyi tanımlamış, işkenceyi bir suç saymış ve uzun süreli hapis cezası da dahil olmak üzere cezalandırmıştır.²⁴⁵ Ceza kanununa gazetecilere verilen hapis cezalarını önlemeye yönelik yeni bir madde eklenecektir fakat tam

²⁴¹ A.g.r.

²⁴² EU Commission, **ENP Progress Report Morocco**, (Staff Working Paper), COM(2006)726, 2006, s. 2., http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1511-2_en.pdf (05.11.2007)

²⁴³ A.g.r., s. 3.

²⁴⁴ A.g.r.

²⁴⁵ A.g.r.

olarak sonuçlandırılmamıştır. Görsel medya sektörünün liberalleşmesi konusunda gelişme kaydedilmiştir. Toplantı yapma ve dernek kurma özgürlükleri üzerine yapılan yasal düzenlemelerin sivil toplum kuruluşlarının daha aktif hale gelmelerini sağladığı fakat bazı toplu gösterilerde polisler halka karşı şiddet uyguladığı veya göstericileri gözaltına aldığı belirtilmektedir.²⁴⁶ Ayrıca, Fas AB ile, temel sosyal haklar ve çalışma standartları ile ilgili olarak ILO 1998 Deklarasyonu kapsamında diyalogunu sürdürmektedir. Fakat bu alanda özellikle belirli sektörlerde çocuk işçi çalıştırma konusunda eksikler vardır.²⁴⁷

3.1.3. Filistin

İsrail ve Filistin arasındaki barış süreci söz konusu topraklarda yaşanan gelişmelerden dolayı sürekli kesintiye uğramaktadır. AB ise barış sürecinin etkinliğinin artırılmasını hedeflemektedir. AB'nin Filistin'e yönelik öncelikli hedeflerinden bir diğeri de ülkede insani ve ekonomik durumun iyileştirilmesidir.²⁴⁸ AB Filistin Otoritesinin geleceğe dönük yapılanmasında demokrasi ve insan haklarının önemine vurgu yapmaktadır. Bu açıdan Filistin, "Avrupa Komşuluk Politikası Filistin Ülke Raporu", "AB-Filistin Eylem Planı" ve "Avrupa Komşuluk Politikası Filistin İlerleme Raporu" kapsamında incelenecektir.

3.1.3.1. Filistin Ülke Raporu

Komisyon'un Mayıs 2004'de yayınlamış olduğu Avrupa Komşuluk Politikası Filistin ülke raporunda Avrupa kurumlarının ve AB ülkelerinin Filistin Otoritesi ile gelecekte demokratik, bağımsız, yaşanabilir, İsrail ve diğer komşuları ile güven ve barış içinde olan bir Filistin Devleti yaratmak amacıyla

²⁴⁶ EU Commission, **ENP Progress Report Morocco**, (Staff Working Paper), COM(2006)726, 2006,s. 4. , http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1511-2_en.pdf (05.11.2007)

²⁴⁷ **A.g.r.** s:4

²⁴⁸ European Commission Technical Assistance Office, **Overwiev of the EU Relations With the Palestinians**, (Working Paper),2006, http://www.delwbg.ec.europa.eu/en/eu_and_palestine/overview.htm.(18.11.2008)

Filistin Otoritesi ile yakın bir şekilde çalışmakta olduğu belirtilmektedir. Ayrıca AB'nin Filistin'e insani yardım, mültecilerin desteklenmesi konularında en önemli finansal destekçisi olduğu belirtilmektedir.²⁴⁹

Filistin Temel Kanunu parlamenter demokrasi için gerekli yapıya zemin hazırlasa da Filistin daha çok yarı başkanlık sistemi olarak tanımlanmaktadır.²⁵⁰

Filistin Ülke Raporu'nda Filistin Otoritesi'nde seçim düzenleme konusunda birçok güçlkle karşılaşıldığı vurgulanmaktadır. Seçmen listelerinin güncellenmesinde, seçim kampanyalarının yürütülmesi için ulaşım özgürlüğü konusunda, seçim ofisleri oluşturulmasında, oy vermede, seçimler için taslak oluşturulmasında, Doğu Kudüs'te seçimlere katılım ve Filistinli mültecilerin yerel seçimlere katılmaları gibi konularda önemli sorunlar olduğu vurgulanmaktadır. Siyasi parti kurmaya ilişkin bir yasa mevcut değildir.²⁵¹

Filistin Ülke Raporu'nda kamu hizmeti ile ilgili olarak görev ayrımının, iş tanımlamasının ve raporlamaların açık şekilde yapılmadığına ve kamu hizmetinin etkin olmadığına değinilmektedir.²⁵²

Yargı sisteminde Temel Kanun ve Yargı Otoritesi Kanunu temel nitelik taşımaktadır. Yargı Otoritesi Kanunu güç ayrımını ve mahkemelerin kurulmasını, yetki alanlarının tanımlanmasını ve adli kanunların uygulanmasını sağlamaktadır. Raporla yasama alanında eksiklikler bulunduğu ve yargı sisteminin etkin olmaktan uzak olduğu belirtilmektedir. İsrail'in uygulamakta olduğu hareket kısıtlamaları nedeniyle yeni oluşturulan yasal taslakların uygulamaya sokulması konusunda güçlükler yaşanmaktadır. Mahkemeler yeterli düzeyde etkin değildir. Yargı sisteminde çalışanların

²⁴⁹ EU Comission, **European Neighbourhood Policy Country Report Palestinian Authority of the West Bank and Gaza Strip**, (Commission Staff Working Paper), COM(2004)373, 2004, s. 5, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/pa_enp_country_report_2004_en.pdf (19.11.2008)

²⁵⁰ A.g.r. , s. 6.

²⁵¹ A.g.r. , s. 7

²⁵² A.g.r. , s. 7

eğitimi için yeterli kaynaklar yoktur ve çalışanlar mahkemeler arasında gerekli iletişimin sağlanmamasından olumsuz etkilenmektedir. En önemlisi insan hakları örgütlerine göre yargının bağımsızlığına yasa koyucular tarafından müdahale edilmektedir.²⁵³

Filistin mevzuatı insan hakları ve temel özgürlükleri korumaya yönelik hükümler içermektedir. Fakat bu hükümler uluslararası sözleşmelere ve antlaşmalara gönderme yapmamaktadır. Filistin Otoritesi Uluslararası İnsan Hakları standartlarına saygılı davranacağını açıklamış olsa da insan hakları örgütleri sürekli olarak insan hakları ihlalleri rapor etmektedirler.²⁵⁴ Filistin Temel Kanunu işkence, tutuklulara karşı şiddet uygulanması ve hukuka aykırı tutuklamaları yasaklamaktadır. Fakat özellikle güvenlik servisleri tarafından gözaltı merkezlerinde uygulanan işkence ve kötü muamelelerle ilgili raporlar bulunmaktadır. İnsan hakları örgütlerine göre güvenlik güçleri insanları kasıtlı olarak gözaltına almakta ve gereksiz şiddet uygulamaktadır.²⁵⁵

Temel Kanun ifade özgürlüğünü garantilemektedir. Fakat uygulamada ifade özgürlüğü kısıtlanmaktadır. Yazım ve basım kanunu basın ve medya özgürlüğünü sağlamaktaysa da uygulamada basın özgürlüğü kısıtlanmaktadır ve Filistin medyasına hükümet tarafından sansür uygulanmaktadır. Birçok gazeteci ve insan hakları savunucusu gözaltına alınmıştır ve gazeteler, dergiler, televizyon, radyo istasyonları kapatılmıştır.²⁵⁶

Temel Kanun'a göre Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin resmi dini İslam'dır. Diğer dinlerin özgürlüğü garanti edilmektedir ve din özgürlüğü Filistin toplumunda saygıyla karşılanmaktadır. Öte yandan, Filistin'de Kasım 2003'te Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı kurulmuştur.²⁵⁷

²⁵³ A.g.r. , s. 7

²⁵⁴ EU Comission, **European Neighbourhood Policy Country Report Palestinian Authority of the West Bank and Gaza Strip**, (Commission Staff Working Paper), COM(2004)373, 2004, s. 7, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/pa_enp_country_report_2004_en.pdf (19.11.2008)

²⁵⁵ A.g.r., s. 9.

²⁵⁶ A.g.r., s. 9.

²⁵⁷ A.g.r., s. 9.

Sivil toplum kuruluşları Filistin halkı için büyük öneme sahiptir. Sivil toplum kuruluşları Filistin'de gittikçe kötüleşen durum nedeniyle devletin birçok bölgede sağlayamadığı sağlık, eğitim, mesleki eğitim, kültür, tarım, su, küçük işletmeler ve çocuklara, gençlere ve kadınlara yönelik hizmetler gibi konularda faaliyet göstermektedirler. Ayrıca Filistin Otoritesi reform sürecine Filistin sivil toplumunun katılımı artmaktadır. Reform gündemini oluşturmak için Mayıs 2003'te kurulan Ulusal Reform Komitesi'nde sivil toplum örgütlerinin temsilcileri de yer almıştır. Ayrıca birçok sivil toplum kuruluşu barış sürecine katkı sağlamak amacı ile Araplar ve İsraililer arasında eşitliği sağlamaya yönelik kültürler arası diyalogu teşvik etmektedir.²⁵⁸

3.1.3.2. AB-Filistin Eylem Planı

Komasyon'un 12 Mayıs 2004'de yayınlamış olduğu Avrupa Komşuluk Politikası Filistin ÷lke raporundaki önceliklere göre hazırlanan AB Filistin Eylem Planı'nda demokrasi ve hukukun üstünlüğü ile ilgili olarak bağımsız, tarafsız, uluslararası standartlarla uyumlu işlevsel bir yargı sisteminin oluşturulmasının ve güçler ayrılığının sağlanmasının önemine değinilmiştir.²⁵⁹ Eylem Planı'nda ayrıca uluslararası standartlarda, genel ve yerel seçimlerin şeffaf olarak organize edilmesi ve bunu sağlayacak yasal zeminin oluşturulmasının önemi vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, Anayasa ve yasama reformunun hızlandırılması ve kamu yönetimi reformunun yapılması gereğine değinilmiştir.²⁶⁰ Öte yandan AB ve Filistin Eylem Planı'nda insan hakları ve temel özgürlükler konusunda ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, toplantı yapma, örgüt kurma özgürlükleri alanlarında uluslararası standartlar ile uyumlu yasal zeminin oluşturulmasının önemi vurgulanmıştır. İnsan haklarına

²⁵⁸ EU Comission, **European Neighbourhood Policy Country Report Palestinian Authority of the West Bank and Gaza Strip**, (Commission Staff Working Paper), COM(2004)373, 2004, s. 9,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/pa_enp_country_report_2004_en.pdf (19.11.2008)

²⁵⁹ EU Commission, **EU/Palestinian Authority Action Plan**, 2004,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/pa_enp_ap_final_en.pdf (17.11.2008)

²⁶⁰ A.g.r.

ve temel özgürlüklere saygı, şiddet yanlısı olmayan, toleranslı ve karşılıklı anlayışa dayanan bir düzen geliştirilmesinin gereğine dikkat çekilmiştir.²⁶¹

3.1.3.3. Filistin İlerleme Raporu

4 Aralık 2006 tarihinde Komisyon'un Filistin Otoritesi Avrupa Komşuluk Politikası İlerleme Raporu'nda en fazla ilerlemenin demokratikleşme sürecinde gerçekleştiği ve bunun özellikle Aralık 2006'da yapılan Filistin Yasama Konseyi seçimlerinde gözlemlendiği belirtilmektedir. Seçimler şeffaf ve adil koşullar altında ve yüksek düzeyde katılım ile gerçekleştirilmiştir. Seçimler profesyonel ve bağımsız olan Filistin Merkezi Seçim Komisyonu tarafından yönetilmiş ve AB Seçim İnceleme Misyonu tarafından da gözlemlenmiştir.²⁶²

2006 yılı boyunca bağımsız, adil ve işlevsel bir yargı mekanizması oluşturulması konusunda bazı gelişmeler yaşanmıştır. AB Komisyonu tarafından mali destek gören eğitim içerikli "Filistin Yargısının Yetkisini Arttırmak" projesi ile bağımsız bir Yüksek Yargı Konseyi oluşturulması hedeflenmektedir. Proje kurumsal destek ve düzenli bir profesyonel eğitim sistemi ile reform sürecinin önceliklerini yansıtmaktadır.²⁶³

AB Ortak Güvenlik ve Dış Politika Yüksek Temsilcisi Javier Solana Nisan 2005 tarihinde yaptığı konuşmada iki taraf arasında konu ile ilgili yapılan antlaşmanın Filistin'de modern, etkin ve güvenilir bir polis gücünün oluşturulmasında iki taraflı bir yaklaşım uygulandığını belirtmiştir. Solana ayrıca bu girişimin hem uygulama alanında hem de uzun dönemde bir değişim gerçekleştirilmesi konusunda destek sağlamayı hedeflediğini vurgulamıştır. Buna göre uzun dönemde kapasite açısından değişimsel ve

²⁶¹ A.g.r.

²⁶² EU Commission, **ENP Progress Report Palestinian Authority** (Commission Staff Working Paper), COM(2006)726, 2006, s. 3, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1509-2_en.pdf (17.11.2008)

²⁶³ A.g.r. , s. 3.

uygulamaya yönelik planlar öncelik taşımaktadır. Kısa dönemde ise projeden söz konusu alanda uygulama ve performansı arttırmasının beklediğini vurgulamıştır.²⁶⁴

2005 yılında kamu yönetimi ve kamu hizmeti alanlarında gelişmeler yaşanmıştır ve bütün kamu çalışanlarını kapsayan gözden geçirilmiş bir kamu hizmeti kanunu yürürlüğe girmiştir. Aralık 2005'te bu alanda Genel Personel Konseyi tarafından insan kaynakları sistemi oluşturulmuştur. Yapılan kamu yönetimi reformu ile karar alma ve politika üretme mekanizmalarının güçlendirilmesi, orta dönem planlama ve bütçelendirmenin uygulamaya sokulması, tüm kamu hizmeti alanının tek bir yönetime bağlanması, eğitim ve kapasite arttırılmasına yönelik çalışmaların yapılması ve daha kaliteli hizmet sunulması gibi alanlarda gelişmeler kaydedilmesinin hedeflendiği belirtilmektedir.²⁶⁵

Filistin İlerleme Raporu'nda Filistin'de insan hakları ihlallerinin devam ettiği, bunun özellikle yaşam hakkı, kişisel güvenlik ve özgürlük alanlarında yaşandığı, buna ilaveten genel olarak bundan hem İsrail hem de Filistin tarafının sorumlu olduğu belirtilmektedir. Bölgede yaşanan güvenlik sorunu ve İsrail'in işgali altında bulunan topraklarda insan hakları konusunda önemli engeller bulunduğu ayrıca değinilmiştir. AB Komisyonu'nun bu alanda insan hakları örgütlerinin kadın ve çocuk hakları, sivil toplumun güçlendirilmesi, işkence ile ölüm cezasının kaldırılması gibi alanlarda yaptıkları çalışmaları desteklediği belirtilmektedir.²⁶⁶

2006 yılında AB'nin Filistin'e sağladığı mali destek yaklaşık olarak 650 milyon Euro'dur. Filistin'e sağlanan yardımlarda ülkenin özellikle finansal

²⁶⁴ Javier Solana, EU High Representative for the CFSP, Address During the Inauguration of the EU

Coordinating Office for Palestinian Police Support, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/declarations/84603.pdf (17.11.2008)

²⁶⁵ EU Commission, **ENP Progress Report Palestinian Authority** (Commission Staff Working Paper), COM(2006)726, 2006, s. 3, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1509-2_en.pdf (17.11.2008)

²⁶⁶ **A.g.r.**, s.4.

yönetim ve şeffaflık konuları, Filistin halkının hastane ve temiz su ihtiyaçları gibi öncelikli gereksinimleri göz önünde bulundurulduğu görülmektedir. Bu Filistin'in işgal altında olan bir devlet olmasından kaynaklanan öncelikleri ile ilgilidir. Bu açıdan AB özellikle devlet yapılandırılmasında ve kurumlaşmada demokrasinin önemine değinirken insan hakları ve temel özgürlükler konusundaki temel eksikliklerin acilen giderilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.²⁶⁷

3.1.4. İsrail

İsrail, 1948 yılında kurulmasından bu yana komşusu olan bölge ülkeleri ile özellikle sınırlar konusunda sorunlar yaşamıştır. Ekonomi açısından AB İsrail'in en önemli ticari ortağıdır.²⁶⁸ AB ve İsrail arasındaki diplomatik ilişkiler 1959 yılında başlamıştır ve 1975 yılında ilk ortaklık antlaşması imzalanmıştır.²⁶⁹ Günümüzde AB-İsrail ilişkileri Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında devam etmektedir. İsrail ve Avrupa Komşuluk Politikası, "İsrail Ülke Raporu", "AB-İsrail Eylem Planı" ve "Avrupa Komşuluk Politikası İsrail İlerleme Raporu" kapsamında incelenecektir.

3.1.4.1. İsrail Ülke Raporu

2000 yılında yürürlüğe giren AB-İsrail Ortaklık Antlaşması şu anda AB-İsrail ilişkileri için yasal zemin oluşturmaktadır. Antlaşmalar hükümetler, üst düzey resmi yönetimler ve parlamento düzeyindedir ve Avrupa Parlamentosu ile İsrail Parlamentosu arasında siyasi diyalog ve işbirliğini öngörmektedir. Antlaşma AB-İsrail Ortaklık Konseyi ve AB-İsrail Ortaklık Komitesi olmak

²⁶⁷ EU Commission, **ENP Progress Report Palestinian Authority** (Commission Staff Working Paper), COM(2006)726, 2006, s. 3, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1509-2_en.pdf (17.11.2008)

²⁶⁸ European Commission, **The EU's Relations with Israel**, Nisan 2006, http://ec.europa.eu/external_relations/israel/intro/index.htm (17.11.2008)

²⁶⁹ European Commission, **European Neighbourhood Policy Country Report: Israel**, (Commission Staff Working Paper), COM(2004)373, 2004, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/israel_enp_country_report_2004_en.pdf (17.11.2008)

üzere iki yapı oluşturmuştur ve her ikisi de siyasi ve ekonomik konuları ve bölgesel işbirliği konularını görüşmek için düzenli olarak toplanmaktadır.²⁷⁰ İsrail AB ile ortak hedefler ve öncelikler doğrultusunda Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında olumlu gelişmeler kaydetmektedir.²⁷¹ Bu açıdan İsrail'in demokrasi ve hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlükler, adalet ve içişleri gibi siyasi konulardaki durumu ve kaydettiği gelişmeler Avrupa Komisyonunun yayınlamış olduğu raporlar kapsamında incelenecektir. Parlamenter bir demokrasi olan İsrail bir anayasaya sahip olmamakla birlikte 1948 Bağımsızlık Bildirgesi anayasa görevini görmektedir. İsrail kendisini bir Yahudi Devleti olarak ilan etmiştir ve Bağımsızlık Bildirgesi'nde bütün vatandaşların din, ırk ve cinsiyet ayrımı olmaksızın eşit olduğu belirtilmiştir.²⁷²

Yargı sistemi sivil veya olağan mahkemeler, İş mahkemeleri, Askeri mahkemeler ve Dini mahkemeler gibi mahkemelerden oluşmaktadır. Yargıtay Adalet Yüksek Mahkemesi İsrail hukuk sisteminde son aşama olarak görev yapmaktadır ve Yargıtay Başkanı bütün yasal sistemin de başıdır. Askeri Mahkemeler, İş Mahkemeleri, Dini Mahkemeler ve İdari Mahkemeler Yargıtay tarafından denetlenir. Yargıçlar hem kişisel hem de mesleki özgürlüğe sahiptirler. Yargı atamaları siyasi değildir ve adayların niteliklerine bağlıdır.²⁷³

İsrail siyasi haklar, hukukun üstünlüğü ilkesine saygı, gelişmekte olan sivil toplum açısından demokratik bir devlettir. İsrail BM İnsan Hakları Sözleşmesinin Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Antlaşması ve Kadınlara Yönelik Her Çeşit Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme olmak üzere iki opsiyonel protokol dışında kabul etmiştir.²⁷⁴

²⁷⁰ **A.g.r.**

²⁷¹ **A.g.r.**

²⁷² European Commission, **European Neighbourhood Policy Country Report: Israel**, (Commission Staff Working Paper), COM(2004)373, 2004, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/israel_enp_country_report_2004_en.pdf (17.11.2008)

²⁷³ **A.g.r.**, s. 6.

²⁷⁴ **A.g.r.**, s. 6.

Yargıtay ifade özgürlüğünün sadece çoğunluğa ait fikirleri belirtmek olmadığını aynı zamanda hükümeti de eleştirme özgürlüğü olduğunu vurgulamıştır. Ölüme ya da yaralanmalara neden olacak şiddet eylemlerini destekleyen yazılı ve sözlü ifadeler yasaklanmıştır. Ceza kanunu ırkçılıkla ilgili bütün yayınları yasaklamıştır. İsrail karşıtı ve uç noktadaki İslami grupları destekleyen yayınlar da yasaklanmıştır.²⁷⁵

Örgüt kurma özgürlüğü ile ilgili olarak örgütün amaçlarından birisi İsrail devletine ve demokratik yapısına tehdit oluşturacak nitelikte ise veya örgüt illegal faaliyetleri örtmek için oluşturuluyorsa örgütün kuruluşu engellenmektedir.²⁷⁶

Basın özgürlüğü İsrail'de bütün medyaya uygulanmaktadır. Askeri Sansür Şefi basılı ve elektronik yayınları denetleme yetkisine sahiptir. Yabancı yayınlara, elektronik medya ve internete erişim kesintisizdir. Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde yabancı gazetecilerin raporları güvenlik ile ilgili nedenlerden dolayı askeri sansür birimlerinden onay almak zorundadır. Söz konusu alanlar özellikle Filistinli gazetecilere kapalıdır.²⁷⁷

Devletin resmi bir dini olmamakla birlikte Özgürlük Bildirgesi İsrail'i Yahudi toplumu için bir yurt olarak tanımlamıştır ve din özgürlüğünü garanti etmektedir.²⁷⁸ İşkence ve kötü muamele konularında Yargıtay İsrail güvenlik birimlerinin sorgulama sırasında fiziksel baskı uygulama yetkisi bulunmadığını belirtmiştir. Bu karar sorgulama sırasında düzenli işkence uygulamayla ilgili önemli değişimler sağlamıştır. İnsan hakları örgütleri de sorgulamalar sırasında fiziksel baskıların düzenli olarak uygulanmadığını belirtmektedir. Avrupa Komisyonu İsrail Ülke Raporu'nda BM İnsan Hakları Komisyonu özel raportörünün 2003 yılında İsrail hapishanelerine girişinin

²⁷⁵ A.g.r., s. 6.

²⁷⁶ European Commission, **European Neighbourhood Policy Country Report: Israel**, (Commission Staff Working Paper), COM(2004)373, 2004, s. 6.
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/israel_enp_country_report_2004_en.pdf
(17.11.2008)

²⁷⁷ A.g.r., s. 6.

²⁷⁸ A.g.r., s. 6.

engellendiği ve işkence iddialarına karşı savunma yapması beklenen hükümet yetkilileri ile görüşmesinin engellendiği belirtilmektedir.²⁷⁹

Fırsat eşitliği açısından İsrail’de yüksek oranda eğitilmiş kadın bulunmaktadır. 2000 yılında İsrail Hükümeti toplumda kadının statüsünün geliştirilmesine ve eşitliğin teşvikine yönelik yeni tedbirler almıştır. Bunlar kadınlar için eşit haklar ve kadınlara yönelik kanunların işleyişi ile ilgili düzenlemelerdir.²⁸⁰

İsrail sosyal, kültürel, ekonomik, çevre ve insan hakları konularında çeşitliliği olan bir sivil toplum yapısına sahiptir. 1990’lı yılların sonunda barışçıl faaliyetleri destekleyen sivil toplum örgütlerinin sayısı oldukça yüksek olmuştur fakat bu durum ikinci İntifada’dan sonra olumsuz yönde değişmiştir.²⁸¹ Sendikalar Genel İşçi Federasyonuna bağlıdır. İsrail’de karşı görüşte bir ulusal işçi federasyonu da bulunmaktadır. Bu kuruluşlar hükümetten bağımsızdır. Genel İşçi Federasyonu grev yapma hakkını aktif şekilde kullanmaktadır. Fakat Batı Şeria ve Gazze Şeridi’nden olup İsrail’de çalışan Filistinlilerin sendika kurma hakları bulunmamaktadır.²⁸²

Özgürlük Bildirgesi vatandaşlar arasında eşitliği vurgulasa da İsrail yasaları Yahudi çoğunluğunu gözetken kanun ve tüzükler içermektedir. Buna bağlı olarak BM İnsan Hakları Komitesi 2003 yılında yürürlüğe giren “Vatandaşlık ve İsrail’e Giriş” kanununun özünün ayrımcılığa neden olabilecek potansiyele sahip olduğunu vurgulamıştır. Adalet erişim konusunda göçmen işçiler ve işgal altındaki bölgeler için sorunlar bulunmaktadır. İşgal altındaki topraklardaki Filistinlilerin İsrail mahkemelerine başvuru hakları bulunsa da bu son yıllarda kısıtlanmaktadır.²⁸³

²⁷⁹ A.g.r.,s. 7.

²⁸⁰ A.g.r. , s. 7.

²⁸¹ A.g.r. , s. 8.

²⁸² A.g.r. , s. 8.

²⁸³ A.g.r. , s. 8.

3.1.4.2.AB-İsrail Eylem Planı

AB'nin İsrail ile ilgili olarak yayınlamış olduğu Eylem Planı'nda, İsrail ve AB'nin siyasi diyalog ve işbirliği alanında ortak değerler kapsamında daha yakın ilişkiler kurmayı hedefledikleri belirtilmektedir. Bu değerler insan haklarına ve temel özgürlüklere, demokrasiye, iyi yönetime ve uluslararası insani kanunlara saygıyı kapsamaktadır. Buna göre iki taraf da güvenliklerini tehdit eden ortak unsurlara karşı birlikte hareket etmeyi, Ortadoğu'da güvenlik ve istikrarı teşvik etmeyi, bu konuda uluslararası girişimleri desteklemeyi amaçlamaktadır. AB ve İsrail ayrıca bölgesel işbirliğini sağlamayı da hedeflemektedir.²⁸⁴

Demokrasi, insan hakları ve temel özgürlükler alanında ortak değerlerin teşviki, insan hakları ile ilgili uluslararası sözleşmelere katılım, azınlıklara siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar sağlanması, cinsiyet eşitliğinin sağlanması, bunların denetlenmesi ve fiziksel ve zihinsel engelliler için politika üretme konusunda diyalog sağlanması öncelikli konulardır.²⁸⁵

AB-İsrail Eylem Planı'nda anti-semitizm ile ilgili olarak özellikle Avrupa İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi'nin anti-semitizm ile mücadele konusunda verdiği tavsiyelere önem vermek, anti-semitizm ile mücadelede gerekli yasal yapıyı güçlendirmek, eğitim programlarının ve sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesinin önemine değinilmiştir. İrkçılık, yabancı düşmanlığı ve İslam fobisi ile ilgili olarak Avrupa İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi'nin çalışmalarını desteklemek, Avrupa ve İsrail'de bütün etnik ve dini gruplara saygının önemini vurgulayan eğitim çalışmalarına önem vermek, nefrete dayalı suçları ve basında ve internette bu tür nefreti

²⁸⁴ EU Commission, **EU/Israel Action Plan**, 2004, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/israel_enp_ap_final_en.pdf (15.11.2008)

²⁸⁵ **A.g.r.**

öne çıkaran haberler ile mücadele etmek ve ırkçılıkla mücadele konusunda yasal zemini güçlendirmek önem taşımaktadır.²⁸⁶

Bölgesel ve uluslararası konularda ise bölgesel güvenlik, terörle mücadele, kitle imha silahlarından arındırma, kültürler ve dinler arası diyalog, çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi, sivil halkın korunması ve barışın sağlanması, acil durumlarda mücadele için uluslararası işbirliği ve insani yardım ağının geliştirilmesi öne çıkmaktadır.²⁸⁷

Ortadoğu'daki durum ile ilgili olarak çatışmaların kapsamlı çözümü, İsrail- Filistin çatışmasının iki tarafın da katılımı ile kalıcı bir çözüme ulaşması yönünde çalışılması, terör ve şiddet eylemlerini sonlandırmaya yönelik faaliyetlerin desteklenmesi, İsrail'in kendi haklarını savunurken uluslararası hukuka saygılı olması ve sivil halkın güvenliğini göz önünde bulundurması öne çıkan konulardır. Ayrıca halkın ekonomik ve sosyal durumunu iyileştirmeye yönelik çalışılması, insani yardıma ulaşımın kolaylaştırılmasının önemine değinilmektedir. Filistin Otoritesi'ndeki reform, şeffaflık ve demokratik yönetimin ve bütün ortak faaliyet alanlarının desteklenmesine önem verilmesi gereği de vurgulanmaktadır.²⁸⁸

3.1.4.3.İsrail İlerleme Raporu

Avrupa Komşuluk Politikası İsrail İlerleme Raporu'nda genel olarak Eylem Planı'nın AB-İsrail ilişkilerinin izlediği yolu daha belirgin hale getirdiği ve birçok alanda işbirliğini derinleştirmiş ve güçlendirmiş olduğu belirtilmektedir. Eylem Planının üstlenilmesinde AB-İsrail işbirliğinin siyasi diyalog, ticaret ve yatırımların teşviki, adalet ve güvenlik, bilim ve teknik ve eğitim alanlarında daha öncesine göre gelişmiş olduğu vurgulanmaktadır.²⁸⁹

²⁸⁶ A.g.r.

²⁸⁷ A.g.r.

²⁸⁸ A.g.r.

²⁸⁹ EU Commission, **ENP Progress Report Israel, (Commission Staff Working Paper)** COM(2006)726, 2006, s. 3, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1507-2_en.pdf (15.11.2008)

AB ve İsrail arasında birçok konuda karşılıklı anlayışa dayanan yaklaşımlar gelişmiştir. Terörle mücadelede İsrail'in kendini savunma hakkı ve bölgesel huzura tehdit oluşturan durumlar da dahil olmak üzere fikir alış veriş yapılmıştır. Bu gelişmelere rağmen, çatışma, yol planı önceliklerine saygı ve İsraililer ve Filistinliler arasında nihai bir anlaşmaya varmayı etkileyen birçok konuda uluslararası hukuk ve insan hakları kapsamında farklılıkların devam ettiği vurgulanmaktadır.²⁹⁰

2005 yılında oluşturulan Siyasi Diyalog ve İşbirliği Alt Komitesi taslağında Ortadoğu'daki durum, insan hakları ve demokrasinin teşviki, azınlık konusu ve her türlü ırkçılık ile ilgili faaliyetler üzerinde önemle durulmuştur.²⁹¹ AB'nin de taraf olduğu ve İsrail-Filistin çatışmasında iki taraflı kalıcı çözümün sağlanmasına ve barış içinde yaşayan bir Filistin devletinin oluşturulmasına yönelik siyasi diyalogun ve işbirliğinin artırılmasının gerektiği belirtilmektedir. Buna bağlı olarak Kasım 2005'te İsrail ve Filistin Otoritesi "Hareket ve Ulaşım Üzerine Antlaşma" imzalamıştır.²⁹² AB Hareket ve Ulaşım Antlaşması'nın tamamen yürürlüğe sokulmasının önemini vurgulanmaktadır.²⁹³

Genel olarak Konsey, Hamas yönetimindeki Filistin Hükümetinin, şiddete başvurmadan ve İsrail'in var olma hakkını ve mevcut antlaşmaları tanıması gereğini belirtmiştir. Filistin yönetimini İsrail'e düzenlenen terörist saldırılara karşı önlem alması konusunda uyarmıştır.²⁹⁴ Konsey İsrail'i de özellikle de yerleşim faaliyetleri ve Filistin sınırında güvenlik duvarı yapımı gibi konularda iki taraflı çözümü tehlikeye sokacak eylemlerden kaçınması konusunda uyarmıştır. AB iki tarafın antlaşması ile belirlenecek sınırlar dışında, 1967 öncesi sınırlarda yapılacak değişiklikleri kabul etmeyeceğini açıklamıştır.²⁹⁵ Filistin topraklarındaki ekonomik ve insani durumu göz önünde bulunduran Konsey, Haziran 2006'da AB'nin "Geçici Uluslararası

²⁹⁰ A.g.r., s. ,5.

²⁹¹ A.g.r., s. 5

²⁹² A.g.r., s. 5

²⁹³ A.g.r., s. 6

²⁹⁴ A.g.r., s. 6

²⁹⁵ A.g.r., s. 6

Düzen" oluşturması kararını vermiştir. Bu eylem Filistin topraklarındaki acil ihtiyaçları karşılamaya yöneliktir.²⁹⁶

3.1.5.Libya

Bağımsızlığına kavuştuğu 1951'den 1969'a kadar anayasal monarşi ile yönetilen Libya 1969'dan sonra sosyalist cumhuriyet olmuştur ve bu yönetim şekli devam etmektedir. AB'nin Libya ile antlaşmaya dayalı resmi ilişkisi bulunmamaktadır. Nisan 1999'da BM yaptırımlarının durdurulmasının ardından Libya Barselona Süreci'nde gözlemci statüsü almıştır. Libya'nın BM Güvenlik Konseyi yaptırımlarını yerine getirdiğinde ve Barselona Süreci'ne ait müktesebat benimsediğinde Barselona Süreci'ne tam üyelik için davet edileceği belirtilmiştir. Libya 2004 yılında Barselona Süreci'ne tam üyelik konusunda hazır olduğunu bildirmiştir.²⁹⁷AB Libya'ya uygulamakta olduğu ekonomik ambargoyu ve silah ambargosunu 11 Ekim 2004 tarihinde Lüksemburg'a toplanan AB Dışışleri Bakanları'nın aldıkları kararla kaldırmıştır.²⁹⁸

AB-Libya ilişkilerinin iki önemli boyutunu, Libya'nın petrol ve doğalgaz kaynaklarının Avrupa'ya taşınması ve Libya'dan AB ülkelerine kaçak göçün önlenmesi konuları oluşturmaktadır. Nitekim Libya'ya yönelik ambargoların kaldırılması teklifi Libya ile petrol ve doğalgaz boru hattı anlaşması imzalayan İtalya tarafından getirilmiştir. Libya'dan, Sicilya'ya ulaşacak olan boru hattı oradan da Avrupa'nın diğer bölgelerine aktarılacaktır. Bunun yanı sıra, Libya'nın kaçak göçmenlerinin Avrupa'ya geçişini engellemek için daha etkili sınır koruma tedbirlerine ihtiyaç duyduğu, bunun için de Libya'ya çeşitli askeri malzemenin aktarılmasının zaruri olduğu İtalya tarafından vurgulanmıştır.²⁹⁹

²⁹⁶ **A.g.r.**, s. 6

²⁹⁷ EU Commission, **Communication From the Comission European Neighbourhood Policy Strategy Paper**, 2004, .s. 12, <http://www.dellbn.ec.europa.eu/en/pev/strategy.htm> (17.06.2007)

²⁹⁸ Tusam Ulusal Güvenlik Startejileri Arastırma Merkezi, **AB'nin Libya Kararı**, (Working Paper), 2004, <http://www.tusam.net/degerlendirme.asp?id=97&sayfa=16> (11.07.2007)

²⁹⁹ Tusam, **A.g.m.**

AB ile Libya arasındaki ilişkilerin ilerlemesi için Libya'nın Barcelona Süreci'ne tamamen dahil olması gerektiği belirtilmektedir. AB ile antlaşmalara dayalı bir ilişkinin geliştirilmesinden sonra Libya'nın Avrupa Komşuluk Politikası'na katılımı iki taraf arasındaki ilişkilerin gelişmesini sağlayacaktır.³⁰⁰

3.1.6. Lübnan

I.Dünya savaşından sonra Fransız mandası olan Lübnan 1943'te bağımsızlığını kazanmıştır. Lübnan ve AB arasındaki ilk resmi ilişkiler 1977 yılında imzalanan ve 1978'de yürürlüğe giren Ortaklık Antlaşması ile başlamıştır. 1995 yılında başlatılan Barcelona süreci ile uzun dönemli hedefler belirlenmiştir. Günümüzde Lübnan'ın en önemli ticaret ortağı Avrupa Birliğidir ve AB Lübnan ilişkileri Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında devam etmektedir.³⁰¹ Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında Lübnan, "Avrupa Komşuluk Politikası Lübnan Ülke Raporu" ve "AB-Lübnan Eylem Planı" çerçevesinde incelenecektir.

3.1.6.1. Lübnan Ülke Raporu

2002 yılında imzalanan Ortaklık Antlaşması ile daha önceden belirlenen uzun dönem hedefler ile ilgili detayların karşılıklı görüşülmesi planlanmıştır. Demokrasinin temel prensiplerine ve insan haklarına saygıya dayanan Ortaklık Antlaşması, siyasi diyalog, ekonomi politikalarında ortaklık ve serbest ticaret bölgesinin oluşturulabilmesi için Lübnan'ın AB standartlarına ulaşması, kadınların sosyal hayattaki rolünün arttırılmasının teşviki ve kültürler arası anlayışın yaygınlaştırılması için bir taslak oluşturmaktadır. AB ve Lübnan arasındaki ikili ilişkiler Mart 2003'te ticaret ve ticaretle ilgili konuları kapsayan Geçici Antlaşma ile gelişmiş, 27 Şubat

³⁰⁰ **Communication From the Comission European Neighbourhood Policy Startegy Paper**, .s. 12.

³⁰¹ İnsani Yardım Vakfı, **Lübnan**, (Working Paper), <http://www.ihh.org.tr/lubnan/index.html> (17.11.2008)

2007'de Ortaklık Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ve Lübnan'ın Avrupa Komşuluk Politikası'na dahil edilmesi planlanmıştır.³⁰²

Lübnan, 1943'ten bu yana başkanlık sistemiyle yönetilen bir cumhuriyettir. Lübnan siyasi sistemi dini gruplar arasında denge paylaşımına dayanmaktadır. Müslüman kesim içerisindeki bütün Alevi, Dürzi, Şii ve Sünni alt grupları ve Hıristiyan kesim içerisindeki Ermeni Katolik, Ermeni Ortodoks, Yunan Katolik, Yunan Ortodoks, Maruni ve Protestanlar orantılı bir şekilde temsil edilmektedir.³⁰³ Geleneksel olarak Başkan Hıristiyan Maruni, Başbakan Suni Müslüman'dır. Bununla birlikte, toplumlar arasında siyasi rekabet büyük bir siyasi diyalog boşluğuna sebep olmaktadır ve tek bir lider veya grubun yönetimi söz konusu değildir.³⁰⁴ Siyasi parti kurma genel olarak Dernek Kurma Kanunu'na dayanmakta, İçişleri Bakanlığı'nın izni ve Bakanlar Konseyi'nin onayı ile parti kurulabilmektedir. Siyasi partilerin yönetimi ile ilgili özel bir yasa bulunmamaktadır. Milletvekillerinin ve bakanların çoğunluğu bir partiye üye değildir.³⁰⁵

Yargı sistemi, dört üst mahkeme, üç sivil ve ticari mahkeme ve bir suç mahkemesinden oluşmaktadır. Her dini grubun dini kanunlara göre işleyen kendine ait mahkemesi bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi kanunların anayasaya uyumuna karar vermektedir. Yüce Divan, Başkan ve Başbakan ile ilgili davalara bakmaktadır.³⁰⁶ Anayasa yargının bağımsızlığını garanti etmektedir fakat uygulamada Adalet Bakanlığı yönetimden kaynaklanan baskılara maruz kalmaktadırlar. Adalet Bakanlığı ve Finans Bakanlığı yargıçların atanmasında, tayinlerinde ve maaşlarında Yüksek Yargı Konseyi'nin tavsiyeleri doğrultusunda etkin olmaktadır. Hükümet yargı reformunu bir öncelik olarak görmektedir fakat reform önerileri parlamento

³⁰² EU Commission, , **European Neighbourhood Policy Country Report Lebanon**, (Commission Staff Working Paper),COM(2005)72, 2005, s. 4.

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/lebanon_country_report_2005_en.pdf (17.11.2008)

³⁰³ **European Neighbourhood Policy Country Report Lebanon**, s. 4.

³⁰⁴ **A.g.r.** , s. 4.

³⁰⁵ **A.g.r.** , s. 5.

³⁰⁶ **A.g.r.** , s. 6.

tarafından geri çevrilmiştir.³⁰⁷ Öte yandan, kamu yönetimi konusunda eksikler bulunmaktadır.³⁰⁸

Lübnan'da şeffaflık ve rüşvet konusunda sorunlar yaşanmaktadır. 2004 yılında Uluslararası Şeffaflık'ın Rüşvet Endeksine göre Lübnan 97. sıradadır ve yüksek bir rüşvet oranına sahiptir.³⁰⁹ Lübnan Uluslararası Organize Suçla Mücadele Konvansiyonu'nu imzalamış fakat yürürlüğe sokmamıştır. Rüşvete Karşı BM Sözleşmesini imzalamamıştır.³¹⁰ Lübnan Anayasası konuşma, toplantı yapma, dernek kurma ve dini özgürlükleri garanti etmektedir. Uluslararası antlaşmalar Parlamento tarafından onaylandıktan sonra ulusal yasal mevzuatın bir parçası haline gelmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde belirtilen demokrasi anlayışı ve insan haklarına saygı prensipleri kanunun bir parçası haline gelmiştir.³¹¹ Lübnan temel BM İnsan Hakları Sözleşmelerini onaylamıştır fakat Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Korunmasına Dair Sözleşme'yi imzalamamıştır. Lübnan Ülke Raporu'nda hükümetin kapsamlı bir insan hakları stratejisi belirlemediği belirtilmektedir.³¹²

Anayasa ifade ve basın özgürlüğünü garanti etmektedir. Lübnan'ın ifade ve basın özgürlüğü konularında geçmişe dayanan geniş bir kültürü bulunmaktadır. Belirli bir dini, finansal veya siyasi gruba ait muhalif birçok gazete ve dergi bulunmaktadır. İnternete erişim sınırsız ve kesintisiz olmakla birlikte yerli ve yabancı kitap, dergi, film ve oyunlara sansür uygulanmaktadır. Ülkelerarası krize neden olabilecek yazı ve resimler sansürlenmektedir. 1991'de Suriye ile yapılan güvenlik antlaşması gereğince her iki ülkenin de güvenliğine zarar verebilecek yayınlar yasaklanmıştır.³¹³

³⁰⁷ A.g.r. , s. 6.

³⁰⁸ A.g.r. , s. 8.

³⁰⁹ Bkz., Transparency International, **Corruption Reception Index 2004**,, http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2004 (18.11.2008)

³¹⁰ **European Neighbourhood Policy Country Report Lebanon**, s. 9.

³¹¹ A.g.r. , s. 9.

³¹² A.g.r. , s. 9.

³¹³ A.g.r. , s. 10.

Anayasa inanç özgürlüğünü garanti etmektedir. Lübnan'ın devlet dini bulunmamaktadır. Dini bir grubun resmi onay alması anayasaya ve toplumun değerlerine uyduğu sürece mümkündür. Lübnan'da 18 farklı resmi dini grup bulunmaktadır. Ayrıca Lübnan Ülke Raporu'nda, Lübnan'da hukuki evlilikleri tanıyan hiçbir kanun bulunmadığı fakat ülke dışında gerçekleştirilmiş olan resmi evliliklerin devlet tarafından tanındığı belirtilmektedir.³¹⁴

Anayasa toplantı yapma, dernek kurma ve eylem yapma hakkını tanımaktadır, fakat dernek kurma konusunda bazı kısıtlamalar bulunmaktadır. Dernek kurmak için İçişleri Bakanlığı'nın onayı gerekmektedir. Toplantı düzenlemek isteyen grupların İçişleri Bakanlığı'ndan izin almaları gerekmektedir.³¹⁵

Lübnan'da faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları geniş kapsamlıdır ve birçok kişiye istihdam yaratmaktadır. Sivil toplum örgütleri demokratik ve açık bir zeminde tartışma olanağı sunmaktadır. Sivil toplum kuruluşları ile ilgili özel bir mevzuat bulunmamaktadır.³¹⁶ Lübnan, ILO'nun temel çalışma standartları ile ilgili sözleşmelerinin çoğunu onaylamıştır. Kamu çalışanları dışında bütün çalışanların organize olma, sendika kurma ve grev yapma hakkı bulunmaktadır. Fakat sendikaların etkisi son yıllarda azalmıştır.³¹⁷

2001 yılında Parlamento yeni bir 'Suç Prosedürü Yasası' hazırlamıştır. Bu yasayla avukat bulundurma, tıbbi yardım ve yakınlarla haber verilmesi de dahil olmak üzere gözaltı koşullarının iyileştirilmesi amaçlanmıştır, fakat hapisane koşulları gerekli standartları sağlamamakta ve insan hakları örgütlerinin hapisanelere girişi engellenmektedir.³¹⁸ Lübnan, 'İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi'ne katılmamıştır. Uluslararası insan hakları örgütleri işkencenin ve kötü muamelenin yaygın olduğunu belirtmektedir. Anayasa idam cezasını terör ve suikast suçlarında onaylamaktadır.³¹⁹

³¹⁴ A.g.r. , s. 10.

³¹⁵ A.g.r. , s. 10.

³¹⁶ A.g.r. , s. 10.

³¹⁷ A.g.r. , s. 9.

³¹⁸ A.g.r. , s. 11.

³¹⁹ A.g.r. , s. 11.

1953 yılından bu yana kadınların oy kullanma ve seçime katılma hakkı bulunmaktadır. 2001 yılında Parlamento kadınlara ve erkeklere eşit iş için eşit ücret ödenmesine yönelik bir kanunu kabul etmiştir, fakat uygulamada kadınlara karşı ayrımcılık ve baskı uygulanmaktadır.³²⁰

Lübnan, 'Çocuk Hakları BM Sözleşmesi'ni onaylamıştır. 2001'de Parlamento, tehlikeye maruz kalan çocukların korunmasına yönelik bir kanun kabul etmiş, fakat uygulamalar etkin değildir. Suiistimal ve ihmal edilen çocukların korunmasına yönelik devlet programları ve kurumları yoktur.³²¹

3.1.6.2. AB-Lübnan Eylem Planı

AB Lübnan Eylem Planı, Ortaklık Antlaşması kapsamında öncelikli olarak yapılması gerekenleri belirtmektedir. Buna göre öncelikler arasında demokrasi ve insan haklarının desteklenmesi ve kapsamlı bir insan hakları stratejisinin oluşturulması, medya ve ifade özgürlüğünün oluşturulması ve geliştirilmesi için gerekli adımların atılması, bağımsız ve etkin bir yargı sisteminin oluşturulması, kültürler arası diyalog ve anlayışın yerleştirilmesi, siyasi yaşamın desteklenmesi, siyasi yaşama kadınların katılımlarının artırılması ve kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın engellenmesi yer almaktadır.³²²

AB Lübnan Eylem Planı'nda demokrasi ve hukukun üstünlüğü ile ilgili olarak iyi yönetim ile şeffaf, istikrarlı ve etkili kurumların önemine değinilmiştir. Buna bağlı olarak kamu sektörünün daha etkin olabilmesi için reformlara devam edilmesi, Lübnan'ın da taraf olduğu BM sözleşmeleri ile uyumlu olarak iyi yönetim ve şeffaflık konularında çalışmalara devam edilmesi, Avrupa Parlamentosu ve Lübnan Parlamentosu arasında siyasi

³²⁰ A.g.r. , s. 11.

³²¹ A.g.r. , s. 11.

³²² EU Commission, **European Neighbourhood Policy EU-Lebanon Action Plan, 2004**, s. 3., http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/lebanon_enp_ap_final_en.pdf (17.11.2008)

diyalog oluşturulması, adem-i merkeziyet ve kamu reformu konusunda plan oluşturulmasının gereği vurgulanmaktadır.³²³ Rüşvet ile mücadele konusunda Rüşvete Karşı BM Sözleşmesi ile ilgili bilgi alışverişinin sağlanması, ulusal bir strateji belirlenmesi, kurumsal bir taslak oluşturulması ve toplum bilinci yaratılması, Lübnan kanun uygulayıcıları ve konu ile ilgili uluslararası organizasyonlar arasında ortaklık kurulması yapılması gerekenler arasındadır.³²⁴

Seçim kanunu ve seçim sistemi reformu ile ilgili olarak kapsamlı bir strateji hazırlanması, seçim kanununun, seçim yönteminin, seçim geribildirim sisteminin güçlendirilmesi ve medyanın katılımının artırılması, AB ile söz konusu alanda ortaklık kurulması ve deneyimlerin paylaşılmasına değinilmiştir.³²⁵

Yargının bağımsızlığı ve kapasitesinin artırılması ile ilgili olarak kapsamlı bir yargı reformu stratejisi hazırlamak, yargıya erişimi kolaylaştırmak, tutukluluk ve hapis hane koşullarının uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi gerektiği belirtilmektedir.³²⁶

AB-Lübnan Eylem Planı'nda İnsan hakları ve temel özgürlükler ile ilgili olarak azınlıkların, marjinal grupların, vatandaş olmayanların haklarını da içeren kapsamlı bir insan hakları stratejisi hazırlanması, insan haklarını korumaya yönelik kurumların güçlendirilmesi, ilgili BM tavsiyeleri doğrultusunda hareket edilmesi, Ortaklık Antlaşması kapsamında insan hakları ve demokratikleşme üzerine diyalog oluşturulması, idam cezası ile ilgili olarak diyalog geliştirilmesine yer verilmektedir.³²⁷ Ayrıca, medyanın bağımsızlığının ve ifade özgürlüğünün güçlendirilmesinin desteklenmesine yönelik çabalara devam edilmesi istenmektedir. Toplantı yapma ve dernek kurma özgürlüğünün yasal reformla desteklenmesi, sivil toplum kuruluşlarının demokratik, siyasi, ekonomik ve sosyal hayat katkılarının artırılmasının

³²³ A.g.r. , s. 4.

³²⁴ European Neighbourhood Policy EU-Lebanon Action Plan, 2004, s. 3.

³²⁵ A.g.r. , s. 5.

³²⁶ A.g.r. , s. 5.

³²⁷ A.g.r. , s. 5.

teşvik edilmesi beklenmektedir.³²⁸ İşkenceyle BM Konvansiyonları doğrultusunda mücadele etmek, kadın ve çocuk haklarını korumak, kadınların siyaset, ekonomi ve sosyal alanlarda yaşama katılımlarının artırılması, cinsiyete karşı ayrımcılıkla mücadele edilmesi, çocukların durumlarının iyileştirilmesine yönelik ulusal bir politika hazırlanması üzerinde durulan diğer konulardır.³²⁹ Ayrımcılık, ırkçılık, farklı dinlere tolerans konularında mücadele edilmesi ve kültürler arası diyalog oluşturulması beklenmektedir.³³⁰ Temel sosyal haklar ve çalışma standartları ile ilgili olarak sendikaların rollerinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması, ILO'nun belirlemiş olduğu temel çalışma standartlarına uyum sağlanması beklenmektedir.³³¹

3.1.7.Mısır

Mısır ve AB arasındaki diplomatik ilişkiler 1966 yılında başlamış ve 1976 yılında ilk Ortaklık Antlaşması imzalanmıştır.³³² Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında Mısır, “Avrupa Komşuluk Politikası Mısır Ülke Raporu” ve “AB-Mısır Eylem Planı” kapsamında incelenecektir.

3.1.7.1. Mısır Ülke Raporu

2001'de imzalanarak 2004'de yürürlüğe giren Ortaklık Antlaşması, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı kapsamında belirlenen uzun vadeli hedefler ile ilgili detayları ortaya koymuştur. Bu antlaşma demokrasi ve temel insan haklarına saygı kapsamında siyasi diyalog, ticaret, hizmet ve sermayenin liberalleşmesi ve Serbest Ticaret Alanı yaratılmasını hedeflemektedir. Mısır, 2002-2004

³²⁸ A.g.r. , s. 5.

³²⁹ A.g.r. , s. 5.

³³⁰ A.g.r. , s. 5.

³³¹ A.g.r. , s. 5.

³³² EU Commission ,European Neighbourhood Policy Country Report Egypt,(Commission Staff Working Paper), COM(2005)72,2005, s. 4.
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/egypt_country_report_2005_en.pdf (05.11.2008)

döneminde İnsan Haklarının Korunması ve Demokrasi için Avrupa İnisiyatifi kapsamında bölgesel projeler için destek almıştır.³³³

1971 Mısır Anayasası, Mısır Arap Cumhuriyeti'ni "çok partili sosyalist-demokratik sistem" olarak tanımlamaktadır.³³⁴ Devlet dini İslam'dır ve İslami hukukun prensipleri hukukun ana kaynağını oluşturmaktadır. Anayasa bütün vatandaşlar için din, ırk, cinsiyet gözetmeksizin eşitlik öngörmektedir, fakat cinsiyet konusunda İslami hukuk geçerlidir.³³⁵

Anayasaya göre siyasi partiler ırk ve din temelli olamazlar. Mısır'da muhalefet partileri finansal ve siyasal yönlerden zayıftır.³³⁶

Yargı sistemi kürsülerden, ilk aşama mahkemelerinden ve yedi adet temyiz mahkemesinden oluşmaktadır. Mısır'da dini mahkemeler de bulunmaktadır. Mısır Yüksek Anayasa Mahkemesi, yasaların anayasayla uyumluluğunu kontrol etme yetkisine sahiptir. Söz konusu mahkeme uluslararası gözlemciler tarafından bağımsız olarak nitelendirilmektedir.³³⁷ Mısır'da 1981'den bu yana acil durum uygulanmakta olduğundan Başkan siyasi suçlar da dahil olmak üzere bazı suçları bu mahkemelere devretmektedir. Acil durumdan dolayı askeri mahkemelere ek olarak Devlet Güvenlik Mahkemeleri de kurulmuştur ve bu mahkemelerin verdikleri kararlara itiraz hakkı bulunmamaktadır.³³⁸

Yakın dönemde kamu yönetimi alanında bir reform çalışması bulunmamaktadır.³³⁹

2004 yılı Uluslararası Şeffaflık'ın Rüşvet Endeksi'ne göre Mısır 77. sırada yer almaktadır.³⁴⁰ Mısır Rüşvetle Mücadele Üzerine Afrika Birliği

³³³ A.g.r. , s. 5.

³³⁴ A.g.r. , s. 5.

³³⁵ A.g.r. , s. 5.

³³⁶ A.g.r. , s. 5.

³³⁷ A.g.r. , s. 6.

³³⁸ A.g.r. , s. 7.

³³⁹ A.g.r. , s. 7.

³⁴⁰ Bkz., Transparency International, **Annual Report for Egypt, 2004**,

Sözleşmesi'ni imzalamamıştır.³⁴¹ Mısır rüşvete karşı BM Konvansiyonu'nu 2004 yılında yürürlüğe sokmuştur fakat rüşvetle mücadele konusunda ortaya çıkan olaylar yerel düzeyde kalmakta ülke çapında bir tepki oluşmamaktadır.³⁴² Mısır temel BM İnsan Hakları sözleşmelerini gecikmeli de olsa onaylamıştır. Genel olarak uluslararası antlaşmaların hükümleri ulusal mevzuata aktarılmıştır. Fakat 1981'den bu yana uygulanmakta olan Olağanüstü Hal Kanunu insan hakları ve temel özgürlüklerin önündeki en önemli engeldir. Söz konusu kanun altında mahkeme kararları anayasal ve uluslararası adil yargılanma haklarını göz ardı edilerek verilmektedir.³⁴³

2003'ten bu yana demokrasi ve insan hakları konusundaki tartışmalar artmış ve Ulusal Demokrasi Partisi "vatandaşlık hakları ve demokratikleşme" üzerine bir belge yayınlamıştır. Buna bağlı olarak bazı olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Bunlar polisin işkenceye karşı suçlu bulunmaları, yargılanmadan uzun süre gözaltında bulunanların bir kısmının serbest bırakılması, hapishanelerde mahkumlara şiddet uygulanmasının yasaklanması, kadınların statülerini yükseltmeye yönelik yeni bir Kişisel Statü Kanunu çıkartılması, İnsan Hakları Ulusal Konseyi oluşturulması, ağır iş cezalarının kaldırılması, Devlet Güvenlik mahkemelerinin kaldırılması (Olağanüstü Hal Kanunu kapsamında açılanlar dışındakiler), Halk Meclisi'nde İnsan Hakları Komitesi oluşturulmasıdır.³⁴⁴

Mısırlı yetkililer halen özel ve kapsamlı bir insan hakları stratejisi hazırlamamışlardır. 2004 yılında oluşturulan İnsan Hakları Ulusal Konseyi'ne insan hakları üzerine bir çalışma planı hazırlaması, şikayetleri alma ve insan hakları ile ilgili uluslararası antlaşmaların uygulanmasını denetleme görevi

<http://www.transparency.org/content/download/2274/14262/file/TI%20Annual%20Report%202004.pdf>

(05.11.2008)

³⁴¹ Bkz., **African Union Convention On Preventing and Combating Corruption**, 2003, [http://www.africaunion.org/Official_documents/Treaties_%20Conventions_%20Protocols/Co](http://www.africaunion.org/Official_documents/Treaties_%20Conventions_%20Protocols/Convention%20on%20Combating%20Corruption.pdf)

nventio
n%20on%20Combating%20Corruption.pdf (05.11.2008)

³⁴² **European Neighbourhood Policy Country Report Egypt**, , s. 7.

³⁴³ **A.g.r.** , s. 8.

³⁴⁴ **A.g.r.** , s. 8.

verilmiştir.³⁴⁵ Anayasa düşünce ve ifade özgürlüğünü tanısa da mevcut Olağanüstü Hal Kanunu altında kısıtlamalar bulunmaktadır. Öte yandan, Anayasa Olağanüstü Hal dışında basın özgürlüğünü garantilemekte ve sansürü yasaklamaktadır. Ceza Kanunu Başkan'ın, hükümet üyelerinin ve devletin dış temsilcilerinin eleştirilmesini cezalandırmaktadır. Hükümet bütün televizyon kanallarının sahibi ve işleticisidir, gazetelerin basımı ve dağıtımını üzerinde geniş bir denetim uygulamaktadır. Yüksek Basın Konseyi yeni yayınların çıkartılmasına izin vermekten sorumludur. Mısır'da internet kullanımı giderek artmaktadır ve hükümet 2002 yılında internet suçlarını araştırmaya yönelik bir birim oluşturmuştur.³⁴⁶

Anayasa şeriatla uyuştığı sürece inanç özgürlüğünü ve dini ibadetlerin uygulanmasını garanti etmektedir. Din değiştirme, anayasa veya ceza kanunu tarafından yasaklanmamıştır, fakat dini kanunlar din değiştirmeyi yasaklamakta, din değiştirme ile ilgili yasal başvurularda sorunlar yaşanmaktadır.³⁴⁷

Siyasi partiler komitesi siyasi parti kurma başvurularını onaylama yetkine sahiptir.³⁴⁸ Sivil toplum kuruluşlarının sayısı yaklaşık olarak 16,000'dir ve Mısırdaki temsilciliği olan ülkeler ile kuruluşlardan Sosyal Faaliyetler Bakanlığı'nın onayını almak koşuluyla mali destek alabilmektedirler.³⁴⁹

Mısır, çalışma standartları ile ilgili ILO'nun bütün temel sözleşmelerini onaylamıştır. Sendika veya ticari birlik kurma hakkı anayasa tarafından sağlanmaktadır. Bütün ticari birlikler Mısır Ticari Birlikler Federasyonu'na bağlı olmak zorundadır. Söz konusu federasyon ILO tarafından ticari birliklerin bağımsızlıklarını olumsuz yönde etkileyen bir unsur olarak görülmektedir. Bütünleşik İş Kanunu ve Profesyonel Sendikalar Kanunu

³⁴⁵ A.g.r. , s. 8.

³⁴⁶ A.g.r. , s. 9.

³⁴⁷ A.g.r. , s. 10.

³⁴⁸ A.g.r. , s. 10.

³⁴⁹ A.g.r. , s. 10.

işçilere grev hakkı vermektedir, fakat uygulamada kısıtlamalar yaşanmaktadır.³⁵⁰

Mısır, İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi'ni 1986 yılında kabul etmiştir, fakat Opsiyonel Protokolü onaylamamıştır. Sözleşmenin hükümleri ulusal kanuna aktarılmıştır. İnsan hakları kuruluşları tarafından Mısır'da insan hakları ihlallerinin yaygın olduğu belirtilmektedir, ayrıca işkence mağdurlarına tanınan yasal haklara rağmen insan hakları kuruluşları işkence şikayetlerinin yeterince araştırılmadığını vurgulamışlardır. Bu amaçla, Halk Dava Ofisi bünyesinde İnsan Hakları Birimi oluşturulmuştur.³⁵¹ İdari gözaltı Olağanüstü Hal Kanunu kapsamında uygulanmaktadır. Fakat gözaltı süresi ile ilgili sınırlama bulunmamaktadır. Kişilerin serbest bırakılması ile ilgili yargısal kararların uygulanmasında da sorunlar yaşanmaktadır.³⁵² Öte yandan, Anayasa ölüm cezasına yer vermektedir. Uyuşturucuyla ilgili suçlar, tecavüz, planlı cinayet ve Olağanüstü Hal Kanunu kapsamındaki terör suçları ölüm cezasının kapsamındadır ve son yıllarda sıkça uygulanmaktadır.³⁵³

Mısır, kadınlara karşı uygulanan her tür ayrımcılığın önlenmesine yönelik sözleşmeyi İslami kanunla uyuşmayan maddeler dışında onaylamıştır. Mısır'da kadınlara yönelik şiddet yaygındır.³⁵⁴ 2000 yılında Mısırlı kadınların sosyal, ekonomik ve siyasi statülerini iyileştirmeye yönelik olarak Ulusal Kadın Konseyi kurulmuştur. 2003 İşçi Kanunu ayrımcılıkları önlemeyi amaçlamaktadır, fakat uygulamada giderilmesi gereken eksikler bulunmaktadır. Kadınların eğitim düzeyi erkeklere göre daha düşüktür.

Mısır, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni onaylamıştır, fakat çocukların silahlı çatışmalarda kullanılmasını önlemeye dair opsiyonel protokolü imzalamamıştır. Mısır'ın iç yönetmeliğinin BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ile

³⁵⁰ A.g.r. , s. 11.

³⁵¹ A.g.r. , s. 11.

³⁵² A.g.r. , s. 12.

³⁵³ A.g.r. , s. 12.

³⁵⁴ A.g.r. , s. 12.

uyumlu hale getirilmesi amaçlanmaktadır.³⁵⁵ Mısır ILO ile işbirliği içerisinde çocuk işçi çalıştırma konusu ile mücadele için ulusal plan geliştirmiştir.³⁵⁶

3.1.7.2. AB-Mısır Eylem Planı

Eylem öncelikleri arasında demokrasi ve insan hakları ile ilgili olarak kurumların etkinliğinin demokrasi ve hukukun üstünlüğü ve yargının bağımsızlığının sağlanması ve artırılması, insan haklarının korunması, kültürler ve dinler arası diyalogun artırılması, hoşgörüsüzlük, ayrımcılık, ırkçılık, yabancı düşmanlığı ile mücadele, diğer din ve kültürlerle saygının sağlanması yer almaktadır.³⁵⁷

Demokrasi ve hukukun üstünlüğüne yönelik eylemler ile ilgili olarak toplum bilincinin ve seçimlere katılımın artırılması, seçimlerle ilgili bilgi alışverişinin sağlanması, sivil toplumun demokratik, siyasi, ekonomik ve sosyal gelişim sürecine katkılarının artırılması, Mısır Hükümeti'nin adem-i merkeziyet süreci kapsamında yaptığı çalışmaların ve yerel yönetim reformunun desteklenmesi, Mısır ve Avrupa Parlamentosu arasındaki siyasi diyalogun artırılması, Ortaklık Antlaşması alt komitesi kapsamında İnsan Hakları ve Demokrasi üzerine resmi ve düzenli diyalog oluşturulması, Mısır Hükümeti'nin kamunun modernleştirilmesi ve kamu hizmetini geliştirmeye, güvenilirliği ve şeffaflığı arttırmaya yönelik çalışmalarının desteklenmesine devam edilmesi beklenmektedir.³⁵⁸ Plan ayrıca, yargının bağımsızlığının ve etkinliğinin artırılması, hapisane koşullarının iyileştirilmesi, demokratik reform çerçevesinde yargının bağımsızlığının sağlanması ve artırılması, yargı kapasitesinin ve yargıya erişimin artırılması, Mısır Hükümeti'nin gözaltı merkezlerinin ve hapisane koşullarının iyileştirilmesine yönelik politikalarının desteklenmesine yer vermektedir.³⁵⁹

³⁵⁵ A.g.r. , s. 13.

³⁵⁶ A.g.r. s. 13.

³⁵⁷ EU Commission, **EU/Egypt Action Plan**, 2004, s. 3.

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/egypt_enp_ap_final_en.pdf (05.11.2008)

³⁵⁸ A.g.r. ,s. 6.

³⁵⁹ A.g.r. ,s. 6.

İnsan hakları ve temel özgürlükler ile ilgili olarak planda Mısır Hükümeti'nin Mısır'ın taraf olduğu uluslararası sözleşmeler çerçevesinde insan hakları ve temel özgürlükleri korumaya yönelik girişimlerinin desteklenmesi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı kültürünün geliştirilmesine değinilmektedir. Kamu kuruluşlarının kapasitesinin ve etkinliklerinin artırılmasına yönelik çalışmaların desteklenmesi, ulusal mevzuatın Mısır'ın taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve BM tavsiyeleri doğrultusunda gözden geçirilmesi, Mısır'ın taraf olduğu uluslararası insan hakları konvansiyonlarının opsiyonel protokollerine erişimin sağlanması gereğine yer verilmektedir. Bunun yanı sıra, BM ve Mısır İnsan Hakları Ulusal Konseyi'nin güvenlik, gözaltı koşulları ve hapisane personeli ile ilgili tavsiyelerinin uygulanışının denetlenmesi, gözaltı prosedürlerinin iyileştirilmesi ve tutuklularının yargıya ulaşmalarının sağlanması, idam cezası ile ilgili olarak temyiz yollarının araştırılması ve idam cezasına yönelik diyalog oluşturulması vurgulanmaktadır.³⁶⁰

Eylem Planı'nda, kadın ve çocuk hakları ile ilgili olarak kadınların siyaset, ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması, siyasi karar alma sürecinde rol almalarının sağlanması, cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve cinsiyete dayalı şiddetin engellenmesine yönelik çabalarının desteklenmesi, Ulusal Kadın Konseyi'nden yeni mevzuat oluşumunda fikirlerinin alınması, Çocuk Hakları Üzerine BM Sözleşmesi ile uyumlu olarak çocuk haklarının sağlanması BM Komitesi'nin tavsiyelerine uyulması, Mısır Hükümeti'nin kadınların sünnetini engellemeye yönelik yer verilmektedir.³⁶¹

Bunun yanında Eylem planı sivil ve siyasi haklar üzerine uluslararası sözleşmeyle uyumlu olarak toplantı ve dernek kurma özgürlüğünün sağlanmasına yönelik önlemler alınmasını, ifade özgürlüğünün, basın özgürlüğünün, kişisel bilgilerin korunmasına yönelik mevzuat oluşturulması ve medyanın kapasitesinin artırılması ile ilgili ortak girişimlerde

³⁶⁰ A.g.r. ,s. 7.

³⁶¹ A.g.r. , s. 7.

bulunulmasını önermektedir.³⁶² Öte yandan, Eylem Planı'nda ayrımcılık, hoşgörüsüzlük, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele ile ilgili olarak ilgili alanlarda mevzuat konusunda işbirliğine gidilmesi, yabancı düşmanlığı, dini inanç ve kültürel ayrımcılık ile mücadelede medyanın rolünün artırılması, Mısır'da ve AB'de farklı din ve kültürlerle toleransın artırılmasına yönelik faaliyetlerin desteklenmesine yer verilmektedir. Son olarak, temel sosyal haklar ve çalışma standartları ile ilgili diyalog geliştirilmesi, sendikaların bağımsızlıklarının ve ekonomik ve sosyal hayattaki rollerinin artırılması, temel çalışma standartlarının ILO'nun prensipleri ile uyumlu hale getirilmesi gereğine değinilmiştir.³⁶³

3.1.8. Suriye

Uzun bir süre Osmanlı egemenliğinde kalan Suriye, Osmanlı sonrasında Fransa'nın mandası olmuştur. Fransız hakimiyeti, 1946 yılında Suriye'nin bağımsızlığına kavuşması ile sona ermiştir. 1963 yılına kadar olan süreçte ülkede dört tane askeri darbe yaşanmıştır. 1963'te Baas Partisi'nin tek başına iktidara gelmesinden bu yana Suriye'de tek partili yönetim devam etmektedir.³⁶⁴

AB-Suriye ilişkileri 1977 yılında imzalanan Ortaklık Antlaşması kapsamında yürütülmektedir. Suriye, Avrupa Komşuluk Politikası'na katılım yolunda daha kapsamlı bir Ortaklık Antlaşması için AB ile anlaşma sağlamıştır. Antlaşma 2004 yılında imzalanmıştır fakat henüz uygulamaya konulmamıştır.³⁶⁵ Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında Suriye, "2007-2013 Strateji Belgesi" ve "2007-2010 Suriye Ulusal Gösterge Programı " çerçevesinde ele alınacaktır.

³⁶² A.g.r. , s. .8.

³⁶³ A.g.r. , s. .8.

³⁶⁴ A.g.r. , s. .8.

³⁶⁵ EU Commission, **European Neighbourhood and Partnership Instrument Syrian Arab Republic Strategy Paper 2007-2013 and National Indicative Programme 2007-2010**, 2006, s. 3.,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_nip_israel_en.pdf (15.11.2008)

2007-2013 Strateji Belgesi'nde Ortaklık Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile Suriye'nin Avrupa Komşuluk Politikası'nın sunduğu fırsatlardan yararlanabileceği ve daha sonra iki tarafın belirlemiş olduğu ortak konular kapsamında bir Eylem Planı hazırlanacağı belirtilmektedir. Eylem Planı, Ortaklık Antlaşmasının öngördüğü konuları öncelikli eylemlere dönüştürecektir. Ortaklık Antlaşması imzalanmadığı takdirde Suriye ve AB arasındaki ortaklık, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve Ortaklık Anlaşması kapsamında yürütülecektir.³⁶⁶ 2007-2013 Stratejisi AB ile daha yakın ilişkiler kurulmasına katkı sağlayacak olan Ortaklık Antlaşması'nın öngördüğü konulara dayanmaktadır ve Suriye Hükümeti söz konusu antlaşmayı reform gündemini oluştururken referans olarak almıştır. Böylelikle, anlaşma yürürlüğe girmemiş olmasına rağmen ülkenin modernleşme sürecinde rehber olarak kullanılmaktadır.³⁶⁷

Suriye askeri bir rejimle yönetilmektedir ve yürütme yetkisini elinde bulunduran güçlü bir başkanlık sistemine sahiptir. Haziran 2005'te İktidardaki Baas Partisi'nin onuncu kongresinde birçok siyasi reformla ilgili karar alınmış olmasına rağmen uygulamalar konusunda kesin tarih belirtilmemiştir.³⁶⁸

Suriye Anayasası insan haklarını ve din özgürlüğünü garanti etmektedir. Dini özgürlük konusunda Suriye'deki dini azınlıklara gerekli tolerans gösterilmektedir, fakat 1963'den bu yana yürürlükte olan Olağanüstü hal halkın sivil ve siyasi haklarını uygulamalarını kısıtlamaktadır. Raporda bunun konuşma, dernek kurma, toplantı yapma özgürlüklerini de olumsuz yönde etkilediği vurgulanmaktadır. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ise siyasi ve sivil haklara göre daha iyi korunmaktadır.³⁶⁹

Göreve gelişinin ardından Başkan Beşar Esad konuşma özgürlüğünün sağlanmasına yönelik girişimlerde bulunmuştur ve insan hakları eylemcileri,

³⁶⁶ A.g.r. , s. .3.

³⁶⁷ A.g.r. , s. .4.

³⁶⁸ A.g.r. , s. .5.

³⁶⁹ A.g.r. , s. .5.

entelektüeller ve siyasi muhalefet tarafından tartışma forumları oluşturulmuştur. Fakat söz konusu forumlar bir yıl sonra kapatılmıştır.³⁷⁰ Diğer yandan, 2005 yılında birçok siyasi suçlu serbest bırakılmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının toplantı yapmalarına ise resmi olarak kayıtlı olmamaları nedeniyle izin verilmemektedir.³⁷¹ Diğer tarafta “Baas devrimi” Suriye’de kadınların durumu ile ilgili gelişmeler kaydetmiştir. Kadınlar belirli bir dereceye kadar siyaset, hukuk, akademik, toplum ve iş yaşamına katılabilmektedirler, fakat kadınlara karşı ayrımcılık evlilik, boşanma ve miras ile ilgili kanunlarda sürmektedir.³⁷²

Anayasa yargının bağımsızlığını garanti etmesine rağmen yargı yürütmenin ve güvenlik birimlerinin kontrolü altındadır. Askeri mahkemeler ve devlet güvenlik mahkemeleri 1963 yılından beri yürürlükte olan Olağanüstü Hal Yasası altında yargı sistemi ile ortak çalışmaktadır. Rüşvet ve yolsuzluk yargı sistemi ve diğer yönetim ve iş çevrelerinde sıkça görülmektedir. Başkan konuyla mücadele ile ilgili olarak bazı önlemler açıklamışsa da uygulama konusunda belirsizlikler bulunmaktadır.³⁷³

AB, Suriye’den güçlü, demokratik, istikrarlı ve yer aldığı bölge ile iyi entegre olmasını beklemektedir. AB’nin 2007-2013 döneminde Suriye ile ilişkilerinde demokrasi ile ilgili öncelikler arasında siyasi ve yönetim alanında reformların desteklenmesi yer almaktadır. Bunlar arasında yönetimin modernleştirilmesi, desantralizasyon sürecinin sürdürülmesi, hukukun üstünlüğü ilkesinin güçlendirilmesi ve temel insan haklarına saygının arttırılması yer almaktadır.³⁷⁴ Söz konusu stratejiler arasında yönetimin modernleştirilmesi ile ilgili olarak Suriye’de sınırlı ve esnek olmayan yönetim ile ilgili reformların uygulanmasında engellerle karşılaşıldığı belirtilmektedir. Bu konuda AB yardımının teknik ve eğitim alanlarında olacağına değinilmektedir. Ortaklık Antlaşması yürürlüğe girdiğinde ise yönetimin kapasitesini arttırmaya yönelik eşleştirme projeleri için düzenlemeler

³⁷⁰ A.g.r. , s. .5.

³⁷¹ A.g.r. , s. .6.

³⁷² A.g.r. , s. .6.

³⁷³ A.g.r. , s. .6.

³⁷⁴ A.g.r. , s. 23.

yapılacaktır. Kamu hizmetinde çalışan personel birçok karmaşık yönetmelik, prosedür ve yetersiz mali kaynak nedeniyle yeterli verimliliği sağlayamamaktadır. Bu nedenle yönetimin sadeleştirilmesi önemli bir öncelikdir.³⁷⁵ Bu arada Suriye desantralizasyon sürecini hızlandırmak amacı ile gerekli olan hukuksal düzenlemeleri hazırlamaktadır. Yönetim bazı siyasi, mali ve yönetim sorumluluklarının bölgesel ve yerel otoritelere verilmesi ile güçlendirilecektir. Bunun aynı zamanda yerel demokrasiye de katkı sağlaması beklenmektedir. Bölgesel ve yerel yönetimlerin kapasite artırma konusunda desteklenmeleri sorumluluklarını yerine getirirken güvenilir ve şeffaf olmalarına katkı sağlayacaktır.³⁷⁶ Yargı ile ilgili olarak yargının bağımsızlığının artırılması, finansal kaynakların etkin kullanımı ve yolsuzlukla mücadele hukukun üstünlüğünün sağlanmasında önemli rol oynayacaktır. Suriye Barcelona Süreci'nin siyasi ve güvenlik alanında ortağıdır ve bölgesel hukuk, polis ve göç programlarına katılımını sürdürmektedir.³⁷⁷

2007-2010 Suriye Ulusal Gösterge Programı'nda temel insan haklarına saygı ve sivil toplumun gelişiminin bölgenin istikrarına olumlu katkı yapacak unsurlar olduğu belirtilmektedir. AB yardımları insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı kültürünü geliştirmeye yönelik olacaktır. Suriye'nin insan hakları için ulusal bir kurum oluşturma planları Avrupa Komşuluk Politikası kapsamındaki ülkeler örnek alındığı sürece desteklenecektir. Söz konusu planın bir diğer hedefi de kadının toplumdaki rolünü arttırmaktır. Bu açıdan AB'nin kadının siyaset, ekonomi ve sosyal hayata katılımını arttırmaya yönelik girişimleri destekleyeceği belirtilmektedir.³⁷⁸

³⁷⁵ A.g.r. , s. 24.

³⁷⁶ A.g.r. , s. 24.

³⁷⁷ A.g.r. , s. 25.

³⁷⁸ A.g.r. , s. 25.

3.1.9. Tunus

AB-Tunus arasındaki diplomatik ilişkiler 1976'da ilk ortaklık antlaşması imzalanarak başlamıştır. 1995 yılında Barselona Süreci ile hayata geçirilen Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nda Tunus Euro-Med Koordinatörü olarak etkin hale gelmiştir.³⁷⁹ Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında Tunus, "Tunus Ülke Raporu", "AB-Tunus Eylem Planı" ve "Avrupa Komşuluk Politikası Tunus İlerleme Raporu" bünyesinde incelenecektir.

3.1.9.1. Tunus Ülke Raporu

Tunus başkanlık sistemine dayalı bir cumhuriyettir. Demokrasi ve örgüt kurmada anayasal garantiler bulunsa da Tunus'ta siyasi çoğulculuğun önünde bazı engeller bulunmaktadır. Bunlar siyasi parti kurma kriterlerinin yeteri kadar açık olmaması, iktidardaki partiyi destekleyen bir seçim sisteminin varlığıdır. Kurumlar ve siyasi hayat Devlet Başkanı'nın yönettiği Demokratik Anayasa Partisi tarafından yönetilmektedir.³⁸⁰

1989 yılında yönetimin merkeziyetçilikten uzaklaştırılması yönünde bir politika başlatılmış ve bölgesel konseyler kurulmuştur. Tunus Hükümeti'nin 2002-2006 yılı Onuncu Kalkınma Planı bölgesel merkeziyetçilikten uzaklaşmak için kaydedilmesi gereken gelişmeleri belirtmiştir, fakat söz konusu politikanın hayata geçirilmesinde başarılı olunamamıştır.³⁸¹

³⁷⁹ EU Commission, **European Neighbourhood Policy Country Report Tunisia**, (Staff Working Paper)COM(2004)373, 2004, s. 3-5.
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/tunisia_enp_country_report_2004_en.pdf
(05.11.2007)

³⁸⁰ A.g.r., s. 6.

³⁸¹ A.g.r.

Kanunla belirlenmiş olan bağımsız yargı kurumlarından Yüksek Yargı Konseyi ve Kamu Dava Dairesi yürütmenin etkisindedir. Yargıçların görev yerlerinin sabitliği ilkesi henüz sağlanamamıştır.³⁸²

Kamu harcamalarının bütçe üzerinde önemli bir yük oluşturduğu Tunus'ta kamu kesimi merkezi, hiyerarşik ve iktidar ile yakından ilişkilidir.³⁸³

Tunus Uluslararası Şeffaflık çizelgesinde 31.sırada yer alarak bu alanda en önde bulunan Arap ülkesi konumundadır. Rüşvet ve gücün suiistimal edilmesi konularında Tunus yönetimi tarafından ağır yaptırımlar uygulanmaktadır.³⁸⁴

Tunus Anayasası fikir, ifade, toplantı yapma ve dernek kurma özgürlüklerini garanti etmektedir, fakat AB-Tunus Ortaklık Konseyi görüşmelerinde, AB, Tunus'un özellikle ifade ve dernek kurma özgürlüğü ve insan haklarına saygı konusunda daha fazla çaba harcaması gereğini vurgulamıştır. ekonomik ve sosyal kalkınmayla da yakın ilişkisi bulunan bu türden özgürlükler demokratikleşme sürecinin ayrıca baş aktörleridir.³⁸⁵

Yapılan araştırmalarda mevcut 8000 sivil toplum kuruluşundan çok azının gerçekten bağımsız olduğunu görülmüştür. Sivil toplum kuruluşları devlet otoritesinden kaynaklanan sorunlar yaşamaktadır. Bütçe açısından ise dernek faaliyetlerinin finansmanı için İçişleri Bakanı'nın onayı gerekmektedir. Bu uygulamadan dolayı insan hakları ve demokrasi alanlarında yürütülen bazı çalışmalar yapılamamıştır.³⁸⁶

Tunus anayasası basın ve yayın özgürlüğünü garanti etmektedir, ancak Basın Kanunu bu özgürlüğü çeşitli kısıtlamalarla engellemektedir. Ayrıca medya, gazete ve yabancı yayınlar üzerinde sansür uygulanmaktadır. Bu tür uygulamaların varlığı uluslararası gözlemciler ve sivil toplum örgütleri

³⁸² A.g.r.

³⁸³ A.g.r.

³⁸⁴ A.g.r.

³⁸⁵ A.g.r. , s. 7.

³⁸⁶ A.g.r. , s. 8.

tarafından da doğrulanmaktadır. Ayrıca telefon, faks ve internet gibi kişisel iletişim araçları da yetkililer tarafından kontrol edilmektedir. İnternet kullanıcıları yabancı sitelere direk olarak bağlanamamaktadır. Yurt dışı bağlantılar merkezi bir yapıya sahip olan Tunus İnternet Ajansı'nın onayını almak zorundadır.³⁸⁷

Ceza Kanunu, etnik ve dini ayrımcılığı yasaklamaktadır. Berber, Yahudi ve Amazih azınlığın bulunduğu Tunus etnik açıdan homojen bir yapıdadır. Devletin resmi dini İslam'dır. İslam anayasal açıdan bir önceliğe sahip olmasına rağmen devletin yürürlükteki uygulamaları laik prensiplere dayanmaktadır. Uluslararası kanun açısından Tunus her türlü ırk ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına ilişkin BM Sözleşmesini kabul etmiştir.³⁸⁸

Ceza Kanunu'nda işkence bir suç sayılmasına rağmen işkence ve diğer insanlık dışı uygulamalara sıkça rastlanmaktadır ve işkence suçuyla mücadele için etkili bir hukuksal eylem bulunmamaktadır.³⁸⁹

Tutukluğu yargısal kontrole bırakan Tunus'ta sivil toplum kuruluşlarının raporlarına göre tutukluluk sürecinin kanunla belirtilen sınırları aştığı durumlar bulunmaktadır. Tunus'ta hapishanelerdeki aşırı doluluktan kaynaklanan sorunlar mevcuttur. 2003 yılında İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Yüksek Komitesi'nin isteği üzerine hapishane koşullarının iyileştirilmesi için bir komite oluşturulmuş ve oluşturulan komitenin hazırladığı raporlar doğrultusunda bazı önlemler alınmıştır.³⁹⁰ Ceza kanunu vatan hainliği ve yüksek kusurlu cinayet durumlarında ölüm cezasına onay vermektedir. Halen yürürlükte olan bu kanunun uygulamaları ertelenmektedir. En son uygulama 1992 yılında yapılmıştır.³⁹¹

Tunus Anayasası'na göre kanun önünde tüm vatandaşlar eşittir, din, dil, ırk ve kültür farkı gözetilemez. Devlet, Kadından Aileden ve Çocuktan

³⁸⁷ A.g.r. , s. 8.

³⁸⁸ A.g.r. , s. 9.

³⁸⁹ A.g.r. , s. 9.

³⁹⁰ A.g.r. , s. 9.

³⁹¹ A.g.r. , s. 9.

Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın koruması altında cinsiyet eşitliğini Tunus'un gelişim hedeflerinden biri olarak kabul etmiştir. İş Kanunu işyerinde cinsiyete dayalı ayrımcılığı önlemeye yönelik önlemler içermektedir, fakat Tunus'ta kadın erkek eşitliğini engelleyen kanunsal bazı ayrımcılıklar bulunmaktadır. Şiddetin aile içinde çözülmesi gerektiği fikri yaygın olarak kabul edilse de Ceza kanunu aile içi şiddete karşı katı tedbirler içermektedir.³⁹²

Tunus Anayasası ve İş Kanunu ticari birlik kurmayı garanti etmektedir. İki tane sendikası bulunan Tunus'ta teknik olarak sendikalara işçi haklarını savunmaya yönelik haklar verilmektedir. Devletten ve iktidardaki partiden bağımsız olmasına karşın eylem özgürlüğünde fiili kısıtlamalar bulunmaktadır.³⁹³

3.1.9.2.Tunus Eylem Planı

Tunus Eylem Planı'nda demokrasi ve hukukun üstünlüğü alanında kısa ve orta vadeli hedefler belirlenmiştir. Kısa dönemde halkın her kesiminin siyasi hayata katılımının artırılması, sivil toplumun rolünün geliştirilmesi, Tunus Parlamentosu ve Avrupa Parlamentosu üyelerinin eylem planında belirtilen önceliklere göre fikir alışverişinde bulunmaları, Ortaklık Antlaşması'na göre demokrasi konusunda siyasi diyalog ve kanunun üstünlüğü ile ilgili olarak bir alt komite oluşturulması ve siyasi partilerin demokratikleşme sürecine katılımlarının desteklenmesi gereği üzerinde durulmuştur. Orta dönemde ise Tunus'un daha şeffaf bir yönetime sahip olması için yapılması gereken idari reform çabalarının desteklenmesine yer verilmektedir.³⁹⁴

Yargı bağımsızlığının ve etkinliğinin artırılması, hapisane koşullarının iyileştirilmesi konusunda yargı prosedürlerinin ve savunma hakkının etkinliğinin artırılması, ceza reformunun sağlanması, tutukluluk ve

³⁹² A.g.r. , s. 9.

³⁹³ A.g.r. , s. 9.

³⁹⁴ EU Comission, **EU/Tunisia Action Plan**,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/tunisia_enp_ap_final_en.pdf (05.11.2007)

hapishane koşullarının iyileştirilmesi, mahkum haklarının gözetilmesi, hapishane personelinin eğitilmesi ve mahkumlara topluma yeniden uyum sağlayabilmelerine yönelik eğitim verilmesi, özellikle yargıya erişim ve yargının modernizasyonu konusunda reformların desteklenmesi üzerinde durulmaktadır.³⁹⁵

Planda insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı konusunda ulusal yasaların BM tavsiyeleri doğrultusunda uluslararası yasalar ile uyumlu hale getirilmesi, insan hakları ile ilgili konularda BM İnsan Hakları Komisyonu kapsamında diyalog geliştirilmesi, kanun uygulayıcılarının insan hakları konusunda eğitilmeleri gereğine dikkat çekilmiştir.³⁹⁶

Dernek kurma ve ifade özgürlüğü ve medya çoğulculuğunun BM Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile uyumlu hale getirilmesi konusunda, BM Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Komitesi'nin ve sivil toplum kuruluşlarının tavsiyeleri ile ifade ve fikir özgürlüğü ve dernek kurma özgürlüklerinin teşvik edilmesi, kişisel bilgilerin korunmasıyla ilgili yasaların güçlendirilmesi, yabancı yayınların dağıtımını da dahil olmak üzere enformasyon sektörünün özelleştirilmesi, yazılı ve görsel medyanın geliştirilmesi ve internete erişimin serbestleştirilmesi, Tunus ve AB arasında istekli olan sektörlerde ortaklık ve değişimin teşvik edilmesi, insan hakları ve sivil toplumun teşviki için oluşturulan Ortaklık Antlaşması taslağında belirtilen önceliklere göre ortaklığın teşvik edilmesi istenmektedir.³⁹⁷

Kadın ve çocuk haklarının korunması ve teşviki ile ilgili olarak kadının sosyal ve ekonomik gelişiminin güçlendirilmesi, uluslararası konvansiyonlarla bağlantılı olarak kadınlara karşı uygulanan ayrımcılık ile mücadelenin sürdürülmesi, çocuk haklarının ilgili BM Komitesi ile uyumlu olarak geliştirilmesi gerekmektedir.³⁹⁸

³⁹⁵ A.g.r.

³⁹⁶ A.g.r.

³⁹⁷ A.g.r.

³⁹⁸ A.g.r.

Temel sosyal haklar ve işçi standartları konusunda diyalog geliştirilmesi ve bu yolla durum analizi yapılması, potansiyel sorunlar ve bunlara karşı alınması gereken önlemler belirlenmelidir.³⁹⁹

3.1.9.3. Tunus İlerleme Raporu

Avrupa Komşuluk Politikası Tunus İlerleme Raporu'nda Haziran 2005'te üstlenilen AB-Tunus Eylem Planı 2006 yılında yürürlüğe girdiği ve şu anda AB ve Tunus arasındaki ilişkiler için bir taslak oluşturduğu belirtilmektedir. Siyasi ve güvenlik konuları üzerine diyalogda özellikle son zamanlarda başlangıçtakine göre daha az gelişme olduğu belirtilmektedir.⁴⁰⁰

İnsan Hakları ve Demokrasi Alt Komitesi tarafından yapılan hazırlıklar halen prosedürler üzerine yoğunlaşmaktadır. Aralık 2005'te imzalanan yargı sisteminin modernleştirilmesi programının yürürlüğe sokulması gerektiği belirtilmektedir. AB ile birlikte yürütülen sivil toplum projelerinden özellikle Tunus İnsan Hakları Birliği'nin hayata geçirilmesi konusunda sorunlar yaşandığına dikkat çekilmektedir.⁴⁰¹ Şubat 2005'te demokratik kurumların ve kanunun üstünlüğünün işleyişini desteklemek amacı ile Danışmanlar Odası kurulmuştur.⁴⁰²

Yargı sisteminin modernleştirilmesi programının finansmanı için Aralık 2005'te yapılan antlaşma tamamen uygulanmamaktadır. Raporla bu programın gelecekteki AB programları için örnek oluşturacağına değinilmiş ve bunun Tunus için olumlu katılımını gösterebileceği bir fırsat olduğu belirtilmiştir.⁴⁰³ Raporla insan hakları ve temel özgürlükler açısından dernek kurma ve ifade özgürlüğü alanlarında çok az gelişme kaydedildiği ve bağımsız sivil toplum kuruluşlarının eylemlerinin engellendiği belirtilmektedir.

³⁹⁹ A.g.r.

⁴⁰⁰ EU Commission, ENP Progress Report Tunisia, (Staff Working Paper), COM(2006)726, 2006, s.2. http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1510_en.pdf (15.06.2007)

⁴⁰¹ A.g.r. ,2

⁴⁰² A.g.r. ,2.

⁴⁰³ A.g.r. ,2.

Günlük gazete ve dergilerin basım sayılarının teminata tabi tutulması 2006 yılında durdurulmuştur, fakat yabancı yayınlar için teminat istemi ve sınırlamalar devam etmektedir. Uygulamada ise medyanın reklam yapamaması gibi bir çok kısıtlama ile karşılaşıldığına dikkat çekilmektedir.⁴⁰⁴ Ayrıca, Tunus İnsan Hakları Derneği ile devlet yöneticileri arasındaki ilişkilerde sorunlar bulunduğu bunun da derneğin isleyişini olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir. AB tarafından finanse edilen diğer sivil toplum projelerinde de gelişmenin yeterli düzeyde olmadığı belirtilmektedir.⁴⁰⁵ Öte yandan, gözaltı ve tutukluluk koşullarının iyileştirilmesine yönelik çabalar bulunduğu ve Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'ne tutuklama merkezlerine ve hapishanelere düzenli olarak denetim amaçlı ziyaret yapma yetkisi verildiği belirtilmektedir.⁴⁰⁶

3.1.10.Ürdün

I.Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı himayesinde kalan Ürdün ardından İngiliz mandası olmuştur. 1946'da bağımsızlığını kazanan Ürdün ile AB arasındaki diplomatik ilişkiler 1978'de ilk ortaklık antlaşması ile başlamıştır. 1995 yılında Barselona Konferansı ile başlatılan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'na Ürdün de dahil olarak, geliştirdiği Avrupa ile ilişkilerini Avrupa komşuluk Politikası ile devam etmektedir. Ürdün, "Avrupa Komşuluk Politikası Ürdün Ülke Raporu", "AB-Ürdün Eylem Planı" ve "Avrupa Komşuluk Politikası Ürdün İlerleme Raporu" çerçevesinde incelenecektir.

3.1.10.1.Ürdün Ülke Raporu

Mayıs 2002'de yürürlüğe giren Ortaklık Antlaşması uzun dönemde AB Ürdün ikili ilişkileri için demokrasi ilkelerine ve temel özgürlüklere saygıya dayanan bir siyasi diyalog geliştirilmesini hedeflemektedir. Ekim 2003'te AB-

⁴⁰⁴ A.g.r. ,2.

⁴⁰⁵ A.g.r. ,3.

⁴⁰⁶ A.g.r. ,3.

Ürdün Ortaklık Konseyi siyaset, finans, ekonomi ve sosyal alanlarda çalışmaların hızlandırılması için Ortaklık Antlaşması'nın Avrupa Komşuluk Politikası taslağıyla birleştirilmesine yardımcı olacak alt komitelerin oluşturulmasına karar vermiştir.⁴⁰⁷

Ürdün anayasal bir monarşidir. Parlamenter rejimin birtakım özelliklerine sahip olmakla birlikte anayasa Krala yasama ve yürütme alanlarında yüksek yetkiler vermektedir.⁴⁰⁸1989 yılından bu yana Ürdün demokratikleşme sürecinin etkinliğini arttırmak için çabalamaktadır. Son dönemde daha belirgin gelişmeler yaşanmaktadır. 2002 yılında Kral "ilk Ürdün" adı altında yeni bir reform programı başlatmıştır. Program Ürdün siyaset hayatını modernleştirmeyi ve demokratikleştirmeyi hedeflemektedir. Program aynı zamanda Ürdün'ün bölgesel çatışmalar yerine uluslararası konulara odaklanmasını bir öncelik olarak belirtmektedir. Kral Ekim 2003'te reformla ilgili yeni konuları açıklamıştır. Bunlar yargının bağımsızlığı, siyasi partiler ve seçim kanununun yenilenmesi, kadınlara eşitlik ve bağımsız bir medyanın geliştirilmesidir. Söz konusu alanlardaki uygulamaların gözden geçirilmesi ve reformların uygulanmasını sağlamak amacıyla bir Siyasi Gelişim Komitesi oluşturulmuştur.⁴⁰⁹

Yargı sisteminde hiyerarşi söz konusudur ve sivil mahkemeler, dini mahkemeler ve Devlet Güvenlik Mahkemesi bulunmaktadır. Yargıçların atanmaları, terfileri ve işten alınmaları üyeleri Kral tarafından atanan Yüksek Yargı Konseyi tarafından yapılmaktadır. Haziran 2001'de Parlamento Konseyin bağımsız yargı yetkisinin artırılmasına yönelik bir kanunu kabul etmiştir. Adalet Bakanlığı yeni yargıçları eğitmekte, yargı sistemini ve altyapıyı modernleştirmeye çalışmaktadır. Ürdün Hükümeti yargı sisteminin bağımsızlığını ve etkinliğini arttırmak amacıyla yargı sisteminde reformu

⁴⁰⁷ EU Commission, **European Neighbourhood Policy Country Report Jordan**, (Staff Working Paper), COM(2004)373, 2004, s. 3-4.
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/jordan_enp_country_report_2004_en.pdf
(05.11.2008)

⁴⁰⁸ A.g.r. ,s. 5.

⁴⁰⁹ A.g.r.

siyasi gündemin ön sıralarına koymuştur. Ürdün kamu sektörü aynı gelir düzeyindeki ülkeler ile karşılaştırıldığında göreceli olarak daha iyidir. Bu özellikle hukukun üstünlüğü, hükümetin etkin olarak çalışması ve düzenleyici yasalar konularında kendini göstermektedir. 1996 yılında rüşvetle mücadele bürosu kurulmuş 2000’de ise Başbakanlığa bağlı Rüşvetle Mücadele Yüksek Komitesi oluşturulmuştur. 2003 yılında diğer bir rüşvetle mücadele komitesi olan Rüşvet ve Kayırma ile Mücadele Ulusal Komitesi oluşturulmuş, özel sektörle ortak çalışmalar yapılması hedeflenmiştir. Hükümetin reform gündeminde şeffaflığın ve yönetime olan güvenin artırılması bulunmaktadır.⁴¹⁰

Ürdün BM İnsan Hakları Konvansiyonları’nı iki opsiyonel protokol dışında kabul etmiştir. Bunlar Sivil ve Siyasi Haklar Üzerine Sözleşme ve İşkenceye Karşı Sözleşmedir.⁴¹¹ Mevcut yasalar ifade ve dernek kurma özgürlüklerini kısıtlayıcı özelliktedir. 2001’de çıkartılan ve 2004’de parlamento tarafından onaylanan bir yasaya göre halka açık toplantı ve miting düzenleyenlerin duyuru yapmadan en az üç gün önce validen izin almaları gerekmektedir. İnsan hakları kuruluşları siyasi gösteri yapanların düzeni bozmak, İslami gruplarla işbirliği yapmak, terörist faaliyetlerde bulunmak Filistin İntifadası’nı desteklemek için silah kaçakçılığı yapmak suçlarından tutuklandıklarını raporlarında belirtmektedir.⁴¹²

Kral ve Kraliyet ailesini olumsuz yönde eleştirmek kanunla yasaklanmıştır ve suç sayılmaktadır. Bu suçu isleyenlere hapis cezası dahi verilmektedir. Fakat hükümet mevcut reform programında bu alanda daha fazla özgürlük sağlanacağını açıklamıştır.⁴¹³ Anayasa basın özgürlüğünü garanti etse de yasalar birçok kısıtlama öngörmektedir. 1998 Basın ve Yayın Kanunu hükümete para cezası verme, lisans iptal etme ve kapatma hakları vermektedir.⁴¹⁴

⁴¹⁰ A.g.r. , s. 7.

⁴¹¹ A.g.r. , s. 7.

⁴¹² A.g.r. , s. 8.

⁴¹³ A.g.r. , s. 8.

⁴¹⁴ A.g.r. , s. 8.

2001’de çıkartılan Ceza Kanunu devletin itibarını bozmaya yönelik konuşan veya yazılı yayın yapan her kişinin gözaltına alınmasını sağlayacak unsurlar içermektedir. Ayrıca Devlet Güvenlik Mahkemesi’nin bu tür söylemleri yayınlayan medya kuruluşlarını geçici veya kalıcı kapatma hakkı bulunmaktadır.⁴¹⁵

Kral medyanın bağımsızlığı, çoğulculuğu ve profesyonelliğinin teşviki amacıyla 2002 yılı sonunda Yüksek Medya Konseyi’nin yeniden hayata geçirilmesine yönelik bir girişimde bulunmuştur. Hükümet medyanın bağımsızlığının artırılması gereğini görmüş ve devletin medya üzerindeki kontrolünü azaltmaya yönelik bazı önlemler almıştır. Bu anlamda atılan ilk adım Enformasyon Bakanlığı’nın kapatılması olmuştur. Hükümet radyo ve televizyon alanında tek yayıncı olmasına karşın ülkede uydu aracılığı ile uluslararası yayınların takip edilmesinde engelleme yoktur. Ocak 2000’de hükümet yabancı yayın kuruluşlarına ülkede tamamen ifade özgürlüğü hakkı tanıyan bir tasarıyı onaylamıştır.⁴¹⁶

Ürdün’de devlet dini İslam’dır ve halkın büyük kısmı Sunnidir. Etnik gruplar ise Hanefi mezhebine mensup Çeçenler ve Çerkezlerdir. Genel olarak dini gruplara ve azınlıklara karşı resmi bir ayrımcılık uygulanmamaktadır. Nüfusun %4’ünü oluşturan Hıristiyanların kiliseye gitme ve çocuklarına dini eğitim verme hakları bulunmaktadır.⁴¹⁷

İşkence kanun yoluyla yasaklanmıştır. Kanunlar mahkumlara insani muamele yapılması ve temsil edilme hakkı vermektedir. Fakat insan hakları kuruluşları siyasi suçlulara ve hücre hapsindekilere kötü muamele yapıldığını bildirmişlerdir. İşkenceyi önleme ve hapisanelerin durumunun iyileştirilmesi için ulusal bir yapı oluşturulmamıştır. Sivil toplum örgütlerinin hapisanelere girişi serbest olmasına rağmen kısıtlamalar bulunmaktadır. Fakat bu durumun 2003’te Ulusal İnsan Hakları Merkezi’nin açılmasından itibaren

⁴¹⁵ A.g.r. , s. 8.

⁴¹⁶ A.g.r. , s. 8.

⁴¹⁷ A.g.r. , s. 8.

değiştii belirtilmektedir. Ürdün idam cezasını yasaklayan BM Protokolünü onaylamamıştır ve idam cezası uygulamaları devam etmektedir.⁴¹⁸

Ürdün Kadınlara Karsı Her Tür Ayrımcılığı Engellenen BM Sözleşmesini imzalamıştır fakat ulusal mevzuatına yansıtmemiştir. Kadınların pasaport edinme, emeklilik ve sosyal güvenlikinden faydalanma, miras, boşanma ve yargısal adalet konularında kanunsal ayrımcılığa maruz kaldıkları belirtilmektedir. Şiddete maruz kalan kadınların mahkemelere başvurma hakkı bulunmaktadır, fakat ailesel ve sosyal nedenlerden dolayı bunu yapmamaktadırlar. Kadın hakları örgütleri kadınların seçimlerde oy kullanma haklarının aynı nedenlerden dolayı kısıtlandığını belirtmektedirler. Raporda Ürdün'ün gelişimi için kadının siyasi ve ekonomik rolünün artırılmasının önemini bildiğine ve hükümet bu konuyu gündemine aldığına dikkat çekilmektedir.⁴¹⁹ Öte yandan, İş Kanunu 16 yaşın altındaki çocukların çalışmalarını çıraklık dışında yasaklamaktadır. Çalışma Bakanlığı 2001 yılında çocuk işçi çalıştırma ile ilgili şikayetleri değerlendirmek üzere Çocuk İşgücü Ünitesi'ni oluşturmuştur.⁴²⁰

Sivil toplum kuruluşları sadece ilgili oldukları alanlarda faaliyetlerinin ve bütçelerinin detaylarını yetkililere sunmak şartı ile çalışabilmektedirler. Sosyal Kalkınma Bakanlığı sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini her an denetleme yetkisine sahiptir. Söz konusu örgütlerin siyasi faaliyetlerde bulunmaları yasaktır. Sivil toplum kuruluşlarının yurtdışı finansmanları ilgili devlet organlarından izin alınması koşulu ile mümkündür. İnsan hakları örgütlerine göre, insan hakları savunucularına yetkililer tarafından baskı ve yıldırma uygulanmaktadır. Fakat 1989'dan bu yana ülkedeki sivil toplum kuruluşlarının sayısı iki kat artmıştır ve hükümet bu alanda daha fazla özgürlük tanınacağını belirtmiştir.⁴²¹ Özel sektörde ve devlete ait bazı şirketlerde çalışan işçilerin sendika kurma ve sendikalara üye olma hakları bulunmaktadır. Sendikaların yasal olabilmeleri için lisanslı olmaları

⁴¹⁸ A.g.r. , s. 8.

⁴¹⁹ A.g.r. , s. 9.

⁴²⁰ A.g.r. , s. 9.

⁴²¹ A.g.r. , s. 9.

gerekmektedir. Sendikalara üyelik vatandaşlar için sınırlıdır. Sendikaların Ürdün Ticari Sendikalar Genel Federasyonu'na üye olmaları gerekmektedir. Federasyonun faaliyetleri hükümet tarafından finanse edilmekte ve denetlenmektedir. İş Kanunu işçilerin grev için hükümetten izin almalarını zorunlu kılmaktadır.⁴²²

Anayasa her tür ayrımcılığı yasaklamaktadır. Etnik veya dinsel azınlıklar ayrımcılığa maruz kalmamakta, kendi dinsel ve kültürel faaliyetlerini sürdürebilmektedirler. Bunlar eğitim, sağlık ve iş alanında da eşit haklara sahiptirler. Özellikle Çerkezler, Çeçenler ve Ermeniler sosyal ve kültürel kulüpler kurmaktadır. Azınlıklar hükümette ve parlamentoda kontenjanlı olarak temsil edilmektedirler.⁴²³

3.1.10.2. Ürdün Eylem Planı

AB-Ürdün Eylem Planı Ortaklık Antlaşmasına paralel olarak bazı öncelikleri vurgulamaktadır. Bunlar ulusal siyasi gelişim planı doğrultusunda demokrasi ve siyaset konularında ulusal diyalogun daha ileri taşınması, bağımsız ve tarafsız bir yargı oluşturulmasına devam edilmesi, yönetim ve yargının kapasitesinin artırılması, medya ve ifade özgürlüğü alanında daha fazla gelişme kaydedilmesi, kadınların siyasi ve ekonomik yasama katılımlarını arttırmaya yönelik bir plan hazırlanmasıdır.⁴²⁴

Eylem Planı'nda demokrasinin güçlendirilmesi, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim ve şeffaflık yoluyla kurumların istikrarının ve etkinliğinin artırılması amacıyla Avrupa Parlamentosu ile Ürdün Parlamentosu arasında siyasi diyalog kurulması gerektiği belirtilmektedir. Ürdün'ün de taraf olduğu BM sözleşmeleri ile uyumlu olarak iyi yönetim ve şeffaflığın artırılmasına yönelik çabaların desteklenmesi öncelikli konulardır. Ayrıca Eylem Planı'nda, orta dönemde ise demokrasi ve siyasi yaşam konularında ulusal diyalog

⁴²² A.g.r. , s. 9.

⁴²³ A.g.r. , s. 10.

⁴²⁴ EU Commission, **EU/Jordan Action Plan**, 2004, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/jordan_enp_ap_final_en.pdf (05.11.2007)

oluşturulması, siyasi partiler ve seçim kanununun reforma tabi tutulması beklenmektedir. 2004-2006 Yargı Güncelleme Stratejisinin uygulamaya sokulması ve yargı prosedürlerinin basitleştirilip hızlandırılması istenmektedir. Yargıçların eğitilmesi yoluyla yargı idaresinin kapasitesinin ve etkinliğinin artırılması önerilmektedir.⁴²⁵

İnsan hakları ve temel özgürlükler konusunda medyanın bağımsızlığının desteklenmesi ve ifade özgürlüğünün artırılması için mevcut çalışmaların teşviki, Yüksek Medya Konseyi'nin güçlendirilmesi, medya çalışanları için eğitim programları düzenlenmesi, kurumlaşmanın sağlanması ve medyada özel sektörün rolünün artırılması beklenmektedir. Eylem Planı'nda Dernek kurma özgürlüğü ve sivil toplumun gelişimi ile ilgili olarak hükümet planlarının uygulamaya sokulması ve kurumlarda kanun bazında reform yapılması gereğine yer verilmektedir. Ürdün'ün insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı konusunda uluslar arası taahhütlerini yerine getirmesi ile ilgili olarak, Ürdün'ün taraf olduğu BM Konvansiyonlarını etkin bir şekilde uygulaması, İnsan Hakları Ulusal Komisyonu'nun kapasitesinin ve etkinliğinin artırılması, Ortaklık Komitesi altında insan hakları ve demokratikleşme üzerine ortaklık için diyalog başlatılması, çocuk haklarının korunması ve çocuk işgücünün engellenmesi ve kötü muameleye karşı mevcut kanunların etkin şekilde uygulanması beklenmektedir. Kadınlara karşı eşit muamele konusunda Ürdün'ün kadın hakları ile ilgili taraf olduğu uluslar arası sözleşmeler ile ulusal kanunların uyumlaştırılması ve bu konuda bilgi alışverişi ve istatistiki bilgi oluşturulması istenmektedir. Ayrıca, orta vadede kadınların ekonomik ve siyasi hayata katılımlarını arttırmaya yönelik bir plan oluşturulması gereği üzerinde durulmaktadır. Belgede ayrıca, temel sosyal haklar ve iş kanunu ile ilgili bir diyalog oluşturulması ve bu konularda gerekli önlemlerin alınması istenmektedir. Ürdün'ün taraf olduğu uluslararası çalışma konvansiyonlarını uygulamaya sokması ve bunların etkin bir şekilde uygulanması beklenmektedir.⁴²⁶

⁴²⁵ A.g.r. ,

⁴²⁶ A.g.r. ,

3.1.10.3. Ürdün İlerleme Raporu

Avrupa Komşuluk Politikası Ürdün İlerleme Raporu'nda Ürdün'ün Eylem Planı çerçevesinde alınması gereken önlemlere gerekli önemi verdiği ve Eylem Planını hemen uygulamaya soktuğu belirtilmektedir. Ürdün Eylem Planı'nın ilk yılında siyasi ve ekonomik reformlara bağlı kalacağına sinyallerini verdiği vurgulanmaktadır.⁴²⁷ Avrupa Komşuluk Politikası AB ve Ürdün arasında Ürdün'deki siyasi gelişmeler, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve bölgenin siyasi durumu açısından da düzenli bir diyalogu gerekli kılmaktadır.⁴²⁸ Kasım 2005'te Ürdün Ulusal Gündem'ini açıklamış ve siyasi ve kamusal reformlarına öncelik vereceğini belirtmiştir. Ürdün Ulusal Gündem Komitesi nüfusun farklı kesimleri arasında diyalog geliştirme ve danışma konusunda önem taşımaktadır.⁴²⁹ Ulusal Diyalog Başbakanlık İnternet Sitesi ve halka açık anketler gibi kalıcı mekanizmalar yoluyla etkin hale getirilmiştir. Hükümet AB'nin de desteği ile sivil toplum ve sivil toplum kanununun tasarlanmasında etkin olan sivil toplum kuruluşları arasında etkileşim yaratmaya çalışmaktadır.⁴³⁰ Hükümet iyi yönetim ve şeffaflık alanında gelişme kaydetmek için rüşvete karşı BM sözleşmelerini onaylamış, ademimerkeziyetçiliği destekleyen bir plan hazırlamış, Denetim Barosu'nu güçlendirmiş ve Parlamento'ya finansal açıklık kanunu taslağı sunmuştur.⁴³¹ Raporda, kamu yönetimi reformu alanında bazı bakanlıklarda başlangıç yapıldığı fakat sektörde tamamen bir reformdan söz etmek mümkün olmadığı belirtilmektedir.⁴³² Ürdün AB'nin de desteği ile yargının güncellenmesi için bir strateji uygulamaktadır. Yargının kapasitesinin ve etkinliğinin artırılması hedeflenmekte ve yargıçlara eğitim verilmektedir. Öte yandan, raporda siyasi partiler ve seçim kanunu reformu konusunda bir gelişme kaydedilemediğine değinilmektedir.⁴³³ AB Ulusal İnsan Hakları Merkezi'ne destek sağlamaya devam etmektedir. Merkez insanlık dışı ve onur kırıcı cezaları araştırmış ve

⁴²⁷ EU Commission, **ENP Progress Report Jordan**, (Staff Working Document), 2006, COM(2006)726, s. 2. http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1508-2_en.pdf (05.11.2008)

⁴²⁸ **A.g.r.**, s. 3.

⁴²⁹ **A.g.r.**

⁴³⁰ **A.g.r.**

⁴³¹ **A.g.r.**

⁴³² **A.g.r.**

⁴³³ **A.g.r.**

bunlarla mücadele için yasal ve prosedürel uyumlaştırmanın yapılması için isteklerde bulunmuştur.⁴³⁴ bunun yanında, kadınlara karşı eşit muamele hem Ulusal Gündemde hem de Eylem Planında bir öncelik olarak yer almaktadır. Bu yüzden raporda kadın haklarının gelişimi ve aile içi şiddet gibi hassas konularda daha fazla gelişim kaydedilmesi gerektiği belirtilmektedir.⁴³⁵

3.2. Politikanın Değerlendirilmesi

3.2.1. Politikanın Artı ve Eksileri

Avrupa Birliği, henüz yeni bir politika olan Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında politik, sosyal ve kültürel anlamda çok farklı dinamiklere sahip coğrafyalarda komşuluk ilişkileri kurma iddiası ile faaliyet göstermekte ve AB üyesi olmak isteyen ülkelerden olumsuz tepkiler almasına rağmen bu politikayı geliştirip derinleştirerek uygulamaya devam etmektedir.⁴³⁶

AB çevresinde kendi refah ve değerlerini koruyacak, bölgelerinde stratejik öneme sahip, AB için önceliği olan dost ve AB'ye benzer olan ülkelerden koruyucu halka yaratılmasını amaçlayan Avrupa Komşuluk Politikası için vurgulanabilecek en önemli gerçek söz konusu ülkelere üyelik konusunda şans tanınmamasıdır. Genişlemeyle ilgili olmadığı vurgusu yapılsa da Avrupa Komşuluk Politikası'nın Avrupa Birliği'nin genişlemeden sorumlu komiseri Günter Verheugen tarafından tanıtılan ve Verheugen' in, **"...şunu çok açık söylüyorum ki Avrupa Komşuluk Politikası üyelik konusundan tamamen farklı ve şu anda hiçbir üyelik şansı olmayan devletlere yönelik.....Baltık ülkeleri istisnası haricinde, Avrupa Birliği'nin doğu sınırının uzun süre, eski Sovyetler Birliği'nin batı sınırı**

⁴³⁴ A.g.r.

⁴³⁵ A.g.r.

⁴³⁶ <http://avrupa.marmara.edu.tr/index.php?sayfa=59>

olarak kalacağı kesin” şeklindeki konuşması komşuluk ile üyelik arasındaki ilişki konusunda AB'nin resmi yaklaşımını ortaya koymaktadır.⁴³⁷

Üyelik perspektifinin olmamasından ötürü komşuluk kapsamında olan ancak aynı zamanda gelecekte üyelik amacını güden bazı ülkeler AB'yi eleştirmekte ve üyelik isteğini dile getirmektedir. Bazıları ise komşuluk kapsamında olmanın da bir ayrıcalık olduğunu ve ileride olası bir üyelik durumunda komşuluk esnasında elde edilen avantaj ve ilerlemelerin üyeliğe olumlu etki edeceğini düşünmektedir.⁴³⁸

AB'nin komşuluk politikası aslında farklı bir genişleme anlayışı şeklinde yorumlanabilir; sınırların daha bulanık olduğu coğrafi genişleme anlayışı. Üye ülkelerin beyaz, üye olmayan ülkelerin siyah olduğunu düşünürsek komşuluk politikası kapsamındaki ülkeler için de gri olduğunu söyleyebiliriz.

Üyelikten daha az ortaklıktan daha fazla olan Avrupa Komşuluk Politikası; Birlik tarafından, komşuluk politikası kapsamındaki ülkelerin taahhütlerini yerine getirme ölçülerine göre finansal ve teknik işbirliği yoluyla politik ve ekonomik desteğin o ölçüde daha fazla olacağı anlamına gelen "ne kadar taahhütlere uyum; o kadar destek" teklifinde bulunan bir reform ortaklığıdır. Avrupa Komşuluk Politikası birçok farklı ülkeyi tek bir politika altında toplamaktadır. AB'nin daha derin ilişki teklifi tüm ülkeler içindir. Fakat Avrupa Komşuluk Politikası'nın her ülke için özel yaklaşımı farklılaşma ve esneklik sağlamaktadır. Öyle ki her ülkenin önceden belirlenmiş hedefler doğrultusunda politika kapsamında işbirliği devam etmekte bunun sonucu olarak da her ülke için aşamalar fark etmektedir.⁴³⁹ Bu anlayış içerisinde yani AB'nin farklılaştırma politikası vasıtasıyla, ticaret, enerji, teknoloji, altyapı ve iletişim ağları ve son olarak uluslararası ilişkiler gibi farklı alanlarda komşu ülkelerle farklı entegrasyonlara gidilebilmesi sağlanmaktadır. Bu da ülkelerin daha açık ya da daha koyu gri olabileceği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, AB'nin Akdeniz ülkelerine yönelik politikasının bir tamamlayıcısı olarak

⁴³⁷ <http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,2525960,00.html>

⁴³⁸ <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2525960,00.html>

⁴³⁹ European Neighbourhood Policy Strategy Paper,s.8

sunulan daha geniş bir Avrupa için yeni komşuluk politikası, aslında AB'nin son genişleme sonrasında oluşan yeni komşularına yönelmiş stratejik bir politika olarak da düşünülebilir.

Diğer taraftan Avrupalı parlamenter Elmar Brok tarafından hazırlanan bir rapora göre "Avrupa Komşuluk Politikası'nın, adaylık için bir engel oluşturmadığı, fakat aynı zamanda AB adaylığı anlamına da gelmediği" dir. Avrupa Komşuluk Politikası ile genişleme politikası arasındaki kavramsal ve yasal boşluğun da doldurulması gerektiği belirtilen raporda, AB'nin demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi konularda ortak politikalar alanı oluşturması gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁴⁰ Bu açıklamadan hareketle politika kapsamındaki ülkelerin ileride genişleme kapsamına alınarak potansiyel aday sınıfına dahil edilmesi muhtemeldir.

AB dünya üzerindeki tüm ülke grupları ve ülkelerle geniş bir ilişki ağına sahiptir. Bu ilişkiler kısıtlı ve dar ikili anlaşmalardan, açık ve gizli güvenlik kaygılarıyla ekonomik ve politik sorunların geniş bir şekilde kapsayan yoğun bölgelerarası anlaşmalara kadar uzanmaktadır. Bu ilişkiler çerçevesinde, AB gayri resmi olarak anlaşmaların hiyerarşisini ileri sürmektedir. Giderek ilerleyen bu yolda, bu hiyerarşi serbest ticaret anlaşmaları, ortaklık ve işbirliği anlaşmaları, gümrük birliği, birlik anlaşmaları ve Avrupa anlaşmalarıdır.⁴⁴¹ Bu zeminde düşünülmüş olan Avrupa komşuluk politikası kavramsal, coğrafik ve eylemsel sonuçları ile ilişkilerin bu farklı çeşitlerinin bir karışımı olarak tasarlanmış gibi görünmektedir.

Kasım 2005'te Londra'daki bir toplantıda 'Avrupa Komşuluk Politikası'nı anlatan Benita Ferrero-Waldner'in '**Komşularımıza yardım etmek kendimize yardım etmektir. Özetle, Avrupa'nın çevresindeki ülkelerin durumu iyi olacak ki, Avrupa'da iyi olsun**' şeklindeki sözleri dikkat çekicidir.⁴⁴² Çünkü karşılıklı bağımlılık olmadan devletlerin artık hareket dahi edemediği günümüzde, AB ancak komşularının da iyi durumda

⁴⁴⁰ <http://www.euractiv.com.tr/abnin-gelecegi/article/genisleme-surecinin-basarili-olmasi-icin-kamu-destegi-iyi-komsuluk-politikas-ve-kurumsal-etkinlik-gerekli>

⁴⁴¹ Desmond Dinan, **Ever Closer Union: An Introduction to European Integration**, Palgrave Macmillan, 3.b., 2005, ss.:530.

⁴⁴² <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=3480639&yazarid=20>

olması ile kendisinin de çok daha iyi bir seviyeye gelebileceğinin farkındadır. Bu açıklama aynı zamanda AB komşuluk politikasının aslında kendini korumaya yönelik oluşturmak istediği güvenlik çemberi olduğu yönündeki açıklamaları haklı çıkarmaktadır.

Esasen “enerji kaynaklarına ve nakil güzergahlarına sahip ülkelerin” içerildiği bu politikanın derinine inildiğinde söz konusu ülkeler ile yapılan müzakereler ve görüşmelerden de anlaşılacağı üzere Avrupa Komşuluk Politikası’nın stratejik hedefi, AB’nin çevresinde dost ve istikrarlı ülkelere bir kuşak oluşturmaktır. Aynı zamanda Avrupa Komşuluk Politikası ile yeni politik çerçeve bağlamında kendi sınır güvenliğini ve değerlerini yayma sürecini etkin hale getirmeyi başaran AB, aynı zamanda komşu ülkelerini birlikte daha sıkı bağlar kurmayı ve Avrupa harmonisini bu yolla güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Avrupa Komşuluk Politikası teorisi ve pratiği arasında büyük boşluklar olduğu yönünde eleştiriler almaktadır. Avrupa Parlamentosu’nun Sosyalist parlamenterleri ve sivil toplum örgütleri, uygulamada sadece ekonomik unsurlara odaklanıldığı ve demokrasi, insan hakları ile yönetim reformları konusuna değinilmediği ya da yeterince önemsenmediği ve hatta baskı yapılması gerektiği halde sessiz kalındığı yönündeki eleştirileri bulunmaktadır.⁴⁴³ Amaçlarına uygun olarak kapsadığı ülkelere yönelik bazı yaptırımlar olması gerektiği üzerinde duran bu tip eleştirilerin haklılığı bir yana Avrupa Komşuluk Politikası’nın yönteminin birlikte çalışmak olduğunu ve karşılıklı rızaya dayandığını vurgulayan Komisyon komşuluk politikası koordinatörlerinden Mary Teresa Moran, komşuluğa dahil olan bölge ve ülkelerde ki diğer küresel ve bölgesel güçlerden Birliği ve Avrupa Komşuluk Politikasını ayıran temel unsurun reform dayatmasında bulunmaması olduğunu dile getirmiştir. Ancak şu da bir gerçektir ki yaptırımsız amaçlara ne kadar zamanda ve ne oranda ulaşılabileceği tartışmalıdır. Aslında politika “more for more” ya da farklılaştırma stratejisine göre çalışmakta eylem planlarına uyum düzeyine göre yardımlar o derece artırılarak politikanın

⁴⁴³ Akça Ataç, “AB’nin Komşuluk Politikasının Geleceği”, Avrupa Araştırmaları Masası, Tusam, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=839&sayfa=27>.

devamlılığı sağlanmaktadır. Bu da bir anlamda yaptırımın AB’de ki yöntemidir.⁴⁴⁴

Genişlemeyi ağırdan almak ve üyelik perspektifi sunmadan etki ve işbirliği alanını genişletmeyi sağlayacak komşuluk politikası hedefleri ve bu hedeflere ulaşmadaki araçları konusunda da ayrıca eleştirilmektedir. Politikanın ifade edildiği ve hedeflendiği potansiyelinin henüz harekete geçirilemediği açıktır. Komisyon’un tüm çalışmalarına rağmen Avrupa Komşuluk Politikası’nın yapısal zayıflığı da söz konusudur. Kendisi tam anlamıyla ne genişleme, ne de dış politikadır, bu sebeple bu ikisinden gelebilecek hiçbir yardımcı ögeyi kullanamamaktadır.

Avrupa Komşuluk Politikası’nın tüm yükünün son derece yoğun olan AB Dış İlişkiler başlığı altında sabitlenmiş olması istendiği zaman ateşlenecek istendiği zaman küllendirilecek bir politika aracı olduğu yönündeki fikri de desteklemektedir. Ancak henüz yeni ve üstelik dış ilişkiler ile ilgili olan bu politikanın ilk etapta ayrı bir başlık altında oluşturulması çokta doğru olmasa gerektir. İleriki dönemlerde gelişecek ve derinleşecek olan bu politikanın ayrı bir başlık altına alınması ihtimaller dahilindedir.

Ferrero-Waldner’in açıklamalarını göz önüne aldığımız taktirde, AB’nin “komşu” ülkelerden beklentilerinin serbest ticaret alanı, karşılıklı olarak hizmetlerin serbestleştirilmesi, ticaret anlaşmaları, müsaade ve vize işlemlerinin kolaylaştırılması, yasal göçü teşvik, yasadışı göçü sınırlama, yargı konusunda işbirliği, örgütlü suçla mücadele, yargı personelinin eğitimi, AB enerji politikalarına uyum ve katılım, ODGP’ye uyum ve katılım ve AB çevre politikasına uyum ve katılım şeklinde olduğunu gösteriyor.⁴⁴⁵

Ayrıca AB’nin bu kapsamdaki gayretlerinde önceliğin, ilişkilerin kurumsallaştırılmasında olduğu görülüyor. Açıklamalardaki yapıcı üslup, gelişimlerin övülmesi ve eksikliklerin giderilebileceği yönündeki olumlu yaklaşım, düşünüldüğünde bu daha iyi görülmektedir.

⁴⁴⁴ Ataç, **A.g.m.**, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=839&sayfa=27>.

⁴⁴⁵ http://ec.europa.eu/world/enp/speeches_en.htm

Avrupa Birliği'nin tek amacı, toplumsal bir değişimi mümkün kılacak kurumsal ve siyasi çerçeve koşulların oluşturulmasına yardım etmek olmalıdır. Bu sayede AB ancak uzun vadeli hareket edebilir, reformlara özendirilebilir ve dolaylı politikalar uygulayabilir.⁴⁴⁶

AB'nin temellerinin atılmasında önemli yeri olan Jean Monnet'in "adımlarını teker teker ve ancak zamanı geldiğinde at" sözü doğrultusunda oluşturulan ve devam ettirilen Avrupa komşuluk politikası köklü bir politika oluncaya kadar inişli çıkışlı bir seyir izleyeceği bir gerçektir. Kendisinden önceki politikalar ve deneyimleri ile alt yapısı hazırlanan Avrupa komşuluk Politikası'nın ilk yıllarının pek başarılı geçmemesi ancak görülen eksikliklerin giderilmeye çalışılması gelecek yıllarda başarılı olabileceği fikrini desteklemektedir.

3.2.2. Politikanın Güçlendirilmesi

Hiç şüphesiz, bu politikanın değerlendirilmesinde Komisyon'un 4 Aralık 2006 tarihinde yayımlandığı "Avrupa Komşuluk Politikası'nı Güçlendirmek" (*Strengthening the European Neighbourhood Policy*) belgesi çok aydınlatıcı olacaktır. Belgenin yayımlandığı tarih itibarı ile Avrupa Komşuluk Politikası Birlik ile komşuları arasındaki güçlü ilişkiler için sağlam bir temel olmaktadır. Avrupa Komşuluk Politikası'nın başlangıcından itibaren iki taraf ağıısından güçlü olan yönleri şu şekilde sıralanabilir:⁴⁴⁷

- Ø Bütünleşme (*Integration*): Belgeye göre bütünleşme ile birlikte, AB ile her bir ortak arasındaki tüm konuların tartışılıp işlendiği "komşuluk" bir bütün olarak kapsanan tek ve açık bir çerçeve olmuştur.

⁴⁴⁶ http://www.qantara.de/webcom/show_article.php/ c-670/ nr-23/i.html

⁴⁴⁷ Strengthening the European Neighbourhood Policy, ss.:3, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com06_726_en.pdf

- Ø Ortak Sahiplik (*Joint Ownership*): Belge hazırlandığı tarihte politikanın işletici aracı olan “Eylem Planı” politik seviyede komşu ülkelerle karşılıklı olarak tamamen görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Diğer bir deyişle, politika için, AB ile ortaklar arasında yürütme açısından ortak sahiplik sağlanmıştır.
- Ø Somutluk (*Concreteness*): Komisyon’un belgesinde, Eylem Planları çok geniş ve kapsamlı olmasının Komşuluk Politikasının daha somut biçimde algılanmasına ve devamında da kabul edilebilir hale gelmesinde katkısı bulunduğu belirtilmiştir.
- Ø Fonların Daha iyi Kullanımı (*Better Use of Funds*): Komisyon yayımladığı belgede ENPI’nin, ortak ülkelerde kaynakların artırılmasını ve yeni işbirliği formlarının oluşturulmasında önemli rol oynadığının üzerinde durmuştur.

Yukarıda sözü edilen olumlu gelişmelerin yanında komşu ülkelerde hala önemli ve ciddi sorunlar göze çarpmaktadır. Özellikle yoksulluk ve işsizlik, ekonomik performans, yolsuzluk ve temel zorluklara karşı güçlü yönetim konularında komşu ülkeler yeterli gelişmeyi sağlayamamış ve neredeyse başlangıç noktası ile aynı seviyede kalmışlardır. Belgede, bunların temel olarak komşuların sorunları olduğu, ancak bu sorunların yasadışı göçler, enerji arzlarına yansıyan belirsizlikler, çevresel bozulma ve terörizm vasıtası ile Avrupa’ya da yansıdığı özellikle vurgulanmıştır. Daha ayrıntılı olarak Avrupa Komşuluk Politikası’nın belge tarihindeki zayıf ve geliştirilmeye ihtiyaç duyulan yönleri şunlardır:⁴⁴⁸

- Ø Ticaret ve Ekonomik Bütünleşme (*Trade and Economic Integration*): Belgede AB’nin Politika kapsamındaki ortaklarıyla ticari ilişkilerini geliştirmeye devam etmekte olduğu ancak Birliğin Komşuluk Politikasından daha fazla ekonomik ve politik

⁴⁴⁸ A.g.r.,ss.:3-4

fayda sağlamak açısından tüm ortaklara daha derin ticari ve ekonomik entegrasyon perspektifi teklifinde bulunması gerektiği vurgulanmıştır.

Ø Hareketlilik ve Göç (*Mobility and Migration*): Komisyona göre Avrupa Komşuluk Politikası ülkeleri ile hareketlilik ve göç yönetimi konusunda işbirliği gelişmesine rağmen, Avrupa Komşuluk Politikası henüz ortak ülkelerin vatandaşlarının AB'ye girişlerin konusunda kayda değer bir gelişme sağlayamamıştır.

Ø Bölgesel Çatışmalar (*Regional Conflicts*): Belge'de üzerinde durulan diğer bir zayıf nokta ise, Komşuluk Politikasının bölgedeki çatışmaların çözümü konusunda önemli bir gelişme sağlayamaması olarak belirlenmiştir. AB'nin söz konusu sorunları çözebilmesi için bölgede daha aktif olması gerektiği ve bölge ile daha ilgili hareket etmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Komşu ülkelerdeki kalkınma ve reformlar ilk olarak onların kendi çıkarlarına olsa da ortaklarını bu çaba için desteklemek AB'nin de çıkarlarına uygundur. AB komşularının ihtiyaçlarını, istek ve arzularını destekleyerek onların AB'ye adapte olmasını sağlamaktadır. Ortak ülkelerin reform uygulamalarına hız vermeleri daha derin ilişkileri ortaya çıkaracak ve AB'nin desteğinin de artmasını sağlayacaktır. Bu çerçevede Avrupa Komşuluk Politikası'nın güçlendirilmesi gereken yönleri şu şekilde ortaya çıkmaktadır:⁴⁴⁹

Ø Ekonomik ve ticari öğeleri artırmak: Komisyon'un belgesinde AB'nin Avrupa Komşuluk Politikası kapsamındaki ortakları ile daha derin ekonomik bütünleşme sağlamanın politikanın başarılı ve daha güvenilir olması açısından önemli olduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu alanda politikayı güçlendirmek için ticaret, yatırım ve ekonomik entegrasyon eylem noktaları

⁴⁴⁹ A.g.r.,ss.:4-14

olarak hedeflenmiş ve tüm Avrupa Komşuluk Politikası ortakları için derin ve kapsamlı bir Serbest Ticaret Alanı oluşturulması, ortak ülkelerdeki reform desteğini artırmak ve ülkelerdeki yatırım ortamının iyileştirilmesi, önemli sektörlerde Avrupa Komşuluk Politikası ortakları ile bütünleşme ve işbirliğinin güçlendirilmesi gereklilikleri vurgulanmıştır.

Ø Dolaşımı kolaylaştırmak ve göçü yönetmek: Belgeye göre, Avrupa Komşuluk Politikası ortakları için politikanın en önemli yönlerinden biri bireylerin dolaşımının artırılmasıdır. Fakat mevcut vize politika ve uygulamaları ortaklar arasında zorluklara neden olmaktadır. Belgede bu alanda politikayı güçlendirmek için serbest dolaşım ve göç eylem noktaları olarak belirlenmiş ve iş ilişkileri, eğitim, turizm vb. alanlarda Avrupa Komşuluk Politikası ortaklarına vize kolaylığının sağlanması ve seyahat engellerinin kaldırılması öngörülmektedir. Böylelikle, iyi yönetilen bir göç ve dolaşım sistemi yaratılarak, yasadışı göç ile savaşta ve etkili sınır yönetimi konusunda ortaklarla işbirliğinin daha verimli bir biçimde gerçekleşeceğinin altı çizilmiştir.

Ø İnsan insana değişimi artırmak: Komisyon dolaşım konusundan ayrı olarak Avrupa Komşuluk Politikası'nın bir insani yanı olması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, AB ve komşu ülke vatandaşlarının karşılıklı etkileşim için daha fazla fırsat yaratması ve birbirlerinin kültürleri hakkında daha fazla bilgilenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Belgede bu alandaki eksikliklerin giderilmesi için eylem noktası olarak insan insana değişime değinilmiş ve Avrupa Komşuluk Politikası ortakları ile eğitimsel, kültürel ve araştırma değişimlerinin sağlanması, sivil toplum kuruluşları arasındaki interaksyonun artırılması, bölgesel ve yerel otoritelerin daha sıkı ilişkiler kurması hedefleri belirlenmiştir.

Ø Avrupa Komşuluk Politikası'na tematik boyut kazandırmak: Belgenin bu alanında Komşuluk Politikasının genel olarak ikili ilişkiler üzerinde yürümekte olduğu, ancak bazı önemli alanlarda –enerji, taşıma, çevre, kamu sağlığı, sınır yönetimi, göç ilişkileri, vb.- AB'nin ikili ilişkiler yerine çok yanlı ilişkiler içinde bulunması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, politikanın bu yönünün güçlendirilmesi için eylem noktası olarak bir tematik çerçeve hedeflenmiştir. Buna göre, Komşuluk ortakları ile kilit sektörlerde çok yanlı ilişkilerin güçlendirilmesi, enerji ve taşımacılık alanında ortaklar ile çok yanlı anlaşmalar yapılması ve mevcut olanların güçlendirilmesi, AB'nin taşıma ve enerji ağlarının komşu ülkelere doğru genişletilmesi için çalışmalar yapılması gerekliliği vurgulanmıştır.

Ø Politik işbirliğini güçlendirmek: Komisyon bu alandaki eksikliğin Avrupa Komşuluk Politikası'nın kendisinin önemli hedeflerinden biri olan bölgedeki çatışmaların çözümüne katkıda bulunamadığı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu çatışmaların Birlik için, bölgedeki gerginlik riski, mülteci göçleri, enerji, ticaret ve taşıma ağlarının kopması ve terörizm gibi sorunlar ortaya çıkardığını vurgulamıştır. Bu alandaki sorunların çözümü için belgede eylem noktası olarak politik işbirliği hedeflenmiş ve bölgesel çatışmaların çözümlenmesinde AB'nin daha aktif rol alması gerektiğinin altı çizilmiştir. Bu doğrultuda, Komisyon 2007 yılında üst düzey toplantıların düzenlenmesi ile Avrupa Komşuluk Politikası ülkeleri ile söz konusu sorunlar bağlamında parlamenter işbirliğinin artırılması hedeflerine dikkat çekmiştir.

Ø Bölgesel işbirliğini geliştirmek: Özellikle Karadeniz bölgesinde Moldova, Ukrayna, Güney Kafkas ülkeleri ile Rusya ve Türkiye'nin de katkısıyla işbirliğinin artırılması ve bir "Karadeniz Sinerjisi" yaratılmasının öncelikli hedef olması gerektiğinin altı

çizilmiştir. Bu amaç doğrultusunda politikanın güçlendirilmesi için eylem noktası olarak bölgesel işbirliği seçilmiş ve bölge ülkelerinin dışişleri bakanları ile diyalogun artırılması, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Organizasyonu ile işbirliğinin ilerletilmesi öngörülmüştür. Ayrıca, “Komşuların komsuları” ile enerji, tasıma ve yasadışı göç konuları gibi konularda işbirliğinin artırılması hedeflerinin üzerinde yoğunlaşılması gerektiğinin üzerinde durulmuştur.

- Ø Finansal işbirliğini güçlendirmek: Komisyon tarafından güçlendirilmesi gereken son alan olarak belirlenen bu alanda 2007 yılından itibaren geçerli olan ENPI kapsamında ortak ülkelerle mali ilişkilerin artırılması amacıyla eylem noktası olarak mali işbirliği belirlenmiş ve ENPI'nin etkisinin maksimize edilmesi ile ortak ülkelerle mali koordinasyonun geliştirilmesi hedefleri vurgulanmıştır.

AB, Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında yukarıda sayılan alanlardaki hedeflerini belirleyerek tüm komşularıyla ilişkilerini daha da geliştirme niyetini ortaya koymuştur. Ayrıca Avrupa Komşuluk Politikası'nın tüm teorik özellikleri önceden de belirtildiği gibi politikanın işleticisi olan ülke raporları, eylem planları ve ilerleme raporları ile uygulamaya geçirilmektedir.

3.3.Avrupa Komşuluk Politikası ve Türkiye

Avrupa Komşuluk Politikası, daha öncede belirtildiği üzere Birliğin Dış ilişkiler bölümü altında ele alınmakta ve konuya ilişkin mevzuat bu kapsamda hazırlanmaktadır. Halihazırda Türkiye ile AB'nin izlemekte oldukları komşuluk politikalarını karşılaştırmak gerekirse bir paralellik olduğunu söylemek mümkün değildir. Türkiye komşuları ile ilişkilerinde ağırlıklı olarak ticaretin artırılmasını hedefleyen politikalara yönelmekte, uzun vadeli çıkarların değerlendirilmesi yapılarak farklı politikalar oluşturulamamaktadır. Oysa, AB öncelikle kendi vatandaşlarının ekonomik çıkarlarını ve güvenliğini gözeterek,

taraf ülkelerde istikrar ve refahın artırılmasına katkıda bulunacak alanlarda işbirliği imkanlarının geliştirilmesini hedeflemektedir. Komşuluk politikası kapsamında, taraf ülkelerin AB'ye daha da yakınlaşmalarını sağlayacak öncelikli alanlar belirlenmeye çalışılmaktadır. Siyasi diyalog ve reform, ticaret ve komşuların aşamalı olarak AB "tek pazarına" katılmaları, adalet ve içişleri, enerji, taşımacılık, bilgi toplumu, çevre, araştırma ve buluşlar, sosyal politika ve bireysel temaslar gibi alanlarda ortaya çıkan önceliklerin, oluşturulacak Eylem Planlarının içerisine alınması öngörülmektedir. Komşularla oluşturulacak ayrıcalıklı ilişkilerde; hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan haklarına ve azınlık haklarına saygı, iyi komşuluk ilişkilerinin teşvik edilmesi, pazar ekonomisi gibi bazı ortak değerlerin karşılıklı olarak güvence altına alınması esas olacaktır. Ayrıca, AB dış politikasının temel taşlarını oluşturan terörle mücadele, kitle imha silahlarının sınırlandırılması, uluslararası hukuka uygunluk ve anlaşmazlıkların giderilmesi gibi alanlarda da karşılıklı taahhütlerin güvence altına alınması hedeflenmektedir.

Sınır komşularımız Irak ve İran'ın Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında bulunmaması diğer sınır komşularımız olan Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'ın dahil edilmiş olması ilginçtir. Eğer, bahsi geçen ülkeler Türkiye ile sınır komşusu olmaları nedeniyle AB komşuluk politikası tarafından kapsanıyor ise, Irak ve İran'ın bu politikada neden yer almadığı tartışılmalıdır. Bu noktada, AB'nin hiçbir zaman İran ve Irak ile sınır komşusu olmayı öngörmediği sonucunun ortaya çıktığı da iddia edilmektedir. Bu yaklaşımda doğruluk payı mevcut ise, bu durumun katılım müzakerelerinin nasıl sonlanacağı konusuna farklı bir açıdan da olsa ışık tutacak mahiyette olduğu söylenebilir. AB komşuluk politikasının yaşayan bir süreç olduğunu ve sonraki dönemde İran ve Irak'ın da bu politika tarafından kapsanabileceği yönündeki görüşlere itibar edildiğinde ise, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın bu politika kapsamına neden daha erken dahil edilmiş olduğunun anlaşılmasında güçlük çekilmektedir. AB kaynaklarının bu tartışmaya yönelik açıklaması tatmin edici bulunmamakla birlikte aynen şöyledir. "Türkiye'nin AB'nin üye devletlerinden biri olması durumunda, İran ve Irak, AB ile kara sınırına sahip olacaklardır. Bununla birlikte, şu an için

Avrupa Komşuluk Politikası, AB üyeleri ve aday ülkeler ile ortak sınırları paylaşan ülkeleri kapsamaktadır. Türkiye'nin sınır komşuları söz konusu olduğunda, Avrupa Komşuluk Politikası yalnızca; Avrupa idealini paylaşan, reformlarını Avrupa modeline dayandıran ve ortak bir bölgesel kimliğe sahip olan ve ayrıca, Gürcistan örneğinde olduğu gibi Bulgaristan ve Romanya ile deniz sınırı olan Güney Kafkasya ülkelerini (Gürcistan–Azerbaycan–Ermenistan) kapsamaktadır. Gelecekte AB'ye komşu olacak ülkelerin durumları henüz değerlendirilmemiş bulunmaktadır.”

Öte yandan, ENPI ile ayrılan finansal kaynak, komşuluk politikası kapsamındaki ülkelerin gerek alt yapılarının, gerekse tek pazar yolunda ekonomilerin ve dolayısıyla refah düzeylerinin arttırılmasına büyük katkı sağlayacaktır. Bu noktada ön plana çıkan husus, bu durumun ülkemiz açısından bir “tehdit” yaratıp yaratmayacağı konusudur. Avrupa Komşuluk Politikası kapsamındaki ülkelerde de göreceli olarak üstün sektörlerin emek yoğun sektörler olduğu düşünüldüğünde, AB pazarındaki gelişecek rekabetin ihracatımız açısından olumsuz sonuçlar doğuracağı öngörülmektedir. Aslında, AB pazarının öncelikli olarak komşuluk politikası kapsamındaki ülkelere açılmış olması, bu tehdidin bugün de var olduğu anlamına gelmektedir. Kısaca, AB fonlarınınca sağlanacak finansal kaynaklarla AB'nin komşularının AB pazarındaki konumları daha da güçlenecektir.

AB'nin Komşuluk Politikası'nın Türkiye açısından altı çizilmesi gereken bazı sonuçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Ø Bu politika kapsamında olan ülkelerin çoğu ile iyi ilişkilerimiz bulunduğu da göz önüne alındığında, AB ile üyelik sürecimizde, Birliğin bu ülkelerle geliştireceği politikaları yakından izlememiz ve kendi bakış açımızın da AB tarafından dikkate alınmasını sağlamamız gerekmektedir.

- Ø Avrupa Birliği'ne üyelik süreci sağlam bir kurumsal zemine dayalı olan Türkiye'nin tam üyelik perspektifi, Komşuluk Politikası'nın kapsamı ele alındığında, bir kez daha teyit olmaktadır.⁴⁵⁰

Avrupa Komşuluk Politikası önümüzdeki dönemde Avrupa Birliği için büyük önem kazanacaktır. Bunun başarılı bir biçimde uygulanmasında Türkiye'nin sunabileceği imkanlar göz ardı edilmemelidir. Bilindiği gibi Türkiye, Komşuluk Politikası kapsamındaki ülkelerin önemli bir kısmı ile sadece kara ve deniz sınırlarına değil, aynı zamanda yakın kültürel, ekonomik ve tarihî bağlara sahiptir. Bu açıdan bakıldığında, özellikle Güney Kafkasya'da bu hedeflere sağlayabileceği katkılar çok daha iyi görülecektir.

Birliğin dış sınırlarının çatışma ihtimali bulunan bölgelere doğru genişletilmesinden endişe duyanlar, Avrupa Birliği'ni söz konusu bölgelerin siyasi ve güvenlik sorunlarının içine daha fazla çekeceğini savunmaktadırlar. Ancak Avrupa Birliği iç güvenliğini sağlamak için zaten, sınırlarının hemen ötesindeki bu bölgelere ilgisini arttırmak zorundadır. Dahası, Avrupa'nın güvenlik sınırları zaten NATO'nun güvenlik sınırlarıdır. Avrupa'nın güvenliği de, büyük ölçüde Birliğin bu bölgelerde istikrarı sağlayabilme yeteneğine bağlıdır. Bu yüzden, Avrupa Birliği bu bölgelere kayıtsız kalamaz. Eğer gerçekten dikkate alınan bir küresel güç olmayı amaçlıyorsa, bunun gereklerini yerine getirmekten de geri durmamalıdır. Türkiye'nin üyeliği, Avrupa Birliği'nin bu bölgelere erişimini kolaylaştırarak, olayların gelişimini biçimlendirebilmesine imkân sağlayacaktır. Böylece Birlik bölgenin barış ve istikrarına katkıda bulunma kapasitesini arttırmış olacaktır.⁴⁵¹

⁴⁵⁰[http://www.tusiad.org/tusiad_cms.nsf/DManset/C48D7CCD4AD5E1ACC225734D003C3885/\\$File/MansetMayis.pdf](http://www.tusiad.org/tusiad_cms.nsf/DManset/C48D7CCD4AD5E1ACC225734D003C3885/$File/MansetMayis.pdf)

⁴⁵¹http://64.233.169.104/search?q=cache:osPjGfMJsVQJ:www.turkseambassade.nl/eu/tr/sn_atalay_erasmus.asp+%22Avrupa+kom%C5%9Fuluk+politikas%C4%B1%22&hl=tr&ct=clnk&cd=36&gl=tr

SONUÇ

Son yüzyılda egemenlikle özgürlük her zamankinden daha fazla karşı karşıya gelmektedir, özgürlük diyenler egemenliği esnetmeye ve genişletmeye çalışırken, egemenliğe öncelik verenler ise egemenlik peşinde olmalarının özgürlük arzusuna dayandığını unutabilmektedirler. II.Dünya savaşı sonrası egemenliklerini kazanan bir çok ulusun devletleşme aşamasında içeriye doğru bir demokratikleşme söz konusu iken günümüze bakıldığında AB örneğinde olduğu gibi demokrasi inşası hem içeriye hem de dışarıya doğru hareket etmektedir. Hem dışarıya açılıp hem de dışı denetlememek yada denetlenmemek siyasal yaşamda mümkün olmadığı gibi global politikalar içinde olası değildir.

AB kuruluşundan bu yana demokrasi ve insan haklarına verdiği önemi belirtmiş ve bunun kendine ait içsel bir unsur halini alması için çabalamıştır. Uluslararası arenada etkin bir güç olmayı hedefleyen AB kendine ait içsel değerleri diğer ülkelere de yaymayı hedeflemektedir. Bu amaçla oluşturmuş olduğu Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında AB'ye komşu olan fakat üyelik perspektifi bulunmayan ülkelerde demokrasi ve türevlerinin teşviki önemli bir unsurdur.

Toplumların kimliğinin oluşabilmesi için başka/öteki/diğer toplumların varlığına ihtiyaç vardır, çünkü kimliği farklar yaratır. AB'yi bir arada tutacak ve devamlılığını sağlayacak en önemli unsurlardan olan Avrupalı kimliği de kendi dışındaki toplumların kimlikleri ile arasında var olan yada var olduğu varsayılan farklarla belirlenmiştir. Ortak değerler sistemine sahip olan Avrupalılık üst kimliğinin ihraç malzemesi halini almasının yanı sıra kendine benzer toplumlar oluşturması hedefi, kendini korumaya yönelik olduğu iddiasını güçlendirmektedir.

Ekonomik temellere ve ortak menfaatlere dayanan bir oluşum olan AB, katılan ülkeler için Avrupalılık, ülkelerin kendi ulus kimliklerinin dışında bir st kimlik sunmaktadır. Etkin bir dünya aktrlğ hedefinde olan birlik içinde olması gereken sunumda bu olmalıdır. Çünkü söz konusu liderlik yaşama alanını koruyan ve genişleten bir olgu olması dolayısıyla var olabilmesi içinde yeleri birleştirici ve kimlik oluşturucu unsurlar gerekmektedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Orta ve Doğu Avrupa'da ortaya çıkan rejimlerin AB'yi hangi yönde etkileyeceği önemli bir sorun olmuş fakat AB izlediği politikalarla söz konusu bölgelerde kendi çıkarlarına uygun rejimlerin oluşmasını sağlamaya çalışmıştır. AB'nin 2004 yılında on Orta ve Doğu Avrupa ülkesini kapsayan genişlemesi ile birlikte sınırların genişlemesi ve komşu ülke sayısının artması, AB'yi güvenlik açısından endişelendiren Belarus, Ukrayna ve Moldova için yeni bir komşuluk politikası geliştirilmesini gündeme getirmiş daha sonra bu politikaya Barselona süreci kapsamındaki Akdeniz lkeleri de dahil edilmiştir. Buradaki amaç "demokratikleştirme" ve "Avrupalılaştırma" yoluyla AB'ye komşu devletlerde de AB normlarına uygun rejimlerin desteklenmesidir. Son genişlemeler ile elde edilen başarıyı AB söz konusu ülkelerdeki içsel değişimi askeri güç kullanmaktansa, AB dönüşüm diplomasisi ile, dayatmalar yerine örnek alma yoluyla, uluslararası konularda kendine özgü bir tutum geliştirmiştir.

Avrupa Komşuluk Politikası, Barselona Süreci'nin eksik yönlerini geliştirmeyi ve AB'nin komşu ülkelerle istikrarlı bir ilişki kurmasını amaçlamaktadır. AB'nin bu politikayı oluşturmadaki temel amacı ise komşu ülkelerin demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü kriterlerine saygı çerçevesinde politik ve ekonomik gelişmelerini sağlayarak güvenli ve istikrarlı bir refah alanı yaratmaktır.

AB'nin söz konusu bölgelere Avrupa Komşuluk Politikası aracılığı ile taşıyacağı değerler AB'nin etrafında güvenli ve istikrarlı bir bölge yaratmasına katkıda bulunacaktır. AB'nin bu bölgeler üzerindeki temel hedeflerine ulaşabilmesi kendine yakın rejimlerin oluşturulması ile orantılıdır. Bu kapsamda AB, Avrupa Komşuluk Politikası ile söz konusu ülkelerde demokrasiye dayalı rejimlerin etkinliklerini artırmayı hedeflemektedir. Bu ülkelerin AB desteği ile sadece ekonomi yönünden gelişmeleri, demokrasi yönünden AB normlarına ulaşamadıkları sürece AB için yeterli değildir.

AB'nin Komşuluk Politikası'ndaki asıl amacı ister güvenlik çemberi oluşturmak ister dost halkası yaratmak olsun sonuç açısından bakıldığı zaman eğer iki taraf için de pozitif etki ve tepkiler söz konusu ise nedenden daha önemlisi sonuçlar demektir. Bu açıdan bakılırsa Avrupa komşuluk politikası AB'nin çevresi için oluşturduğu istikrar projesidir ve iki taraf içinde pozitif bir oluşumdur.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Ø Aybet Gülnur, **The Dynamics of European Security Cooperation, 1945-1991**, London ve New York, MacMillan Pres Ltd. ve St.Martin's Pres Inc., 1997.
- Ø Dinan Desmond (Ed.), **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, İkinci Cilt, İstanbul : Kitap Yayınevi, 2005.
- Ø Dinan Desmond, **Ever Closer Union: An Introduction to European Integration**, Palgrave Macmillan, 3.b., 2005.
- Ø Erhan Çağrı, **Türk –Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, 1.b. , Ankara, İmge Kitapevi, Mayıs 2001.
- Ø Karluk Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul: Beta yay., 2005.
- Ø Karluk Rıdvan, **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002.
- Ø Lister Marjorie, **The European Union and the South: Relations with Developing Countries**, New York; Routledge press, 1997.
- Ø Monshipouri Mahmood, **Islamism, Secularism and Human Rights in the Middle East**, Londra: Lynne Rienner Publishers,1998.
- Ø Moussis Nicholas, **Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi**, İstanbul: Mega Yayınları, 2004.
- Ø Özdal Barış ve Genç Mehmet, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri**, Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005.

- Ø Pomfret Richard, **Mediterranean Policy of the European Community**, Londra;Macmillian press, 1986.
- Ø Shaw Malcolm N. , **International Law**, Cambridge: Cambridge University Pres, 1991.
- Ø Soren Dosenrode, Anders Stubkjaer, **The European Union and the Middle East**, London :Sheffield Academic Press, 2002.
- Ø Seyidoğlu Halil, **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, Güzem Yayınları, İstanbul, 2001.
- Ø Simon Duke, **The Elusive Quest for European Security: from EDC to CFSP**, Palgrave Macmillan, 2000.
- Ø Ülger İrfan Kaya, **Avrupa Birliği Rehberi**, Umuttepe yay., Kocaeli, 2008.
- Ø Ülger İrfan Kaya,**Avrupa Birliği Ansiklopedisi**,TURKAB Yay, İstanbul, 2003.
- Ø Ülger İrfan Kaya , **Avrupa Birliği El Kitabı**, Seçkin Yay., Ankara, 2003
- Ø Ülger İrfan Kaya ,**Avrupa Birliği'nin ABC'si**, Sinemis Yay., Ankara, 2005.

MAKALELER

- Ø Akça Ataç, "AB'nin Komşuluk Politikasının Geleceği" , Avrupa Araştırmaları Masası, **Tusam**,
<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=839&sayfa=27>.

- Ø Aliboni Roberto, "Collective Political Co-operation in the Mediterranean", **Security Challenges in the Mediterranean Region**, Der.:Roberto Aliboni, Londra: Frank Cass. press, 1996.
- Ø Aybet, Gülnur, "NATO's Developing Role in Collective Security", **SAM Papers** No 4/99, Ankara, Ministry of Foreign Affairs Center for Strategic Research, 1999.
- Ø Barbe Esther, "The Barcelona Conference: Launching Pad of a Process", **Mediterranean Politics**, C.1, No.1,1996.
- Ø Baracani Elena, "From the EMP to the ENP: New European pressure for demo-cratism?".
<http://www.jcer.net/ojs/index.php/jcer/article/viewArticle/16>
- Ø Brandtner Barbara ve Rosas Allan "Human Rights and the External Relations of the European Community: An Analysis of Doctrine and Practice", **European Journal of International Law** (internet edition), C.9, N.3,1998, <http://www.ejil.org./journal/Vol9/No3/art2.htm>.
- Ø Bin Alberto, "'Mediterranean Diplomacy' Evolution and Prospects", **Jean Monnet Working Papers in Comparative and International Politics**, JMWP No. 5, 1997, Department of Political Studies, University of Catania,
- Ø Büyükbaş Hakkı, "Dünya siyaseti:Küreselleşme,Bölgeselleşme ve Türkiye", **Avrasya Dosyası**, İlkbahar 2004, cilt:10,sayı:1, ss.198-218;
<http://www.asam.org.tr/temp/temp655.pdf>
- Ø Coulombis Theodore ve Veremis Thanos, "The Mediterranean In Perspective", **The Foreign Policies of the European Union's Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990s**, (der.): Stellis STAVRIDIS, MacMillian, Londra -St.Martin's, New York, 1999.

- Ø Chammari Khemais ve Stainer Caroline, Guide to Human Rights in the Barcelona Process, **Euro-Mediterranean Human Rights Network (EMHRN)**, Kopenhag,
http://www.euromedrights.net/english/barcelonaprocess/civil_society/HR_activities/guide.htm.

- Ø Cornish Paul, "European security: the end of architecture and the new NATO," **International Affairs**, vol.72, no.4, 1996.

- Ø Calleya Stephen, "European Union Policy Towards The Mediterranean: The Euro-Med Partnership and Region Building", **The Convergence of Civilizations? Constructing a Mediterranean Region Conference**'ta sunulan tebliğ, Lizbon 6-9 Haziran 2002,
<http://ies.berkeley.edu/research/Calleya-EuroMedPartn.pdf>.

- Ø Ellner Andrea, "The European Security Strategy: Multilateral Security with Teeth", **Defense and Security Analysis**, vol.21, no.3, September 2005.

- Ø Emerson Michael ve Noutcheva Gergana, "From Barcelona Process to Neighbourhood Policy" **Assessments and Open Issues, CEPS Working Document**, No.220, Mart 2005.

http://www.weltpolitik.net/attachment/0644a930ba1074b5cca2acd4809cbcd5/80dbcc57d873d73eff40ecedf0ea3951/CEPS_working220_05.pdf.

- Ø Faust Jörg and Messner Dirk, "Europe's New Security Strategy: Challenges for Development Policy", **The European Journal of Development Research**, vol.17, no.3, September 2005.

- Ø Forster Anthony ve Herolf Gunilla, "The ESDP in the transatlantic context – between alienation and new partnership," 2001. <http://www.politik.uni-koeln.de/wessels/DE/PROJEKTE/ESVP/ESDP.HTM>.

- Ø Ganik P., "AT ve Türkiye'de Enerji Politikası", **ATAUM**, Ankara, Temmuz 1995.
- Ø Güney Nursin Ateşoğlu , Yeni Güvenlik Stratejilerindeki Ortak Tehdit
Algılamaları: AB, NATO ve ABD ,
<http://www.2023.gen.tr/mayis04/2atesoglu.htm>.
- Ø Hatipoğlu Esra, "Yeni Komşuluk Politikası'nın Avrupa Birliği (AB)-Rusya İlişkilerine Etkisi", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Vol. 6 No. 23, Kasım 2004 Ocak 2005,
ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf.
- Ø Haine, Jean-Yves, "An Historical Perspective," Nicole Gnesotto (der.) **EU Security and Defence Policy: The First Five Years (1999-2004)**, Paris, Institute for Security Studies, 2004.
- Ø İbrahimov Rövsen, "Avrupa Birliği Enerji Politikası ve Bu Politika Açısından Hazar Bölgesinde Bulunan Enerji Kaynaklarının Önemi", **Kafkas Üniversitesi Kafkas Araştırma Merkezi**, Mayıs 2007.
www.qafqaz.edu.az/kongre/pdf2007glob/III_B2_993-1042.pdf.
- Ø Joffe George, "Europe and the Mediterranean: The Barcelona Process Five Years On", **The Royal Institute of International Affairs**, 2000.
- Ø Joffe George, "Southern Attitudes Towards An Integrated Mediterranean Region", Richard Gillespie (ed.), **The Euro-Mediterranean Partnership: Political and Economic Perspectives**, FrankCass, London, Portland, 1997.
- Ø Joffe George, "Political Institutions and Political Culture in the Southern Mediterranean", **The International Inspector**, C. XXVIII, No. 3, 1993.

- Ø Jünemann Annette, "Europe's interrelations with North Africa in the new framework of Euro-Mediterranean partnership-A provisional assessment of the Barcelona-concept", **The Third ECSA World Conference: The European Union in Changing World**'de sunulan tebliğ, Brussels, 1996.
<http://www.ecsanet.org/conferences/3ecsaworld.htm>, (13.08.2007).
- Ø Jones, Seth G., "The European and The Security Dilemma," **Security Studies**, vol.12, no.3 (Bahar, 2003).
- Ø Khader Bichara, "The Euro-Mediterranean Partnership: A Singular Approach to a Plural Mediterranean", **Islam Modernism and the West**, (der.): Gema Martín Muñoz, Londra ve New York: I. B. Tauris Publishers,1999.
- Ø Keleş R. ve Erbay Y., 'Avrupa Konseyi'nin Bölgeselleşme Olgusuna Bakışı,' **Çağdaş Yerel Yönetimler**,C.8, S.4.,1999.
- Ø Locatelli Rinaldo, "Bölgesel Otoriteler ve Avrupa'da Bölgeselleşme", <http://www.ipc.sabanciuniv.edu/tr/ArastirmaAlanlari/documents/RinaldoLocatelli.pdf>.
- Ø Marchetti Andreas, "Barcelona, Neighbourhood and Beyond", **Center for European Integration Studies**, Bonn, 2005, s. 3, www.uni-bonn.de/~uzswac/marchetti_barcelona_neighbourhood.pdf.
- Ø Marks Jon, "High Hopes and Low Motives: The New Euro-Mediterranean Partnership Initiative", **Mediterranean Politics**, C.1 N.1, 1996.
- Ø Monjo Eduardo Sánchez, "The Multiple Dimensions of Euro-Mediterranean Cooperation", **European Institute of Public Administration (EIPASCOPE), 25th Anniversary Special Issue**, 2006.

- Ø Meliha Benli Altunışık, "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Türkiye", (der.):Attila Eralp,**Türkiye ve Avrupa**, Ankara, İmge Kitabevi, 1997.
- Ø Marquina Antonio and Ruiz Xira, "A European Competitive Advantage? Civilian Instruments for Conflict Prevention and Crisis Management", **Journal of Transatlantic Studies**, vol.3, no.1, 2005.
- Ø Neville Waites ve Stellis Stavridis, "*The European Union and Mediterranean Member States*", **The Foreign Policies of the European Union's Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990s**, (der.): Stellis Stavridis. Londra: MacMillian –New York: St.Martin's.
- Ø Olson Robert K., "Partners in the Peace Process: The United States and Europe", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 26, No. 4. (Yaz, 1997).
- Ø Özveri Derya, "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Güvenlik Yaklaşımı", **Stratejik Öngörü**, Vol. 1, No. 2, Yaz 2004.
- Ø Parfitt Trevor, "Europe's Mediterranean Designs: An Analysis of the Euromed Relationship with special reference to Egypt", **Third World Quarterly**, 1997.
- Ø Pace Michelle, "The Euro-Mediterranean Partnership and the Common Mediterranean Strategy? European Union Policy from a Discursive Perspective", **Geopolitics**, Sayı 9, no:2 (Yaz,2004).
- Ø Rory Keane, "European Security and Defence Policy: From Cologne to Sarajevo," **Global Society**, vol.19, no.1, Ocak 2005.
- Ø Stiftung Friedrich Ebert , "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Türkiye", **Ekonomi Forumu**, İstanbul, Aralık 1998.

- Ø Solana Javier, "Preface," Nicole Gnesotto (der.) **EU Security and Defence Policy: The First Five Years (1999-2004)**, Paris, Institute for Security Studies, 2004.
- Ø Tovas Alfred, "The EU's Mediterranean Policies Under Pressure", **Mediterranean Politics**, C. 2, (der.): Richard GILLESPIE, Londra: Pinter press, 1996.
- Ø Theodore Coulombis ve Thanos Veremis, "The Mediterranean In Perspective", **The Foreign Policies of the European Union's Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990s**, (der.): Stelis STAVRIDIS, MacMillian, Londra -St.Martin's, New York, 1999,
- Ø Tonus Özgür, "Genişleyen Avrupa Birliği'nin Enerji Politikalar ve Türkiye", **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, Eskişehir, <http://paribus.tr.googlepages.com/tonus.doc>.

BELGELER

- Ø EU (1994a) Corfu European Council Presidency Conclusions, Haziran 1994, http://www.europarl.eu.int/summits/cor1_en.htm.
- Ø EU (1994c) Essen European Council Presidency Conclusions, Kasım 1994, www.europarl.eu.int/summits/ess1_en.htm , (22.04.2007) EU (1999) Stuttgart Third Euro-Mediterranean Conference Conclusions, 1999, Euro-Med 3/99 DG E II, 21 April 1999.
- Ø EU (2000a) The Barcelona process, five years on: 1995–2000, European Communities, Luxemburg, 2000, http://www.euromedrights.net/english/barcelona-process/EU_initiatives/Commission/FIVEYEARSON.htm.

- Ø EU (2000b) Marseille Fourth Euro-Mediterranean Conference Presidency Conclusions, EuroMed Report, Issue 19, 22 November 2000.
- Ø EU (2001a) Communication from the Commission, The European Union's Role in Promoting Human Rights and Democratization in third Countries, COM(2001) 252 final, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/news/ip_01.htm,(11.05.08).
- Ø EU (2001b) Information Notes on Euro-Mediterranean Partnership, European Commission,http://europa.eu.int/comm/external_relations/med_midea/st/euro_med_partnership/brochures/infonotes_en.pdf.
- Ø European Council, Presidency Conclusions, Nice, 07–09 Aralık 2000, Ek VI. http://europa.eu/european_council/conclusions/index_en.htm.
- Ø European Communities, Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts, Amsterdam, 2 Ekim 1997, Başlık V http://www.unizar.es/euroconstitucion/Treaties/Treaty_Amst.htm.
- Ø Barcelona Declaration and Work Programme, December 1995, Barcelona, http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm.
- Ø “Barcelona Plus: Toward a Euro-Mediterranean Community of Democratic States”, A EuroMeSCo Report, Nisan, 2005.
- Ø Strengthening the European Neighbourhood Policy, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com06_726_en.pdf.
- Ø European Commission, Lebanese Republic Country Strategy Paper 2007 – 2013 and National Indicative Programme,

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_nip_lebanon_en.pdf. (25.04.2007).

Ø European Council, Presidency Conclusions, Thessalonica European Council, 19 – 20 Haziran 2003,
<http://europa.eu.int/council/off/conclu/index.htm>, (01.04.2007).

Ø European Council, Presidency Conclusions, Köln, 3-4 Haziran 1999, Ek III.
http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/kolnen.htm,
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/kolnen.htm.

Ø Commission of the European Communities, Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours, Brussels, COM (2003) 104final, 2003,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf.

Ø European Council, Presidency Conclusions, Helsinki, 10-11 Aralık 1999, II.bölüm, Madde 1 ve 2. <http://presidency.finland.fi/doc/liite/conen.rtf>

Ø Prodi Romano, "A Wider Europe-A Proximity Policy as the Key to Stability". Speech delivered at "Peace, Security and Stability: International Dialogue and the Role of the EU". Sixth ECSA-World Conference, Brüksel, 5-6 Aralık 2004.

Ø France-UK Summit, Joint Declaration on European Defence, Saint-Malo, 4 Aralık 1998, Md. 1. <http://www.bits.de/CESD-PA/8e-f.html>
<http://www.ambafrance-us.org/news/statmnts/1998/stmalo.asp>.

Ø Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Akdeniz'de Barış, Refah ve İstikrara Yatırım: Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, Ankara, 1999.

Ø Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'na Bakış, Mali işbirliği dosyası, Ankara, Mart 1999.

- Ø Maestro Javier, “The Euro-Mediterranean Process and the Northern Dimension:A Comparative Approach”, The Future of the Barents Euro-Arctic Co-operation and the Northern Dimension of Europe konulu seminerde sunulan tebliğ,Björkliden, İsveç, 14-17 Haziran 2007. <http://www.bd.lst.se/dimensionen/rapport/9.pdf>.
- Ø Salame Ghassan, “Europe and the Mediterranean: The Future of the Barcelona Process”, Robert Schuman Centre tarafından düzenlenen Mediterranean Programme’ın açılış konuşması, <http://www.iue.it/RSC/MED/Salame.htm>.
- Ø Türkiye ticaret, sanayi, deniz ticaret odaları ve borsaları birliği, EUROAİD 6. çerçeve programı toplantısı, Ankara, Temmuz 2003.
- Ø Dış Ticaret Dergisi, Yıl 3, Sayı 10, Temmuz-1998, http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/degisim/aktan-globallesme-bolgeselleme.pdf http://ec.europa.eu/world/enp/speeches_en.htm.
- Ø Coşkun Recai,Küreselleşme mi bölgeselleşme mi?,Sakarya üniversitesi, web.sakarya.edu.tr/~coskun/sunular/sunum_kuresellesmemi_bolgesellesmemi_Baku_2005.pp.
- Ø İktisadi Kalkınma Vakfı, “Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası”, 2007. www.ikv.org.tr/pdfs/5b42999e.pdf.
- Ø Dış Ticaret Müsteşarlığı, “AB’nin Enerji Politikası ve Bu Politikanın Gelişimi”, Working Paper,2007. www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/SanayiSektorDb/AB_Enerji.doc.
- Ø EU Comission, European Neighbourhood and Partnership Instrument Algeria Strategy Paper 2007-2013 and National Indicative Programme 2007-2010

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_nip_algeria_en.pdf.

- Ø EU Commission, Neighbourhood Policy Country Report Morocco, COM (2004) 373, (Staff Working Paper), 2004
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/morocco_enp_country_report_2004_en.pdf.
- Ø EU Commission, EU/Morocco Action Plan,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/morocco_enp_ap_final_en.pdf.
- Ø EU Commission, ENP Progress Report Morocco, (Staff Working Paper), COM(2006)726, 2006, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1511-2_en.pdf.
- Ø European Commission Technical Assistance Office, Overview of the EU Relations With the Palestinians, (Working Paper),2006,
http://www.delwbg.ec.europa.eu/en/eu_and_palestine/overview.htm.
- Ø EU Commission, European Neighbourhood Policy Country Report Palestinian Authority of the West Bank and Gaza Strip, (Commission Staff Working Paper), COM(2004)373, 2004,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/pa_enp_country_report_2004_en.pdf.
- Ø EU Commission, EU/Palestinian Authority Action Plan, 2004,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/pa_enp_ap_final_en.pdf.
- Ø EU Commission, ENP Progress Report Palestinian Authority (Commission Staff Working Paper), COM(2006)726, 2006,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1509-2_en.pdf.

- Ø European Commission, The EU's Relations with Israel, Nisan 2006,
http://ec.europa.eu/external_relations/israel/intro/index.htm.
- Ø European Commission, ,European Neighbourhood Policy Country Report:
Israel, (Commission Staff Working Paper),COM(2004)373, 2004,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/israel_enp_country_report_2004_en.pdf.
- Ø EU Commission, EU/Israel Action Plan, 2004,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/israel_enp_ap_final_en.pdf.
- Ø EU Commission, ENP Progress Report Israel, (Commission Staff Working
Paper) COM(2006)726, 2006,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1507-2_en.pdf.
- Ø EU Commission, Communication From the Commission European Neighbourhood
Policy Strategy Paper, 2004,
<http://www.dellbn.ec.europa.eu/en/pev/strategy.htm>.
- Ø Tusam Ulusal Güvenlik Stratejileri Arastırma Merkezi, AB'nin Libya Kararı,
(Working Paper), 2004,
<http://www.tusam.net/degerlendirme.asp?id=97&sayfa=16>
- Ø Communication From the Commission European Neighbourhood Policy
Strategy Paper.
- Ø İnsani Yardım Vakfı, Lübnan, (Working Paper),
<http://www.ihh.org.tr/lubnan/index.html>.
- Ø EU Commission, , European Neighbourhood Policy Country Report Lebanon,
(Commission Staff Working Paper),COM(2005)72, 2005,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/lebanon_country_report_2005_en.pdf.

- Ø Transparency International, Corruption Reception Index 2004,
http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2004
- Ø EU Commission, European Neighbourhood Policy EU-Lebanon Action Plan, 2004,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/lebanon_enp_ap_final_en.pdf.
- Ø EU Commission ,European Neighbourhood Policy Country Report Egypt,(Commission Staff Working Paper), COM(2005)72,2005,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/egypt_country_report_2005_en.pdf.
- Ø Transparency International, Annual Report for Egypt, 2004,
<http://www.transparency.org/content/download/2274/14262/file/TI%20Annual%20Report%202004.pdf>.
- Ø African Union Convention On Preventing and Combating Corruption, 2003,
http://www.africaunion.org/Official_documents/Treaties_%20Conventions_%20Protocols/Convention%20on%20Combating%20Corruption.pdf.
- Ø EU Commission, EU/Egypt Action Plan, 2004,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/egypt_enp_ap_final_en.pdf.
- Ø EU Commission, European Neighbourhood and Partnership Instrument Syrian Arab Republic Strategy Paper 2007-2013 and National Indicative Programme 2007-2010, 2006,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_nip_israel_en.pdf.
- Ø EU Commission, European Neighbourhood Policy Country Report Tunisia(Staff Working Paper)COM(2004)373, 2004,

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/tunisia_enp_country_report_2004_en.pdf.

Ø EU Commission, EU/Tunisia Action Plan,

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/tunisia_enp_ap_final_en.pdf.

Ø EU Commission, ENP Progress Report Tunisia, (Staff Working Paper), COM(2006)726, 2006,

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1510_en.pdf.

Ø EU Commission, European Neighbourhood Policy Country Report Jordan, (Staff Working Paper), COM(2004)373, 2004,

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/jordan_enp_country_report_2004_en.pdf.

Ø EU Commission, EU/Jordan Action Plan, 2004,

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/jordan_enp_ap_final_en.pdf.

Ø EU Commission, ENP Progress Report Jordan, (Staff Working Document), 2006, COM(2006)726, s. 2.

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1508-2_en.pdf.

Ø <http://www.euractiv.com.tr/abnin-gelecegi/article/genisleme-surecinin-basarili-olmasi-icin-kamu-destegi-iyi-komsuluk-politikas-ve-kurumsal-etkinlik-gerekli>.

Ø [http://www.tusiad.org/tusiad_cms.nsf/DManset/C48D7CCD4AD5E1ACC225734D003C3885/\\$File/MansetMayis.pdf](http://www.tusiad.org/tusiad_cms.nsf/DManset/C48D7CCD4AD5E1ACC225734D003C3885/$File/MansetMayis.pdf).

Ø http://64.233.169.104/search?q=cache:osPjGfMJsvQJ:www.turkseambassade.nl/eu/tr/sn_atalay_erasmus.asp+%22Avrupa+kom%C5%9Fuluk+politikas%C4%B1%22&hl=tr&ct=clnk&cd=36&gl=tr.

- Ø European Council, A Secure Europe in a Better World : European Security Strategy, Brussels, Aralık 2003,
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>.

İNTERNET ADRESLERİ

- Ø <http://www.hri.org/docs/Rome57/Rome57.txt>.
- Ø <http://www.riia.org/briefingpapers/brief.html>
- Ø http://eipa.nl/cms/repository/eipascope/Scop06_2e_14.pdf
- Ø <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?>,
- Ø http://www.fspco.unict.it/EuroMed/jmwp_05.htm
- Ø <http://www.jcer.net/ojs/index.php/jcer/article/viewArticle/16>
- Ø http://www.europarl.eu.int/summits/cor1_en.htm.
- Ø www.europarl.eu.int/summits/ess1_en.htm.
- Ø http://www.weltpolitik.net/attachment/0644a930ba1074b5cca2acd4809cbed7f40ecedf0ea3951/CEPS_working220_05.pdf (14.03.2007)
- Ø <http://www.ecsanet.org/conferences/3ecsaeworld.htm>, (13.08.2007)
- Ø <http://www.bd.lst.se/dimensionen/rapport/9.pdf>
- Ø <http://www.iue.it/RSC/MED/Salame.htm> .
- Ø http://www.eu-delegation.org.eg/en/eu_and_country/4.pdf, (10.06.2007)
- Ø <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r15001.htm>, (15.05.2008)
- Ø http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/
- Ø <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1026>
- Ø http://www.eu-delegation.org.eg/en/eu_and_country/4.pdf.
- Ø <http://www.ejil.org./journal/Vol9/No3/art2.htm> (15.5.08)
- Ø http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/free_trade_area.htm;
- Ø <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1026m>
- Ø http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/free_trade_area.htm
- Ø <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1026m>
- Ø <http://abofisi.metu.edu.tr/meda.htm>
- Ø <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1213>

- Ø <http://www.euromedinfo.eu/site.176.content.en.html>.
- Ø http://shop.ceps.be/BookDetail.php?item_id=1209 (10.11.2006)
- Ø [http://min.avrupa.info.tr/QA/forum/viewthread.php?lang=0&forum_id=117&thr:](http://min.avrupa.info.tr/QA/forum/viewthread.php?lang=0&forum_id=117&thr;)
- Ø http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/overview/how-does-enpi-work_en.htm
- Ø <http://avrupa.marmara.edu.tr/index.php?sayfa=59>
- Ø <http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,2525960,00.html>,
- Ø <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2525960,00.html>
- Ø <http://www.euractiv.com.tr/abnin-gelecegi/article/genisleme-surecinin-basarili-olmasi-icin-kamu-destegi-iyi-komsuluk-politikas-ve-kurumsal-etkinlik-gerekli>
- Ø <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=3480639&yazarid=20>
- Ø <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=839&sayfa=27>.
- Ø [http://www.tusiad.org/tusiad_cms.nsf/DManset/C48D7CCD4AD5E1ACC22574D003C3885/\\$File/MansetMayis.pdf](http://www.tusiad.org/tusiad_cms.nsf/DManset/C48D7CCD4AD5E1ACC22574D003C3885/$File/MansetMayis.pdf)
- Ø http://64.233.169.104/search?q=cache:osPjGfMJsvQJ:www.turkseambassade.nl/eu/tr/sn_atalay_erasmus.asp+%22Avrupa+kom%C5%9Fuluk+politikas%C4%B1%22&hl=tr&ct=clnk&cd=36&gl=tr
- Ø <http://www.asam.org.tr/temp/temp655.pdf>
- Ø ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_774_en.pdf
- Ø http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm
- Ø http://min.avrupa.info.tr/QA/forum/viewthread.php?lang=0&forum_id=117&thead_id=3783
- Ø http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm
- Ø http://ec.europa.eu/world/enp/howitworks_en.htm
- Ø [http://avrupa.marmara.edu.tr/index.php?sayfa=59;](http://avrupa.marmara.edu.tr/index.php?sayfa=59)
- Ø http://ec.europa.eu/world/enp/howitworks_en.htm.ec.europa.eu/world/enp/documents_en.htm - 164k
- Ø http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm
ec.europa.eu/world/enp/documents_en.htm - 164k
- Ø www.legalisplatform.net/ozel_dosyalar/Komsuluk%20Politikasi.pdf ve
http://ec.europa.eu/world/enp/funding_en.htm
- Ø www.dtm.gov.tr/index.cfm?action=detay&yayinID=1152&icerikID=1260&dil=T
R - 42k
- Ø [http://ec.europa.eu/world/enp/index_en.htm;](http://ec.europa.eu/world/enp/index_en.htm)

- Ø [http://avrupa.marmara.edu.tr/index.php?sayfa=59;](http://avrupa.marmara.edu.tr/index.php?sayfa=59)
 - Ø http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm
 - Ø http://ec.europa.eu/europeaid/where/worldwide/eidhr/index_en.htm
 - Ø <http://ec.europa.eu/environment/life/funding/life3/index.htm>
 - Ø http://cordis.europa.eu/fp7/home_en.html
 - Ø [http://www.asam.org.tr/tr/etkinligoster.asp?ID=20&kat1=2,](http://www.asam.org.tr/tr/etkinligoster.asp?ID=20&kat1=2)
 - Ø <http://www.moskova.ru/ekstra/karadeniz-sinerjisi-bahadir-kaleagasi-3.html>
 - Ø www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/ABKurumsalDb/Karadeniz_Sinerjisi.doc
 - Ø <http://www.asam.org.tr/tr/etkinligoster.asp?ID=20&kat1=2>
 - Ø [http://ec.europa.eu/external_relations/north_dim/ ve](http://ec.europa.eu/external_relations/north_dim/)
 - Ø http://ec.europa.eu/external_relations/north_dim/doc/sec07_791_en.pdf
 - Ø www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/ABKurumsalDb/komsuluk_not.doc
 - Ø <http://www.asam.org.tr/temp/temp484.pdf>
 - Ø [www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/ABKurumsalDb/komsuluk_not.doc,](http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/ABKurumsalDb/komsuluk_not.doc)
 - Ø http://www.bbc.co.uk/turkish/pressreview/story/2006/07/060703_pressreview.shtml
 - Ø [http://www.eu-delegation.org.eg/en/eu_and_country/4.pdf.](http://www.eu-delegation.org.eg/en/eu_and_country/4.pdf)
 - Ø [http://www.euractiv.com.tr/abnin-gelecegi/article/ab-akdeniz-icin-birlikten-sonra-dogu-ortakligi-arayisinda-003748;](http://www.euractiv.com.tr/abnin-gelecegi/article/ab-akdeniz-icin-birlikten-sonra-dogu-ortakligi-arayisinda-003748)
 - Ø http://www.dwworld.de/popups/popup_printcontent/0,,3840564,00.html
 - Ø <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2345&kat1=&kat2=1>
- T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, AB Genel Müdürlüğü, Temmuz 2008.
- Ø http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/101346.pdf
 - Ø ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec_2005_1521_en.pdf
 - Ø http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm ve ENP__ ABHABER_COM __ YORUM-Komşuluk politikası çerçevesinde AB'nin Kuzey Afrika'ya bakışı.htm
 - Ø http://www.barendergisi.com/news_detail.php?id=7602
 - Ø <http://209.85.129.132/search?q=cache:P9gzfme7TzEJ:>
 - Ø www.bianet.org/bianet/kategori/siyaset/11812/bolgesellesme-ve-kuresellesme+b%C3%B6lgeselle%C5%9Fme&hl=tr&ct=clnk&cd=9&gl=tr
 - Ø http://www.qantara.de/webcom/show_article.php/c-670/nr-23/i.html
 - Ø web.sakarya.edu.tr/~coskun/sunular/sunum_kuresellesmemi_bolgesellesmemi_Baku_2005.pp

- Ø www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/bolgesel.doc
- Ø http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/degisim/aktan-globallesme-bolgeselleme.pdf
- Ø http://ec.europa.eu/world/enp/speeches_en.htm
- Ø www.itkib.org.tr/duyurular/sirkuler/dosyalar/14_09_2006_3-20060301-0120001231-PAN-AVRUPA-AKDENIZ.DOC
- Ø http://www.gsgp.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=1565&Itemid=50
- Ø <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=3480639&yazarid=20>
- Ø http://ec.europa.eu/world/enp/speeches_en.htm
- Ø http://www.qantara.de/webcom/show_article.php/c-670/nr-23/i.html
- Ø Strengthening the European Neighbourhood Policy,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com06_726_en.pdf
- Ø [http://www.tusiad.org/tusiad_cms.nsf/DManset/C48D7CCD4AD5E1ACC225734D003C3885/\\$File/MansetMayis.pdf](http://www.tusiad.org/tusiad_cms.nsf/DManset/C48D7CCD4AD5E1ACC225734D003C3885/$File/MansetMayis.pdf)
- Ø http://64.233.169.104/search?q=cache:osPjGfMJsvQJ:www.turkseambassade.nl/eu/tr/sn_atalay_erasmus.asp+%22Avrupa+kom%C5%9Fuluk+politikas%C4%B1%22&hl=tr&ct=clnk&cd=36&gl=tr

ÖZGEÇMİŞ

Yazar Mukaddes AYVAZ, 1981 yılında Gümüşhane'de dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Kocaeli'de tamamladıktan sonra 2000 yılında Kocaeli Üniversitesi'ne girmiş, 2005 yılında Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun olmuştur.

Mukaddes AYVAZ halen 2005 yılında girdiği Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasi Tarih Anabilim Dalı'ndaki lisansüstü öğrenimine devam etmektedir.